

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDÍ

Orální historie – soudobé dějiny

Miroslava Havelková

Plukovník.

Vliv dějin na život jednoho exulanta z perspektivy personalismu.

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Nicolas Maslowski, DEA, Ph.D.

Praha 2015

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 14.5.2015

.....

podpis

Poděkování

Děkuji touto cestou respondentům, kteří mi věnovali čas a důvěru, jmenovitě

Doc. PhDr. Rudolfu Kučerovi, Csc, Jaroslavě Marešové, Lud'ku Bednářovi, Peteru Bartonovi, Františku Stárkovi, Zbyňku Benýškovi, Petrušce Šustrové, Ivě Šustrové, Jarmile Binarové, Janu Mootzovi, Janu Rejžkovi, Berndu Posseltovi, Karlu Havelkovi a Janu Pelcovi.

Děkuji za jejich ochotu, trpělivost a zájem, s nimiž k mé práci přistupovali.

Zvláště děkuji Jaroslavě Marešové, která mi pro účely bakalářské práce dala k dispozici Paměti Milana Kubese.

Za pomoc s dohledáváním archivních dokumentů děkuji Knihovně Libri Prohibiti, Ústavu pro studium totalitních režimů a Archivu bezpečnostních složek.

Děkuji též mému vedoucímu Mgr. Nicolasi Maslowskemu Ph.D.za odborné rady a zejména podnětnou kritiku.

A nakonec děkuji doc. PhDr. Zdeňku Pincovi za nápad psát jako bakalářskou práci biografii.

Obsah	3
Anotace, klíčová slova	5
I. Úvod	7
I. a) Úvodní teze	7
I. b) Členění textu	7
I.1. Proč právě Milan Kubes, známý spíše pod přezdívkou Plukovník	8
I. 2. Reakce na jeho úmrtí	9
II. Život Milana Kubese	11
II.1. Období do roku 1969	11
II.1.a) Historický kontext let 1968 - 1969	13
II.2. Exil	15
II.2.a) Datum odchodu do exilu	16
II.3. Počátky v Německu, 1969 - 1971, Norimberk, Mnichov	17
II.3.a) Historický kontext let 1969 - 1971	18
II.4. Francie, Paříž, Svědectví	20
II.5. Německo, Mnichov - Ackermann-Gemeinde, Sudetoněmecké krajanské sdružení, Bernd Posselt	22
II.5.a Historický kontext sudetoněmeckého diskursu	25
II.6.a) Německo - Anastáz Opasek, Opus bonum	28
II.6.b) Historický kontext a význam Opus bonum	30
II.7. Franken, Rohr	31
II.8. Německo, Mnichov - práce, knihy, Svobodná Evropa	36
II.9. Německo, pašování knih	43
II.9.a) Historický kontext	47
II.10. Německo, Mnichov - hospody, spolky, společenské kontakty, koncerty v Německu	48
II.11. Německo, podpora undergroundu, setkání v Maďarsku	51
II. 12. Publikační činnost, Revue Střední Evropa, Středoevropská unie, Panevropská unie, Sudetendeutsche Zeitung	57
II.13. Pád komunismu	61
II.13.a) Historický kontext pádu komunismu	62
II.13.b) Přesídlení do Československa, Praha	66
II.14. Hospody, přátelé v Praze	69
III. Teoretická východiska	71
III.1. Sociologická perspektiva: společnost v člověku, role, identita	71
III.2. Teorie a filosofie a personalismu	73
III.2.a) Někteří představitelé personalismu	74
III.3. Svoboda a jednání v antropologické filosofii	76
IV. Metodologie výzkumu	80
IV.1. Metodologicko-teoretická koncepce	80
IV.2. Zjišťování metod zpracování biografii	81
IV.3. Historický kontext k jednotlivým životním etapám	81

V. Prameny	82
V.1. Prameny písemné, archívy	82
V.2. Prameny mediální (internet, televize, rozhlas)	83
V.3. Nové prameny formou orální historie - interview	83
V.3.a) Výběr respondentů	84
V.4.b) Kontaktování respondentů	83
V.4.c) Příprava rozhovorů	83
V.4.d) Provedení rozhovorů	84
V.4.e) Přepis a archivace rozhovorů	85
V.4.f) Legislativa, etika	85
V.5. Autobiografie	85
VI. Fenomén paměti	86
VI.1. Analýza, interpretace	87
VI.2. Závěr: Osobnost Milana Kubese	88
VI.3. Dokumentační příloha	93
VI.4. Seznam pramenů	94
VI.5. Seznam respondentů a podrobnosti rozhovorů.....	94
VI.6. Seznam literatury	96
VI.7. Další informace, poděkování	97

Anotace

Má bakalářská práce se řadí do historiografie, do oboru soudobých dějin. Jedná se o biografii, která popisuje život jedné konkrétní osoby, Milana Kubese zvaného Plukovník. Na pozadí historických událostí zobrazuje životní osudy tohoto exulanta, novináře, redaktora, organizátora. Významně přispěl k destrukci socialistického totalitního zřízení, měl podíl na společenské proměně moderních českých a evropských dějin. Proto byl mezi prvními oceněnými účastníky třetího odboje.

Teorie vychází z filosofického směru personalismu, jenž se vztahuje k individuální osobnosti. Pestrý osud konkrétního člověka během období od začátku 70. let do loňského roku, kdy zemřel, doplňují rozmary historie a filosofické principy, jež vedou k chápání významu svobodného lidského jednání, odvahy ke svobodě a přijetí odpovědnosti za své bytí. Přihlédnou k myšlenkám filosofů Karla Vrány, Jana Patočky, Jana Sokola, Maxe Schelera a Hannah Arendtové. V oblasti sociologie čerpám hodně z knihy P.L. Bergera Pozvání do sociologie aj. J. Horského Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním. Ve své práci využiji dobové a archivní dokumenty, které doplňují pohled na události Milanova života, dále práce historiků Milana Otáhala, Jiřího Peška a Miroslava Vaňka, důležitou částí jsou interview s lidmi, kteří ho znali, tedy metoda orální historie a torzo Pamětí, které Milan Kubes stihl sepsat, než skonal.

Summary

My bachelors's degrees thesis falls into the historiography, in the field of contemporary history studies. It is a biography, which depicts one specific person, Milana Kubes, called Plukovník (Colonel). In the background of historical events, it portrays the life story of exile, journalist, editor, organizer. He significantly contributed to the destruction of the socialist totalitarianism. Therefore, he was among the first award-winning participants of the third resistance.

Theoretically it is based on the philosophical direction of personalism, which applies to individual personalities. A varied fate of a particular person during the period from the early 70s until last year, when he died, is accompanied by the philosophical principles, which leads to understanding of the value freedom human action, the courage for freedom and taking responsibility for one's existence. There will be taken account of the ideas of philosophers Karel Vrána, Jan Patočka, Jan Sokol, Max Scheler and Hannah Arendt. In my work will be used contemporary and archival documents, work of historiographers Milan Otáhal, Jiří Pešek and Miroslav Vaněk. An important part are interviews with people, who knew him, which means the method of the oral history, and especially the torso of memories that Milan Kubes managed to writ before he has gone.

Klíčová slova

Milan Kubes, biografie, exil, publicistika, knihy, neoficiální struktury, Státní bezpečnost, Československo, Mnichov, Franken, Rohr, Rádio Svobodná Evropa, Sudetští Němci, Opus bonum, Panevropská unie, underground

Key words

Milan Kubes, biography, exile, journalism, books, unofficial structures, The National security Czechoslovakia, Munich, Franken, Rohr, Radio Free Europe, Sudeten Germans, Opus bonum, Pan-European Union, underground

I. Úvod

I. a) Úvodní teze

Dějiny nejsou výsledkem samospádných procesů, netvoří se samy. Dějiny tvoří lidé, svým jednáním a svými každodenními rozhodnutími, svým životem. Velikost nedává našemu životu to, že jsme ve správnou chvíli na správném místě, ale to, jak se vyrovnáme s výzvami, které před nás život postaví. Musíme usilovat o naplnění svého života bez ohledu na okolnosti, které nemůžeme ovlivnit. Důležitý je každý okamžik života, to, co uděláme, i to co neuděláme, někdy má dalekosáhlé důsledky i maličkost. Nezáleží na hrdinských činech, ale bez odvahy žít podle vyšších principů nemá život cenu. I v neosudových chvílích je potřeba, aby člověk byl smělý, rozhodl se a přijal za své rozhodnutí odpovědnost. Důležité je vědomí, že jsme dokázali vzít život do svých rukou, neboť se za něj v poslední hodině budeme zodpovídat. Abychom mohli žít s vědomím, že jsme poctivě udělali vše, co bylo v našich silách, že v tu danou chvíli šlo o nejlepší možnou volbu a svědomí máme čisté. I my se účastníme tisíciletého procesu života na Zemi, i naše jednání se podílí na neuchopitelné budoucnosti.

I. b) Kapitoly,

Bakalářská práce je rozdělena do pěti základních kapitol, které se dále člení. První kapitola je úvodní. Druhá pojednává o životě Milana Kubese. Je rozčleněná na podkapitoly, které popisují etapy života Milana Kubese podle toho, co v něm bylo stěžejní, v dobovém kontextu. Třetí kapitola obsahuje teoretická, tedy sociologická a filosofická východiska. Ve čtvrté kapitole se věnuji metodologii. Pátá kapitola obsahuje prameny, které jsem použila, jedním pramenem jsou rozhovory jako forma orální historie. V šesté kapitole se budu věnovat analýze, interpretaci, pojednám fenomén paměti a popíšu osobnost Milana Kubese. V závěrečné sedmé kapitole je dokumentační příloha, seznam pramenů, respondentů a literatury.

S Milanem Kubesem jsem se znala, byli jsme přátelé, tykali jsme si, přesto se budu snažit o co možná nestranný a objektivní pohled. Proto také dávám hodně prostoru dalším lidem, svým respondentům, aby se k osobnosti a životu Milana Kubese vyjádřili. Východiskem pro mě jsou především Paměti¹, které sepsal, a které mi jeho poslední životní družka Jarka Marešová dala k dispozici s tím, že je mohu pro svou bakalářskou práci použít. Jde spíše o torzo pamětí, neboť zemřel, než je stihl dokončit. Jsou zdrojem mnoha informací, které se jinde dohledat už nedají. Budu z nich citovat, a protože ještě nebyly nikde publikovány, uvádím celé znění jako první přílohu v části Dokumenty.

¹ Paměti, Dokumenty, příloha č. 1

Dále využiji výsledky interview, tedy svědectví a vzpomínky lidí, kteří Milana znali a také dokumenty z archívu bezpečnostních sborů a jiných zdrojů. Přitom budu rozebírat problémy emigrace, exilu a odboje na základě literatury faktu. V teoretické části práce se budu zabývat filosofickými východisky tedy personalismem, na němž je práce založena, a tím, do jaké míry jsou spolehlivé vzpomínky lidí jako důkaz dějinných událostí nebo historické dokumenty. V další kapitole popíšu použitou metodologii, způsob provedení a postupy, které jsem zvolila. V závěrečné kapitole shrnu výsledky a předložím prameny informací, seznam literatury a rozsáhlou dokumentaci. Všechny citace z Pamětí nebo interview uvádím *kurzívou*. Typem *Courier* přepisuji dokumenty z archívů psané na psacích strojích.

I.1. Proč právě Milan Kubes, známý spíše pod přezdívkou Plukovník

Milan Kubes strávil část života v exilu. V Mnichově, ale nejen tam, aktivně působil v československé exilové komunitě. Vydával knihy, působil v rádiu Svobodná Evropa, publikoval v českých a německých periodících, překládal články, organizoval pravidelná setkávání exulantů v Německu, spojoval nejrůznější okruhy lidí v exilu i potom v Čechách. V Německu pomáhal vydávat texty českých neoficiálních autorů. Má nezpochybnitelnou zásluhu na zahájení rozhovorů a na cestě ke smíření s bývalými krajany, sudetskými Němci. Byl aktivním spolupracovníkem laického katolického sdružení *Opus bonum*, německého katolického společenství *Ackermann-Gemeinde* a *Sudetoněmeckého krajanského sdružení*. Významně se podílel na distribuci exilové literatury a technického zařízení pro disidenty a pro vydavatele samizdatu do Československa. V Německu pomáhal vydávat texty českých neoficiálních autorů. Především proto byl mezi prvními oceněnými účastníky třetího odboje. Text osvědčení a fotografie z ceremonie je v příloze č. 8.

V pátek 14.10.2014 mi od kamaráda přišel e-mail, že tento svérázný člověk, přítel, zemřel: *Už se mě nikdy nezeptá: "co jsi dělal za války?" Milan Kubes zvaný Plukovník včera zemřel....* Hodně smutná zpráva. Zнала jsem Milana Kubese od roku 1988, měli jsme hodně společných přátel, vážila jsem si ho a považovala jsem ho za významnou postavu odboje proti totalitnímu režimu v Československu. Občas jsme se vídali, v hospodě nebo na nějaké demonstraci, kterou zpovzdálí pozoroval. Jeho originální humor, přehled a to, jak výstižně uměl postihnout to důležité v politickém dění, chybí, a nejen mně.

Brzy se ukázalo, že lidé vědí o Plukovníkovi velmi málo, a to i ti, kteří ho znali. Byl totiž skromný, o sobě téměř nemluvil a zásluhy přičítal lidem kolem sebe. Milan byl také velký mystifikátor, šířil o sobě různé fámy a měl škodolibou radost, když jste mu uvěřili a nějaká zvěst se ujala. Nikdy jste si nemohli být jistí, že to, co o sobě říká, nebo co někdo říká o něm, je pravda. Proto jsem se rozhodla zpracovat biografii tohoto svérázného člověka, který se nesmazatelně zapsal našich novodobých dějin.

Bylo mu dobře mezi lidmi. Byl nenápadným, ale nepřehlédnutelným středem společnosti, jejímž členům poskytoval prostor. Zapojoval se do nejrůznějších, někdy šílených projektů, sám mnohé vymýšlel. Využíval příležitosti, jak mu je život nabízel, a to lehce, samozřejmě, s radostí ze společenství přátel, které snadno získával a jejichž přátelství štědře oplácel. Nebyl posedlý. Naopak byl nenápadný, nepovyšoval se a pomáhal vyniknout lidem kolem sebe, pouštěl je před sebe, aby se mohli hřát na výsluní slávy. Tam on se proniknout nesnažil, těšilo ho, když se nějaká věc podařila, bez ohledu na to, zda z ní měl nějaký osobní prospěch. V dokumentu Fenomén underground, díl Ostrovy svobody v exilu se mluví o setkávání ve Frankenu. Milan potutelným úsměvem říká: „Všechno byla práce Opaska“ A všichni zainteresovaní vědí, jak obrovský kus práce zde odvedl. Uměl být i kritický, ale jeho kritika byla laskavá, pomáhala hledat pravdu. Byl si vědom svých chyb a svých slabostí, a proto byl tolerantní vůči ostatním. Byl vtipný a vždycky připravený pomoci, jeho smysl pro humor byl svérázný a jeho hlášky proslulé.

I. 2. Reakce na jeho úmrtí

Na jeho úmrtí reagovalo v tisku i na internetu přátel a novinářů, s nimiž po léta spolupracoval. Publicista Jan Rejžek² s ním sedával v různých hospodách, kde Milan zakládal různé štangastské skupiny, a probírali situaci v České republice. Publicistka a bývalá disidentka Petruška Šustrová³ s ním spolupracovala už ve Střední Evropě a ve sdružení Panevropa, o nichž se podrobně zmíním později. Publicista a ekonom Ivan Štern, redaktor Svobodné Evropy v Praze, se s ním potkával v Praze i na různých symposiích, o nichž ještě bude řeč. Publicista Adam Drda⁴ ho znal od svého mládí, byli kolegy v redakci Střední Evropy a proseděli hodiny u jednoho stolu v nejedné hospodě. Německý politik, novinář a mluvčí Sudetoněmeckého zemského spolku Bernd Posselt⁵, si Milana Kubese velmi vážil a považoval ho za svého nejlepšího přítele. Všichni připomínají jeho zásluhy o propojování různých okruhů lidí, o prošlapávání cesty k našim bývalým občanům, sudetským Němcům, o vydávání knih a organizaci nejrůznějších sdružení, institucí a spolků a vzpomínají na jeho svérázný smysl pro humor. Zde je několik ukázek z jejich příspěvků, kompletní texty jsou v příloze Dokumenty.

Jan Rejžek v Lidových novinách v rubrice Poslední slovo 16. října 2014⁶ píše: *Muže s bystrýma očima jsem poznal po listopadu 1989, kdy se vrátil do Prahy a stal se korespondentem listu Sudetendeutsche Zeitung. Scházeli jsme se s ním, s Martinem*

² Jan Rejžek (*1954), český hudební a filmový kritik, novinář

³ Petruška Šustrová (*1947), česká publicistka, překladatelka z angličtiny a polštiny, bývalá disidentka

⁴ Adam Drda (*1971), český novinář, dokumentarista, spisovatel

⁵ Bernd Posselt (*1956), německý politik, novinář, mluvčí Sudetoněmeckého zemského spolku „Sudetendeutsche Landmannschaft“, bývalý poslanec Evropského parlamentu, předseda Svazu vyhnanců v Bavorsku a Panevropské unie v Německu

⁶ Zdroj: Lidové noviny, Plukovník. Jan Rejžek. Dokumenty, příloha č. 2

Štumpfem a Josefem Bajerem ve vyšehradské restauraci U Tří bojovníků vždycky, když první středu v měsíci zahoukaly sirény. Milan se svým vzácným darem černého humoru pábil zejména mladičké číšnice drsnými skazkami, kterak přežil Osvětim díky smaženým řízkům od hodného nacistického kápa nebo že odtamtud utekl do Anglie a bojoval v Královském letectvu.

Petruška Šustrová o něm píše ve svém fejetonu v Lidových novinách 20.10.2014⁷: *Milan mediální hvězdou nebyl, i když ho znala spousta lidí. A měl za sebou pěkný kus práce. Za komunistického režimu z exilu v Mnichově čile posílal emigrantský tisk, časopisy a knížky, ale hlavně se sám na tvorbě knížek podílel: měl sázecí stroj.... Je mi líto, že už Milana s jeho nesmělymi či pro změnu náramně různými poznámkami nepotkám, a je mi líto, že jsme se v posledních letech vídali jen sporadicky.*

Ivan Štern vzpomíná na svého přítele 17. října 2014 v pořadu v Českém rozhlasu na stanici ČRo v pořadu *Názory a argumenty*⁸. Uvádím zde větší část jeho vzpomínky: *Zemřel Milan Kubes. Jeden z nejuvěrnějších posluchačů stanice Svobodná Evropa nejen z doby, kdy vysílala z Mnichova, ale i z doby vysílání na Královských Vinohradech. Ač nevoják nesmírně toužil po dekretu plukovníka. Jediná instituce, od níž takový dekret byl vůbec ochotný přijmout, byla Svobodná Evropa. Jakmile [Pavel Pecháček] odešel do velké Svobodné Evropy, dnes sídlící na Hagiboru, a mě ředitel rozhlasu Kasík pověřil řízením „Svobodky“, dekret s právem být osloven „pane plukovníku“ jsem Kubesovi vystavil. Odvděčil se mi kubesoovsky. Rozhlasová rada jej po čase pověřila pravidelným hodnocením programu naší stanice a on, snad ve snaze ještě více zlepšit moji práci, pomalu v každém hodnocení kriticky rozebíral především můj pořad.*

Zajeli jste si do Mnichova, a ač už dávno bydlel zpátky v Praze, jeho stopy, které tam zanechal z doby exilového pobytu, byly stále patrné. Zejména spolupráce se sudetoněmeckým krajanským sdružením. Pro ně u nás vyšlapával pěšinku smíru a snažil se přesvědčit, že nejde o zatrpklé a zaťaté revanšisty, ale veskrze o lidi, mající naši zemi přinejmenším stejně tak rádi, jako ji máme my. Zašli jste si do břevnovského kláštera na symposium sdružení Opus bonum a hle, kdo se vám před očima vyloupl: Kubes jako jeden z klíčových organizátorů. Vydali jste se na konferenci sdružení Panevropa a mohli vsadit boty, že tu potkáte Kubese opět v roli klíčového zařizovače. Upřímně řečeno, na řeči pronášené na symposiích, jichž se účastnil a jež pomáhal organizovat, dvakrát zvědavý nebyl. Raději během jejich konání pořádal vlastní soukromá symposia, seděl v některém z přilehlých hostinců a veda rovněž řeči obecnějšího rázu s podobně naladěnými účastníky.

⁷ zdroj: Šustrová, P. LN, 17.10.2014, http://neviditelnyes.lidovky.cz/fejeton-umiraji-0jg-/p_spolecnost.aspx?c=A141018_173424_p_spolecnost_wag , Dokumenty, příloha č. 3

⁸ zdroj: <http://www.rozhlas.cz/plus/nazory/zprava/ivan-stern-zemrel-milan-kubes--1409612>, Dokumenty, příloha č. 4

Osobní vzpomínky na Milana Kubese uveřejnil v Babylonu⁹ v příspěvku „Plukovník“ Adam Drda. *Když Milan umřel, uvědomil jsem si banální věc, že totiž po lidech, s kterými člověk často pobýval, zůstávají v podstatě nepřenositelné vzpomínky - myšleno mimo okruh těch, kteří je spoluzáží. Byl vtipný, ironický, ale já to nedovedu zachytit. Vybavuje se mi třeba jeho úvodní „německá osmašedesátnická“ otázka při příchodu do hospody: „A co tys dělal za války?“. Umřel v den, kdy jsme za ním měli jít s Placákem do nemocnice na návštěvu. Měl jsem ho moc rád.*

Mezi jeho nejbližší přátele patřil Bernd Posselt a mluvil o tom i na pohřebním obřadu¹⁰ v Břevnovském klášteře. Celý jeho projev v němčině je na internetu a jeho překlad uvádím v příloze Dokumenty. *Vyrostl jsem uprostřed fascinujícího setkávání Čechů a sudetských Němců, a jedním z jeho centrálních bodů byl Milan Kubes. Dělal svůj bohatý lidský a další talenty mezi nejrůznější okruhy lidí. Američtí vojáci se u něho učili česky, pro vykořeněné české rockery v exilu byl v Domě setkávání otcem i matkou současně, pohrobkům sudetských Němců vysvětloval zvláštní citlivost Čechů, přičemž ostře odsuzoval vyhnání, v tom předčil i nás; zahořklým krajanům staré generace otevřel srdce pro smíření a české ateistické emigranty stejně jako náhodné noční známé seznamoval s křesťanstvím. Nikdy nebyl fanatik nebo dogmatik, ale hledal a oceňoval dobrou náladu a moudrost. ... Tento Moravan z Prostějova, "Hanáckého Jerusaléma", pro nás mladší představoval kombinaci kavárenského literáta a filozofa z pivnice, jaký může vzejít jenom z Prahy..."*

II. Život Milana Kubese

II.1. Období do roku 1969

V první kapitole o životě Milana Kubese se zaměřím na období do roku 1969, kdy se v roce 1969 jako mladý muž ve věku 26 let rozhodl k emigraci do Německa a na to, jaké okolnosti k jeho rozhodnutí vedly.

Jeho Paměti začínají emigrací: *Bez zpáteční jízdenky, v předvečer prvního výročí ruské okupace Československa, tedy 20. srpna 1969, jsem vystoupil v Norimberku z pražského rychlíku, čímž začala druhá část mého životního příběhu. Ta první, totiž události prvních šestadvaceti let, se mi nezdá až tak vzrušující.*

Není to tak docela pravda. Milan Kubes se narodil 14. srpna 1943 v Prostějově a zemřel 13. října 2014 v Praze. Dětství a rané mládí prožil v Prostějově. Součástí vyšetřovacího spisu trestného činu nedovoleného opuštění republiky (k tomu se

⁹ zdroj: Babylon. Studentský list pro seniory 3. číslo, ročník XXIII. 3. listopadu 2014, článek Plukovník, Dokumenty, příloha č. 5

¹⁰ zdroj: http://www.bernd-posselt.de/article.php?efxf_artikel=1591, překlad celé obřadní řeči v příloze Dokumenty č. 6

ještě podrobněji vrátím) byla také Zprávě o pověsti,¹¹ npor. Páleník v ní píše, že Milan Kubes pochází z úřednické rodiny. Otec byl účetní, nyní je v důchodě. Matka byla švadlena, zemřela v roce 1961, bylo mu tehdy 17 let. Začal studovat na 11 leté škole, z té byl vyloučen a přešel na Průmyslovou školu chemickou do Přerova, kterou ukončil. Potom pracoval na různých místech, třeba jako závozník. Při zaměstnání vystudoval Střední obchodní školu v Prostějově. V roce 1964 nebo 1965 odešel do Prahy k IPS¹² a pracoval zde jako dělník až do svého odchodu do zahraničí. Při zaměstnání studoval filosofii. Uměl německy, španělsky, francouzsky a portugalsky. Nebyl členem žádné strany. Když emigroval, tedy v roce 1969, byl svobodný, ale měl vyživovací povinnost k synovi, který žil u své matky.

O dětství a mládí Milana Kubese jsem nezjistila téměř nic. On o svém soukromí totiž moc nemluvil, ani se svými blízkými. To připomněla také Jarmila Binarová¹³: *Milan byl záhadný jak hrad v Karpatech. Byl velmi vzdělaný, ale nedával to najevo. O vážných věcech se s ním nedalo mluvit, všechno převedl na srandu. Nedával najevo své pocity, nenechal nikoho nahlédnout do své duše.* Milan Kubes také velmi rád mystifikoval. Životní družka Milana Kubese Jarka Marešová¹⁴ ještě roky po tom, co se seznámili, nic netušila o jeho studiích a jeho práci. Při jejich společné návštěvě Prostějova se setkala s jeho kamarády z mládí, Milan tam prý byl hodně oblíbený a dost zlobil: *„Měl v osmnácti dítě, někde u Prostějova. Ale ta holka ho prý dala k adopci. Když mu bylo sedmnáct let, zemřela mu po operaci matka, prý po nějaké banální operaci chybou lékařů. Jeho otec na výchovu nějak nestačil, prý hodně pil. Ujala se ho profesorka z gymplu, Anička, doučovala ho. Zůstali přátelé. Vídali se, dokud Anička před dvěma lety nezemřela. Navštívili jsme ji jednou i v Prostějově. Tam byl Milan hodně populární. Přišli jsme do jedné hospody a hned ho někdo poznal, i když se neviděli čtyřicet let. Milan prý zamlada dost zlobil. Tento kamarád vytáhl historku, jak jednou ráno Milan po probdělé a propité noci seděl na zábradlí a houpal nohama. Šel kolem učitel a ptal se, co tam dělá. Milan odpověděl: „Koukám na komouše, jak jdou do práce.“ Z gymplu ho prý vyhodili a potom dostudoval asi na nějaké průmyslovce.“*

Ukázku ze Zprávy o pověsti¹⁵ o období jeho pobytu v Praze přepisují i s pravopisnými chybami: *„Milan KUBES dříve studoval na Filosofické fakultě, tohoto studia však zanechal. Začal nadměrně požívat alkoholické nápoje, často se opíjel, vypůjčoval si peníze, které pak těžko vracel. Často se rval. Když pak pracoval jako*

¹¹ zdroj: archív ABS, Zpráva o pověsti ze 3.8.1970, součást vyšetřovacího spisu k trestnímu řízení ve věci nedovolené opuštění republiky, Dokumenty, příloha č.7

¹² Inženýrské a průmyslové stavby

¹³ Jarmila Binarová, pracovala v knihkupectví Arkýř v Mnichově, manželka Ivana Binara, spisovatele, překladatele, signatáře Charty, redaktora Svobodné Evropy

¹⁴ Jarka Marešová, Milanova životní družka, s níž žil posledních deset let života, interview 15.4.2015 v hospodě U Parlamentu

¹⁵ zdroj: archív ABS. Zpráva o pověsti ze 3.8.1970, Dokumenty, příloha č. 7

*manuelní pracovník, vynechával bezdůvodně pracovní směny a byl také podle zákona čís. 60/61 dle § 40b oznámen. Též je na veřejnosti známo, že se dopustil rozkrádání národního majetku a za tento trestný čin je stíhán soudem v Praze. V té době byl zaměstnán Inženýrské a průmyslové stavby 09 Praha. Je bezpartijní a z jeho činnosti a projevů na veřejnosti lze usoudit, že naprosto nesouhlasí s dnešním režimem a v našem státě a je zaměřen proti spojencům ČSSR.*¹⁶

Ke svému vysokoškolskému studiu Milan ve svých Pamětech¹⁷ později ještě uvádí, že studoval na Filosofické fakultě Karlovy university obor francouzština-čeština, odkud byl vyloučen a musel nastoupit základní vojenskou službu. Tady nafingoval sebevraždu a po krátkém pobytu v psychiatrické léčebně byl z vojny propuštěn a dostal modrou knížku¹⁸. 3.4.1967 nastoupil jako dělník na stavbách tepelných kanálů u národního podniku IPS¹⁹. V letech 1968 – 1969, až do svého odjezdu do Německa, opět na Filosofické fakultě Karlovy univerzity dálkově studoval obor dějiny umění v kombinaci s estetikou.

Z posudku zaměstnavatele z 25.8.1970²⁰ se dozvídáme, že v IPS pracoval od 3.4.1967 do 31.8.1969 (?)²¹ a „*byl povahy mírné, tiché a skromné. Pracoval k plné spokojenosti mistra. Po stránce politické a odborářské se nijak neprojevoval*“. Milan tedy pracoval a studoval v Praze od jara 1967 až do emigrace. Podívejme se, co se tehdy v Praze dělo.

II.1.a) Historický kontext let 1968 - 1969

Informace o situaci v Praze v roce 1968 a 1969 jsem čerpala z knihy Miroslava Vaňka a kol. *Mocní? A bezmocní?*²² V kapitole *Pražské jaro a počátky tzv. normalizace očima disidentů* Zdeněk Doskočil píše, že v letech 1968 – 1969 až na výjimky lidé nebyli v aktivní opozici proti totalitní moci. Avšak všechny vrstvy společnosti odsoudily intervenci vojsk Varšavské smlouvy. Přitom se projevoval vzdor, beznaděj, strach, ale i pocit křivdy a nenávisť vůči okupantům. Charakteristická byla solidarita, nenásilný odpor a současně naděje, že když budou splněny podmínky dohody, intervenční jednotky ze země odejdou a v reformách se bude pokračovat, což předáci KSČ slibovali.²³ „*Naprostá většina veřejnosti těmto představitelům postupně uvěřila a vzala novou realitu na vědomí. Zvláště Dubčekův projev po návratu*

¹⁶ zdroj: archiv ABS. Zpráva o pověsti ze 3.8.1970, Dokumenty, příloha č. 7

¹⁷ Paměti, str. 5

¹⁸ modrá knížka: průkaz o neschopnosti k vojenské činné službě

¹⁹ Inženýrské a průmyslové stavby

²⁰ zdroj: archiv ABS. Posudek zaměstnavatele, Dokumenty, příloha č. 9

²¹ datum emigrace z Československa do exilu v Německu je sporné, více o tom ještě dále

²² Vaněk, M. (editor). *Mocní? A bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace.*

Interpretační studie životopisných interview. Prostor. Praha. 2006. Doskočil, Z. *Pražské jaro a počátky tzv. normalizace očima disidentů.* str. 15 nn

²³ tamtéž, str. 38

z Moskvy se díky své emotivnosti nesmazatelně vepsal do paměti řady lidí.“ Podpis tzv. Moskevského protokolu²⁴ dne 26.8.1968 pro mnohé znamenal konec obrodného procesu. Během podzimu ztráceli iluze o reformovatelnosti socialismu i další lidé, rostla nespokojenost s politickou situací, jejímž vyvrcholením byla 18. listopadu 1968 třídní studentská okupační stávka s požadavkem na splnění tzv. Deseti bodů²⁵. Nejaktivnější byli studenti Filosofické fakulty, na níž Milan studoval při zaměstnání. Nikde jsem však nezjistila, že by se do stávkové činnosti nějak aktivně zapojil. Stávka neměla úspěch a lidé se začali postupně přizpůsobovat reálné situaci. V lednu společností ještě otrásla tragická smrt Jana Palacha, který na protest proti postupující normalizaci upálil, konaly se trzny a demonstrace a znovu se rozhořely naděje na záchranu alespoň něčeho z obrodného procesu.²⁶ V březnu 1969 proběhlo několik mohutných protisovětských demonstrací. V dubnu 1969 byl Dubček ve funkci prvního tajemníka ÚV KSČ vystřídán Gustávem Husákem. Lidé podléhali znechucení a následné rezignaci až apatii. Na několika fakultách byly sice v dubnu vyhlášeny stávky, ale bez většího ohlasu. Začala působit cenzura, sdělovací prostředky a nepohodlné časopisy byly omezeny nebo zastaveny, ze struktur byla vytlačena opozice. Tvůrčí svazy, radikální odborové organizace a studenti podlehlí strachu z represí a svůj vzdor ukončili. V této situaci se Milan Kubes rozhodl pro odchod do ciziny. Později v prosinci roku 1970 bylo schváleno tzv. Poučení z krizového vývoje²⁷, které ustavilo ideologicky závaznou interpretaci roku 1968. Už v Praze se Milan znal s lidmi ze západního Německa nebo z Francie, kteří sympatizovali se „socialismem s lidskou tváří“. On však již tehdy o socialistickou ideologii, jakkoli maskovanou, zájem neměl.²⁸ To by vysvětlovalo Milanovu neúčast ve studentském stávkovém hnutí během „Pražského jara“ 1968. Studentské revolty probíhaly koncem 60. let po celém světě, v Praze se aktivní studenti se soustředili kolem fakultních časopisů a výborů Československého svazu mládeže (ČSM). Patřili sice ke kritikům politiky KSČ, ale v čele občanského hnutí stáli většinou reformní komunisté. „Obrodný proces“ tím byl limitován a jejich kompromisy nemohly uspokojit Moskvu ani radikální proudy ve společnosti.²⁹

²⁴ Při vstupu armád 21. srpna 1968 byli představitelé strany a vlády pod hrubým nátlakem donuceni 26. srpna podepsat moskevský protokol, nepodepsal jenom F. Kriegel. Obsahem byl zákaz činnosti »protisocialistických« organizací, zákaz sociální demokracie, kontrolu tisku, personální změny ve vedení státu, příslib stažení Sovětské armády. V zápětí ale místo toho Sovětský svaz požadoval podpis dohody o pobytu sovětských vojsk (16.10.1968). Zdroj: http://www.ceskapolitika.cz/1_2Slovník.html

²⁵ Vysokoškolští studenti reprezentováni Akčním výborem pražských vysokoškoláků a Svazem vysokoškolského studentstva vstoupili 18. 11. 1968 do okupační stávky na podporu deseti požadavků Svazu vysokoškolského studentstva. Zdroj a více na: <http://www.janpalach.cz/html/deset-bodu.html>

²⁶ Vaněk, M. (editor). Mocní? A bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Interpretační studie životopisných interview. Prostor. Praha. 2006. Doskočil, Z. Pražské jaro a počátky tzv. normalizace očima disidentů, str. 44

²⁷ <http://www.ustrcr.cz/cs/stin-osmasedesateho>

²⁸ Paměti, str. 2

²⁹ zpracováno na základě knihy Vaněk, M. (editor). Mocní? A bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Interpretační studie životopisných interview. Prostor. Praha. 2006. Doskočil, Z. Pražské jaro a počátky tzv. normalizace očima disidentů.

II.2. Exil

V této kapitole se zaměřím na počátek života v exilu. Na důvody emigrace a na to, jak se Milan začal sžívat s novým prostředím a jak se dostal do kulturních a politických exilových kruhů. To si před svým příjezdem do Německa neplánoval, i když odchod do exilu zvolil po důkladné úvaze. Postupně se seznamoval s novými lidmi a zapojoval se do činnosti nejrůznějších spolků a okruhů, sám některé inicioval. Odcházel s vědomím toho, že se třeba nikdy nevrátí.³⁰ Příčinou emigrace byla nespokojenost s politickou situací v Československu po abdikaci Dubčeka. O tom svědčí i výpověď Milanova otce, který byl v souvislosti s trestným činem opuštění republiky na Bezpečnosti dne 31.7.1970 vyslýchán jako svědek³¹. Vypověděl, že od Milana dostal v květnu 1969 (?) dopis odeslaný z Německa, který má někde doma. Mimo jiné v něm stojí, že ... „Milan odjel proto, že Dubček byl odstaven a nová politika, která se provádí, že s ní nesouhlasí. emigroval, protože nesouhlasil se změnami, které nastaly v roce 1969 ve stranickém a státním vedení“.... Tento dopis, ani jeho kopie, i přes slib otce, že ho přinese ukázat, ve spisu není. Je to škoda, potvrdilo by se datum Milanova odjezdu.

Ve svých Pamětech Milan na první stránce píše: „*Odcházel jsem do exilu, aniž by mi bylo úplně jasné, oč jde. Encyklopedie antiky říká, že ve starověku bylo vyhnanství (exilium) trestem za těžké zločiny, obvykle politické povahy. ... To ale nebyl můj případ. Mě nikdo do exilu neposílal, šel jsem sám z vlastní vůle a mohl jsem se eventuálně i vrátit.*“³² Jeho rozhodnutí žít v exilu bylo „*výrazem svobodné vůle a svobodně pojatého rozhodnutí: člověk zvolil exil, protože doma nemohl žít tak jak chtěl nebo jak si představoval*“³³. Odmítl žít „*v komunistické sovětské gubernii jménem Československá socialistická republika, v sovětském protektorátu*“³⁴.

V Československu postupně mizelo všechno pozitivní, co přineslo jaro roku 1968, navzdory tragickému sebeobětování Jana Palacha a Jana Zajíce začala tvrdá normalizace a přísná cenzura médií. Milanovi bylo 26 let, chtěl studovat, cestovat, číst knihy podle svého výběru. Navíc to vypadalo, že brzy skončí i možnost poměrně volně cestovat. V této situaci se rozhodl emigrovat. Šel do neznáma, byla to jeho první cesta na Západ vůbec. K takovému rozhodnutí je vždy nutná odvaha, k politické činnosti v cizí zemi namířené do své vlasti navíc ještě obětavost a idealismus, jak o tom píše Pavel Tigrid³⁵.

³⁰ Paměti, str. 4

³¹ zdroj: archiv ABS. Výpověď svědka (otce) 2, Dokumenty, příloha č.10

³² Paměti, str. 1

³³ Tigrid, P. Politická emigrace v atomovém věku. Index, Köln. 1974 a Prostor, Praha. 1990, str. 14

³⁴ Paměti, str. 1

³⁵ Tigrid, P. Politická emigrace v atomovém věku. Index, Köln. 1974 a Prostor, Praha. 1990, str. 14: Romantismus a revoluce neměly k sobě zřejmě nikdy daleko; a bylo-li v dějinách vyhnanství trestem, vyměřeným těmi, kdo byli u moci těm, kdo o tuto moc usilovali nebo ji chtěli podlomit, pak v

II.2.a) Datum odchodu do exilu

Datum odchodu do exilu zůstává záhadou. Paměti Milana Kubese jsou v rozporu se zprávou zaměstnavatele, s již zmíněnou výpovědí otce³⁶ a nakonec i s šetřením bezpečnosti a s rozsudkem. Mám tendenci věřit Milanově verzi, ale uvědomuji si, jak je lidská paměť ošidná. Jeho otec vypověděl, že mu Milan v dopise v květnu 1969 (?) napsal,³⁷ že je v NSR a pracuje jako skladník. V Archívu bezpečnostních sborů je uložen jiný dopis, psaný otci v Mnichově v červenci 1970. Zde stojí, že Milan žije a studuje v Mnichově a mimo jiné, že by byl raději v Praze, kde „mu v podstatě nic nescházelo“. Obžaloba³⁸ Milana Kubese dne 11. září 1970 obvinila z toho, že „bez povolení československých úřadů zůstal v cizině a tím spáchal trestný čin opuštění republiky“. V Usnesení o zahájení trestního stíhání³⁹ mimo jiné stojí, že jmenovaný vycestoval dne 20.4.1969 na řádné cestovní povolení na dobu 4 dnů do Rakouska s termínem návratu 26.4.1969, avšak po uplynutí tohoto data se na území ČSSR nevrátil. Podle rozsudku Okresního soudu v Prostějově ze dne 21.9.1970⁴⁰ „obžalovaný Milan Kubes jest vinen, že spáchal trestný čin opuštění republiky podle § 109/2 tr.z. a odsuzuje se k trestu odnětí svobody v trvání 18 měsíců“. Odsouzení bylo nepodmíněné. I tady vidíme, jak nespolehlivým zdrojem informací je vlastní paměť, Milan byl přesvědčen, že byl odsouzen na 22 měsíců. Ale tato informace mu mohla být zprostředkována.

Milan ve svých Pamětech⁴¹ popisuje okolnosti svého odjezdu. „*Moje cesta vlakem do německého exilu je navíc v podivuhodném rozporu s pozdějším tvrzením rozsudku Okresního soudu v Prostějově, mém rodišti, kde jsem byl v nepřítomnosti odsouzen na jeden rok a deset měsíců nepodmíněně za - podle nich - trestný čin „nedovoleného opuštění republiky“. Neboť v rozsudku stojí psáno, že jsem se nevrátil z autobusového zájezdu do Rakouska, a že odtamtud jsem přesídlil do Německa, do Mnichova. Jak či proč k této chybě došlo nevím a je mi to celkem jedno. Tenkrát jsem jenom litoval toho, že jsem se dalšího dne nemohl zúčastnit pražské demonstrace k prvnímu výročí sovětské okupace.*“ To opravdu působí velmi věrohodně, ale současně je také těžké uvěřit, že by se orgány Bezpečnosti i soud dopustily takového omylu.

moderní době byl exil často i výrazem svobodné vůle a svobodně pojatého rozhodnutí: člověk zvolil exil, poněvadž doma nemohl žít, jak chtěl nebo jak si představoval. A k takovému rozhodnutí bylo nejspíše třeba dávky romantismu a dobrodružnosti...

³⁶ zdroj: archív ABS. Protokol o výpovědi svědka, Dokumenty, příloha č. 10

³⁷ zdroj: archív ABS. Dopis, Dokumenty, příloha č. 12

³⁸ zdroj: archív ABS. Obžaloba 1 a 2, Dokumenty, příloha č. 13

³⁹ zdroj: archív ABS. Usnesení, Dokumenty, příloha č. 14

⁴⁰ zdroj: archív ABS. Rozsudek 1 a 2, Dokumenty, příloha č. 15

⁴¹ Paměti, str. 1

Do exilu si vzal tři košile a dvě knihy, Bibli kralickou a sbírku politicko-sociologicko-filosofických esejů „Lidský smysl kultury“ od Ivana Svitáka⁴², kterou byl tehdy nadšen. Když se později seznámil s jinými knihami o teorii kultury a s Ivanem Svitákem osobně, jeho obdiv vyprchal. *Tento můj „obdiv“ vyprchal poté, co jsem měl možnost seznámit se s jinými podobnými a méně povrchními pracemi z teorie kultury a hlavně s Ivanem Svitákem osobně. Avšak „de mortuis nihi nisi bene“.*

II.3. Počátky v Německu 1969 - 1971, Norimberk, Mnichov

V Německu získal Milan Kubes bez problémů politický azyl⁴³. Od katolické charity dostal příspěvek na ošacení a zaměstnání s ubytováním a začal pracovat jako skladník v automobilce M.A.N. v Norimberku. Milan byl okouzlen památkami i nabídkou obchodů, zvláště knihkupectvím. Co nejrychleji se snažil naučit dobře německy, dobrou průpravu měl už z Čech. Když na podzim roku 1969 Gustáv Husák prohlásil, že hranice nejsou žádné korzo, znamenalo to konec celkem volného cestování občanů Československa na Západ. Hranice se na mnoho let téměř neprodyšně uzavřely, železná opona opět spadla.

Milan Kubes brzy zjistil, že život v Norimberku, který považoval za malé město, ho neuspokojuje, ani namáhavá manuální práce ho nebavila. Chtěl opět studovat. Dočetl se o možnosti podpory pro české studenty v SRN a využil ji. Proto se v červnu roku 1970 přestěhoval do Mnichova. Složil přijímací zkoušku z němčiny, což byla kromě maturity jediná podmínka přijetí na vysokou školu a jako hlavní obor si zapsal dějiny umění. Po přijetí začal bydlet na katolické studentské koleji Paulinum. Tady se ho ujal Miloslav Vitula, vedoucí studentské koleje, český pouňorový emigrant se spleťtým osudem.⁴⁴

V Paulinu bydlelo mnoho posrpnových emigrantů. Mnozí z nich vystudovali a v Německu před sebou měli úspěšné kariéry. Kolej Paulinum řídilo kuratorium kněžjí, za Čechy tu byl český farář, monsignor Karel Fořt.⁴⁵ Ten pod pseudonymem „Otec Karel“ připravoval náboženské vysílání ve Svobodné Evropě⁴⁶. Milan Kubes o něm píše⁴⁷: *„Velice jsem si ho vážil, byl jedním z mála lidí, kteří mně skutečně pomohli. Nevedl jsem vždycky zrovna příkladný život, a když jsem jednou projevil strach, že to se mnou po smrti špatně dopadne, řekl mi: „Neboj se, pán Bůh je kavalír, ten umí odpouštět“.*

⁴² Ivan Sviták (1925- 1994) český filosof, kritik, básník a politik. Hlásil se k marxistickému humanismu a k tradicím reformního československého socialismu.

http://cs.wikipedia.org/wiki/Ivan_Svit%C3%A1k

⁴³ Paměti, str. 3

⁴⁴ Paměti, str. 5

⁴⁵ Paměti, str. 6

⁴⁶ Radio Free Europe/Radio Liberty, RFE/RL) rozhlasová organizace založená Kongresem USA pro šíření objektivních informací v diktátorských režimech

⁴⁷ Paměti, str. 6

Svému otci v červenci 1970⁴⁸ Milan Kubes napsal, že bude studovat dějiny umění na mnichovské universitě. Z Mnichova ovšem nadšený nebyl, raději by byl v Praze, kde mu „*prakticky nic nescházelo. Já vím, co si ty teď myslíš, ale vždyť já nejsem žádnéj politik a tak jsem měl sedět na prdeli. Ale teď už mi nezbývá než „anhalten“⁴⁹ - přinejmenším tak dlouho, dokud nedostuduju. Ale zemřít bych tady nechtěl! ...*“ V Mnichově se začal seznamovat s dalšími emigranty. S Karlem Krylem, vynikajícím písničkářem ho podle Pamětí seznámila zřejmě Rozina Jadrná-Pokorná (1924-1988), hudební redaktorka Svobodné Evropy. Když měl Karel Kryl problémy s bydlením, pomohl mu Milan Kubes přes Miloše Vitulu zajistit místo na koleji.

II.3.a) Historický kontext 1969 - 1971

V srpnu 1969 při prvním výročí okupace proběhlo mnoho masových demonstrací. Proti demonstrantům tvrdě zasáhly represivní složky a došlo k obětem na životech. Vládní představitelé, mezi nimiž byli dosud i tzv. "muži Ledna", nasadili proti manifestantům ozbrojené složky SNB, Lidové milice a armádu. Na ulicích se opět objevila vojenská vozidla, tentokrát však ne okupační, ale česká.⁵⁰ Po brutálním potlačení srpnových nepokojů vydalo vedení KSČ tzv. pendrekový zákon, „*zákonné opatření předsednictva Federálního shromáždění č. 99/1969 Sb. o některých přechodných opatřeních nutných k upevnění a k ochraně veřejného pořádku*“, který usnadňoval postih odpůrců režimu.

Další informace o dění v Československu, které ilustrují počátek perzekucí, nabízí v *Elektronické publikaci*⁵¹ Ivan Dejmal⁵². Na přelomu roku 1969 a 1970 bylo zatčeno osmnáct členů HRMu, Hnutí revoluční mládeže, jehož Zakládající manifest sepsal roku 1968 Petr Uhl (*1941). Členové HRMu se hlásili se k Trockého myšlenke „permanentního revolučního procesu“ a „světové revoluce“, ke spolupráci s levicovými radikály na Západě, s opozičními silami ve východní Evropě i s revolučním hnutím v třetím světě. V březnu 1971 bylo odsouzeno 16 mladých lidí, Petr Uhl na čtyři roky nepodmíněně, další byli k trestům ve výši 2, 5 až jeden rok vězení. Tento „nový proces s Omladinou“ vyvolal protesty po celém světě, odsoudila ho i radikální levice, například Jean-Paul Sartre a Ernest Bloch ho označili za stalinský a za „negaci socialismu“⁵³.

⁴⁸ zdroj: archiv ABS. Dopis otci, Dokumenty, příloha č. 1

⁴⁹ vydržet

⁵⁰ zdroj: http://www.totalita.cz/norm/norm_01.php

⁵¹ Ivan Dejmal (1946 - 2008), studentský aktivista Pražského jara, signatář Charty 77, český politik, ekologický odborník. zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Ivan_Dejmal

⁵² zdroj: http://www.libpro.cz/katalog/el_publ_dejmal.pdf

⁵³ Viz Cuhra, Jaroslav: Mezinárodní ohlasy procesu „P. Uhl a spol.“, rukopis, uloženo v ÚSD AVČR

Definitivně skončila doba reforem, začala normalizace a čistky. Na základě Poučení z krizového vývoje bylo možné při prověrkách uznat vlastní „pomýlenost“, ztratit tvář, ale zachránit si třeba kariéru. Hodně lidí raději volilo odchod do ciziny. Ze 440 000 českých a slovenských emigrantů se v letech 1968 - 1971 okolo 220 000 usadilo v Rakousku.⁵⁴ Pavel Tigrid posrpnovou emigraci odhadl na zhruba 100 000 lidí, přičemž tito lidé omladili emigraci po roce 1948.⁵⁵ Šlo o lidi pronásledované režimem, „odborné kádry“, vzdělance, studenty a také aktivní účastníky reformního hnutí, funkcionáře KSČ.

Pavel Tigrid, rozený Pavel Schönfeld (1917– 2003) byl významný český spisovatel, publicista a politik, jeden z nejvýznačnějších představitelů českého protikomunistického exilu. Vydával magazín Svědectví – nejproslulejší české exilové periodikum, které bylo založeno v USA, ale později se jeho sídlo přesunulo do Paříže, „*aby pomoci Svědectví bojoval za návrat svobody, spravedlnosti a důstojného lidského života*“, jak napsal do prvního čísla Svědectví⁵⁶. Představiteli KSČ a Státní bezpečností byl považován za nejnebezpečnějšího představitele exilového protikomunistického odboje. O jeho životě napsal knihu Pavel Kosatík a článek pro Hospodářské noviny Karel Hviždala.⁵⁷

Obě vlny politické emigrace, tedy poúnorová i posrpnová, podle něho mohou přispět k proměně společnosti v demokratickou, ale hlavní impuls musí přijít z domova, z Čech. Úkolem politické emigrace je „takovému procesu napomáhat, účinně ho posilovat a ovlivňovat“⁵⁸. Proto se exil musí organizovat, jeho příslušníci o sobě musí vědět, musí se scházet. Je potřeba novin, časopisů, důležité je zahraniční rozhlasové vysílání.

Politický profesionál musí být schopný a vzdělaný.⁵⁹ : „*Politický profesionál v exilu, to je mnoho věcí, které se vzájemně doplňují: vzdělání, všeobecné i odborné, konceptní a formulační schopnosti, iniciativa, fantazie, odvaha, energie, cit pro zásady, ale i smysl pro taktiku, neústupnost, styky, přístup k mocným a vlivným, dobré vystupování, smysl pro humor.*“ Nic z toho Milanovi nescházelo a do činnosti politické emigrace se brzy zapojil.

⁵⁴ zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Svobodn%C3%A1_Evropa

⁵⁵ Tigrid, P. Politická emigrace v atomovém věku. Index, Köln. 1974 a Prostor, Praha. 1990. str. 92 a 103

⁵⁶ http://www.totalita.cz/vysvetlivky/svedectvi_01.php

⁵⁷ http://neviditelnypes.lidovky.cz/osobnost-novinar-pavel-tigrid-v-cechach-a-v-exilu-f69-/p_spolecnost.aspx?c=A071029_182537_p_spolecnost_wag

⁵⁸ tamtéž str. 45, pozn. 6

⁵⁹ Tigrid, P. Politická emigrace v atomovém věku. Index, Köln. 1974 a Prostor, Praha. 1990. str. 134 a 135

II.4. Francie, Paříž, Svědectví

V letech 1972 a 1973 si Milan splnil sen. Podařilo se mu na tři semestry zajistit stipendium na pařížskou Sorbonnu, na obor dějiny umění, kurs francouzského jazyka a francouzské civilizace. Přes Miloše Vitulu se seznámil s hostinským ve čtvrti Marais, který také pocházel z Prostějova, a s Jiřím Slavíčkem (1943-2011), redaktorem časopisu „Svědectví“, který vydával Pavel Tigrid. S ním jednou u večere dlouze probírali české realie, avšak spřátelili se až koncem 70. let při organizaci setkávání exulantů v dolnobavorském Frankenu pod hlavičkou laické katolické organizace Opus Bonum.

Milan tedy začal studovat umění v Paříži. Jako student dějin umění měl průkazku Rady Evropy, kterou využíval pro volný vstup do státních muzeí, galerií, kostelů, ale hlavně Louvre, Notre Dame nebo Sainte Chapelle.⁶⁰ Po večerech chodil s Jiřím Slavíčkem do hospod a navštěvovali v Paříži usazené Čechy. Přes něho se seznámil Jaroslavem Vrzalou, exulantem z roku 1948, redaktorem francouzského rozhlasu. Ten měl řadu funkcí v krajských spolcích, kromě toho i vliv na azylová řízení a mohl získávat stipendia pro československé studenty v exilu. Za to mu po revoluci byla udělena cena „Gratias agit“.

Na počátku 70. let Milan Kubes občas vypomáhal ve Svědectví Jiřímu Slavíčkovi s „poštou“. Posílali „zasloužilým občanům“ do Československa⁶¹ komentáře ze Svědectví. Když Jiří Slavíček odešel do francouzského rozhlasu za Jaroslavem Vrzalou, tuto agendu převzal v 80. letech spisovatel Jan Pelc⁶². Při příležitosti shromáždění k 25. výročí Svědectví v říjnu 1981 v bavorském Frankenu Pavel Tigrid na otázky Jiřího Lederera, kromě jiného ohledně posílání Svědectví do Československa, odpovídá⁶³: *"Doufal jsem, že i když domů pronikne jen pár desítek výtisků, kvalita obsahu, úroveň a zajímavost i aktuálnost otázek v nich diskutovaných se samy postarají o další rozšiřování publikace uvnitř země půjčováním a přepisováním. Tento předpoklad se ukázal v naprosto nečekané míře správným. Nemálo k tomu přispěla oficiální propaganda, která od prvního čísla věnovala časopisu velkou a soustavnou pozornost. Například hned po druhém čísle, nemýlím-li se, věnoval Ivan Skála půl strany velkého formátu Rudého práva*

⁶⁰ Paměti, str. 9

⁶¹ tamtéž, str. 9

⁶² Jan Pelc, (*1957), undergroundový spisovatel, v letech 1982–1990, působil v redakci exilového čtvrtletníku Svědectví, jehož šéfredaktor Pavel Tigrid ho ovlivnil. Zde v roce 1983 řídil knižní edici Světlik a souběžně vydával „nepravé periodikum“ Kus řeči. Přispíval do dalších periodik, např. Listů, Paternosteru či samizdatového Vokna. Od listopadu 1989 žil střídavě v Praze a v Paříži, kde v roce 1995 působil na českém velvyslanectví. Od r. 1993 žije v České republice.

<http://www.czechlit.cz/autori/pelc-jan/>,

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=474>. e-mail 17.4.2015

⁶³ <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/svedectvi.php>

"emigrantskému plátku" Svědectví... " Milan se tím zapojil do činnosti do exilových struktur. Dostal se k tomu přes známé a přátele, nebylo to vykalkulované předsevzetí, ale vše vyplynulo z toho, že využil nabízené příležitosti.

Po roce 1974 Německo začalo přistěhovalectví omezovat, to se promítlo i do dosud značně benevolentní praxe udělování politických azylů. Milan Kubes si proto v mnichovském Domě setkání zařídil tzv. „poradní hodiny pro nové uprchlíky“, kde exulantům radil, jak má žádost pro přijetí do Německa vypadat, hlavně musel být žadatel bezprostředně ohrožen *„z důvodů politických, náboženských, rasových či z příslušnosti k sociální skupině.“* Což však byl často problém, naprostá většina lidí odcházela z důvodů ekonomických, nebo jen ze znechucení ze života v Československu jako „sovětské gubernii“. Azylové poradenství fungovalo nejméně rok, než Spolkový úřad pro uznávání politických uprchlíků v Zirndorfu zařídil ukončení této činnosti. Avšak azylantů se dělilo o dobré zkušenosti s nově příchozími a *„dobrá věc se podařila“*.⁶⁴

Ovšem vedlejším důsledkem bylo, že kvůli zaneprázdnění a také protože zemřela jeho učitelka Liselotte Behling, Milan Kubes nedopsal svou doktorskou práci a ukončil studia na universitě. Získal hluboké znalosti historie umění a o titul mu stejně nešlo, jak o tom mluví Ludva Bednář⁶⁵ *„Podle mě to byl vedle Magora nejlepší kunsthistorik u nás, zvláště v oblasti středověké symboliky a středověkého umění vůbec.“* nebo Jarmila Binarová: *Vystudoval kunsthistorii, před diplomkou toho nechal, došel ke konečnému punktu. Nešlo mu o titul.* To zmínil ve svém e-mailu i Jan Pelc: *Milan Kubes jen velmi nerad vyprávěl o svém skutečném životě. Jen díky Jirkovi Slavíčkovi jsem se dozvěděl, že Milan po své emigraci v roce 1968 žil v Paříži, kde studoval. Velmi rychle se naučil francouzsky a vysokou školu bez problémů zvládal. Dokonce pod vedením svého profesora napsal závěrečnou práci, ale nikdy ji neodevzdal. Ze dne na den odjel z Paříže a usadil se v Mnichově. V roce 1985, kdy navštívil Paříž, jsem se ho na obědě s panem Tigridem na to zeptal. Zapíral, ale pan Tigrid na něj tlačil a tak přiznal, že má opravdu všechny zkoušky hotové, a že zbývá jen obhajoba. Tigrid mu nabídl, že na školu zavolá, že tam má spousty známých a vše zařídí, aby mohl školu dodělat. Milan to odmítl a už se nikdy nikdo nedozví, proč nechtěl vysokoškolský titul.“*

⁶⁴ Paměti, str. 12

⁶⁵ Luděk Bednář (1955), redaktor a editor České pozice, publicista, editor týdeníku EURO. V roce 1979 byl vyloučen z Fakulty elektrotechnické ČVUT za pořádání bytových seminářů. Jako publicista se v 80. letech podílel na samizdatovém vydávání revue Střední Evropa, po roce 1990 publikoval společensko-politické a ekonomické texty mimo jiné v Lidových novinách, Hospodářských novinách, MF Dnes, Respektu a Reflexu. Je podepsán po řadou překladů zejména odborné literatury. Rozhovor 10.30.2015, 19.00, U tří prasátek, Vinohrady, Praha.
<https://www.euroskop.cz/8613/10388/clanek/hlavnim-rysem-evropske-identity-je-jeji-permanentni-krize/>

II.5. Německo, Mnichov - Ackermann-Gemeinde, Sudetoněmecké krajské sdružení, Bernd Posselt

Na katolické studentské koleji Paulinum, kde bydlela celá řada studentů, kteří uprchli z Československa, nezištně nabízeli svou pomoc, jak ve svých Pamětech⁶⁶ píše Milan Kubes, „podivní lidé“. Uměli alespoň pár slov česky a tvrdili, „že jsme krajané a že nad námi je Bůh“⁶⁷. Byli to sudetští Němci z křesťanské Ackermann-Gemeinde (AG), vyhnání po válce z Čech či Moravy. Katolické společenství Ackermann-Gemeinde vzniklo v Německu v roce 1946⁶⁸, česká pobočka ekumenického občanského Sdružení Ackermann-Gemeinde byla založena v roce 1999. Cílem AG je podle internetových stránek a informační brožurky přispívat k budování dobrých sousedských vztahů mezi národy ve střední Evropě a ke *konstruktivnímu utváření budoucnosti Evropy s ohledem na po staletí trvající společné dějiny Čechů a Němců. Svou prací se zasazuje o smíření mezi oběma národy a o uchování vědomí společné kultury. Ke spolupráci zve nejen křesťany, ale všechny, kdo se chtějí zasazovat o mírové soužití ve střední Evropě.*⁶⁹ Sdružení pořádá a účastní se konferencí a seminářů na toto téma a na jejich činnosti se Milan také podílel.

Milan Kubes se stal členem „Svobodné společnosti pro podporu spolupráce s národy Československa“, kterou s pomocí sudetských Němců založil Luděk Pachman⁷⁰, mnohonásobný mistr ČSR v šachu, který přišel do Mnichova koncem roku 1972. Ovšem hned první a současně poslední větší akce této společnosti skončila fiaskem. Česko-sudetoněmeckého dialogu se na české straně zúčastnili bývalí národní socialisté a jejich stoupenci ze Sokola Mnichov, kteří prosazovali pro sudetské Němce nepřijatelnou tezi, že odsun Němců z ČSR proběhl právem, na základě rozhodnutí vítězných mocností a tudíž právem. Připouštěli jenom „excesy“, k nimž při odsunu občas docházelo.

V roce 1978 vyšlo 57. číslo časopisu Svědectví a v něm text „Tézy k vysídlení československých Němců“ od autora z Československa pod pseudonymem Danubius. Šlo o československého historika Jána Mlynárika (1933-2012)⁷¹, signatáře Charty 77, který byl v roce 1981 na 13 měsíců uvězněn a potom vypovězen do Německa⁷². V Mnichově pracoval pro Svobodnou Evropu, BBC a Deutschlandfunk a Milan Kubes se s ním seznámil. Jako nezávislý historik se přednášel pro mladé

⁶⁶ Paměti, str. 9

⁶⁷ Paměti, str. 7. Luděk Pachman (1924-2003), autor bestselleru „Boha nelze vyhnat“, zpověď konvertity a nelitostné zúčtování s bezbožným komunismem.

⁶⁸ Více zde: <http://www.ackermann-gemeinde.cz/o-nas/>

⁶⁹ zdroj: leták sdružení

⁷⁰ Paměti, str. 14

⁷¹ http://ceskapozice.lidovky.cz/jan-mlynarik-alias-danubius-dopsal-posledni-list-fb1-/tema.aspx?c=A120330_230500_pozice_62186

⁷² http://cs.wikipedia.org/wiki/J%C3%A1n_Mlyn%C3%A1rik

exulanty ve Waldkraiburku nebo na sympoziích Opus Bonum v Rohru, o nichž pojednám v příslušné kapitole. S Milanem Kubesem se setkávali i po revoluci, když se oba vrátili do Prahy.

Bavorské ministerstvo sociálních věcí v Mnichově dalo českému emigrantskému svazu k dispozici tzv. Dům setkání⁷³, kde probíhaly pravidelné klubové kulturní akce. Pod Českým ústředním svazem v Německu vycházel i měsíčník pod názvem Národní Politika, který vydával pan Miloš Svoboda⁷⁴. S jejich vydáváním Milan Kubes pomáhal, ovšem podle jeho Paměti to bylo dost složité. Pan Svoboda měl prý problémy s českou gramatikou, další chyby dodávali do textu sazeči pocházející z Ukrajiny, nízkou kvalitu měly i příspěvky. Miloš Svoboda však oživil myšlenku tzv. Wiesbádenské dohody⁷⁵ z roku 1950 mezi Českým národním výborem v Londýně a Sudetoněmeckou radou. Milan Kubes si stále silněji uvědomoval, že oficiální český postoj k okradení a vyhnání sudetských Němců z jejich domovů je neúnosný. Opět jednou využil nabízené příležitosti a stal se sekretářem sudetoněmecko-českého federativního výboru. Z tohoto titulu se zúčastňoval zasedání Sudetoněmecké rady, jejímž předsedou byl tehdy Franz Neubauer, mluvčí Sudetoněmecké národní skupiny, v té době ministr sociálních věcí v bavorské vládě. Od roku 1980 na Sudetoněmeckých dnech několikrát aktivně vystoupil. Ve svých projevech upozorňoval na situaci lidských práv v ČSSR. „Mezinárodní fóra“ v 80. letech moderovala osobně Jeho Císařská Výsost Otto von Habsburk (1912-2011). V této době začal Milan Kubes také intenzivně spolupracovat s týdeníkem Sudetendeutsche Zeitung, kde publikoval příspěvky o situaci v ČSSR a Chartě 77.

Milan Kubes popsal proměnu svého postoje vůči sudetským Němcům v knize Moniky Elšíkové⁷⁶ v textu pod názvem Otevřenost všem, který uvádím v příloze Dokumenty. Nešlo jenom o změnu názoru na sudetské Němce, ale o pochopení souvislosti s komunistickou agresivní ideologií a současně o pochopení křesťanských hodnot evropské civilizace, jež musí spočívat na právních principech. *„Besedy se několikrát opakovaly a my jsme se leccos dozvěděli a snad i pochopili. Nejenom zločinnost a krutost vyhnání německého obyvatelstva z českých zemí po druhé světové válce, ale i zřůdnost komunismu, pokud je vůbec možné ji pochopit vzhledem k etickým, křesťanským hodnotám evropské civilizace. Jejich nositelem je především církev, čímž je víc než spolek turistů nebo zahrádkářů. Ať turisté a zahrádkáři*

⁷³ Paměti, str. 11

⁷⁴ Paměti, str. 13

⁷⁵ Wiesbádenská úmluva byla uzavřena 4.8.1950 v Londýně mezi generálem Prchalou za Český národní výbor a Pracovní pospolitostí na ochranu sudetoněmeckých zájmů, zastoupenou Dr. Lodgmanem, Reitznerem a Schützem. Kladl si za cíl sjednotit v exilu žijící Čechy a sudetské Němce k přípravě návratu do vlasti. Smlouva měla umožnit návrat sudetských Němců do Čech a vzájemnou náhradu utrpených škod. Generál Lev Prchala (1892-1963) byl vůdčí postavou protibenešovského odboje. zdroj: <http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/wiesbadenska-umluva.html>. <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2010091032>

⁷⁶ Elšíková, M. Dobré dílo Anastáze Opaska. Praha. 1999.

prominou. Ve Frankenském prohlášení z roku 1978 mimo jiné čteme: „Po roce 1945 byly v ČSR postaveny mimo zákon nejdříve milióny občanů německé národnosti a princip odplaty zvítězil nad principem spravedlnosti a práva. Po únoru 1948 byli mimo zákon postaveni občané, v nichž diktatura viděla politickou opozici proti komunismu; v dalších letech to pak byli všichni ti, kteří kriticky vystupovali proti vládnoucí totalitní moci - až nakonec po srpnu 1968 to spolu s ostatními občany byla i velká část komunistů samých.“

O naší nesnášenlivosti a potřebě změnit náš vztah vůči sudetským Němcům mluví Anastáz Opasek (o něm blíže v kapitole Opus bonum) na str. 43 knihy Dobré dílo Anastáze Opaska⁷⁷. Nespravedlivé vyhnání Němců po válce podle něho bylo smrtelným hříchem: *„Prostě jsme byli - snad se to tak dá říci, aniž bychom ukřivdili českému národu - málo snášenliví ke svým sousedům a zcela nesnášenliví k Němcům, německému státu a německému národu. Nedůvěra sice trvá a bude se stále objevovat, ale poznáním našich sousedů se změní i náš názor na ně. Protože u nich můžeme vidět normální lidskou společnost, a ne iluzi, která u nás přetrvávala tolik let. A tím se snad postupně i změní náš vztah ke stále otevřené ráně „odsunu“ a k sudetským Němcům. Já jsem při bohoslužbě, kterou jsme v rámci společné akce s německým křesťanským sdružením Ackermann-Gemeinde sloužili v Břevnově, řekl, že nespravedlivé vyhnání Němců po válce je smrtelným hříchem.“*

Téma sudetských Němců bylo pro Milana Kubese velmi důležité, ne-li zásadní. Iva Šustrová⁷⁸ o tom říká: *Téma sudetáci. To dělal Milan dost, ale já jsem v tom spíš byla mimo, nebo si to už nepamatuju. Fakt je, že se angažoval i Tigrid, i když podotýkal, že mu "půlka rodiny vylétla komínem" a tak má vůči Němcům určitou zdrženlivost. I opat Opasek se zabýval sudetskou problematikou, německá část "jeho" benediktýnů" z kláštera Broumov, který patřil ke klášteru břevnovskému, byla po válce odsunuta a zařídila si po době bloudění novou existenci v dolnobavorském klášteře Rohr. Tam byl také otec Opasek v exilu a při své poslední návštěvě z Prahy tam zemřel. Vezla ho tam tenkrát Monika Elšíková⁷⁹.*

Zbyněk Benýšek⁸⁰ na toto téma vzpomíná: *„Snažil se o sblížení Čechů a Němců, o to se snažil i Tigrid. Motorem toho byl Belcredi, v tom byli všichni, kdo byli v Německu. Já jsem Posseltem nebyl nikdy nadšený, nikdy se mi moc nelíbil, jezdíval do Rohru a do Frankenu. Milana jsem s ním nikdy neviděl a to jsem byl u Milana skutečně celkem tak čtyři měsíce v roce. Nikdy jsem ho neviděl sedět s Milanem v hospodě, ale to nemusí nic znamenat.“*

⁷⁷ Elšíková, M. Dobré dílo Anastáze Opaska. Praha. 1999

⁷⁸ Iva Šustrová, spolupracovnice Opus bonum, přítelkyně Milana Kubese v Mnichově koncem 80. let

⁷⁹ Monika Elšíková, česká spisovatelka a režisérka

⁸⁰ Zbyněk Benýšek (*1949), básník, malíř, prozaik, signatář Charty 77, od r. 1982 žil ve Vídni, kde založil a deset let redigoval uměleckou revui Paternoster, od r. 1992 žije v Praze

II.5.a Historický kontext sudetoněmeckého diskursu

Sudetoněmecký diskurs je stále živý, to se ostatně ukázalo i během posledních prezidentských voleb. Už jenom terminologie stále budí vášně. Jiří Pešek o tom píše v knize *Setkávání s Klio*⁸¹. Text o historiografické reflexi migrací v letech 1938 - 1949 začíná Jiří Pešek⁸² poznámkou o pojmech, které bude používat. Rozhodl se používat pojmy „vyhnání“ a „transfer“, tedy ne „odsun“ nebo „vysídlení“, přitom v 70. a 80. letech minulého století bylo označení jako „vyhnání“ v oficiálních médiích nepředstavitelné. Při založení Česko-německé komise historiků bylo ujednáno, že jako „vyhnání“ bude označováno období mezi 8. květnem a 2. srpem 1945, kdy zasedala Postupimská konference, na níž padlo rozhodnutí o osudu československých Němců. Během těchto tří měsíců byli vyhnáni Němci, kteří sem uprchli ze sousedních zemí nebo se tu usadili během německé okupace, a také více než půl milionu československých Němců. A to bez legislativního rámce, za krutých podmínek a se značnými ztrátami na životech. Během následujících dvou let byli do sovětské, do americké a britské okupační zóny podle článku XIII. Postupimské dohody z 2.8.1945 odsunuti další Němci, tentokrát „řádně a humánně“ v transpotech. Toto období označuje Jan Pešek jako „transfer“.

Na zpracování této minulosti se pohledy různých skupin lišily. Historici, politologové nebo novináři, kteří spolupracovali se Sudetoněmeckým krajanským sdružením, jako třeba Rudolf Kučera nebo Emanuel Mandler, to viděli jinak než badatelé z okruhu Komise nebo college Carolina. Oficiálně se v Československu v období normalizace problematice nucené migrace, předválečného a poválečného uprchlictví, vyhnání nebo transferu téměř nikdo nevěnoval. A povědomí o těchto událostech je v české veřejnosti stále dost tristní. Jenom v samizdatových ilegálních Historických studiích vycházely v osmdesátých letech sice kritické koncepty československých disidentů věnované těmto tématům.⁸³ Tyto diskuse začínaly nahrazovat tradované schéma poválečné migrace jako spravedlivé odplaty všem Němcům nesoucím kolektivní vinu. Širší česká veřejnost se s nimi však seznámila až po roce 1989. V roce 1990 vyšla kniha *Češi, Němci, odsun*⁸⁴. Vydali ji Bohumil Černý, Jan Křen, Václav Kural a Milan Otáhal, tedy protagonisté podzemní diskuse, do níž vlastními pohledy přispěli také nehistorici jako Petr Pithart nebo Petr Příhoda. Bez této diskuse by nebyla možná omluva za násilné činy spáchané během vyhnání Němců v roce 1945, kterou vyslovil Václav Havel na začátku prosince 1989, ještě před svým zvolením prezidentem republiky.

⁸¹ Pešek, J. *Setkávání s Klio*, Studie z dějin dějepisectví. Praha. 2015. str. 698 nn

⁸² Pešek, J. *Setkávání s Klio*, Studie z dějin dějepisectví. Praha. 2015. str. 696 nn

⁸³ tamtéž, str. 698 nn

⁸⁴ Bohumil Černý, Jan Křen, Václav Kural a Milan Otáhal. *Češi, Němci, odsun*. Diskuse nezávislých historiků (Academia, Praha 1990)

Zároveň je ovšem nutno říci, že širší česká veřejnost nebyla začátkem devadesátých let na takovou omluvu připravená a tento náhled většinově nesdílí ani dnes. Bolestná česko-německá problematika se po roce 1989 stala jedním z nejvíce zkoumaných historických témat. Sudetoněmecká strana tvrdila, že po válce bylo zavražděno až 250 000 Němců. Výzkumy Česko-německé komise historiků ale ukázaly, že během vyhnání bylo zabito zhruba 6 000 lidí, dalších 5 500 spáchalo sebevraždu a nejméně 18 000 přišlo z nejrůznějších příčin o život v táborech⁸⁵. V roce 1996 vydala zmíněná komise stručný přehled obtížných bodů česko-německých vztahů pod názvem *Konfliktní společenství, katastrofa, uvolnění*⁸⁶, čímž byla připravena cesta k Česko-německé deklaraci z roku 1997. Tu sice politici přijali vlažně, ale parlamenty obou zemí je schválily. Bernd Posselt mi k tomu napsal⁸⁷: *Na omluvu Václava Havla mělo vliv mnoho lidí, přímo nebo nepřímo, mezi nimi také česká Panevropská Unie a okruh lidí zabývajících se občanskými právy kolem časopisu „Střední Evropa“. Milan byl jejich nejdůležitější spojkou v exilu a v době převratu. Proto k tomu určitě nějakým způsobem na základě svých kontaktů s Havlem přispěl. Na dalších třech skutečnostech se nepodílel a patřil spíše ke kritikům, protože podle jeho názoru se na tom sudetští Němci podíleli příliš málo*⁸⁸.

Podle Rudolfa Kučery bylo pro Milana Kubese zásadní přátelství s Berndem Posseltem. *Bernd Posselt je neobyčejně věrný přítel. Bylo to přátelství založené na tom, že mu Milan řekl, že je přesvědčený, že jejich vyhnání bylo bezpráví, a na tomto názoru setrval. Tak se vytvořila jejich spolupráce, se sudetskými Němci vůbec a s Berndem Posseltem zvláště. Sudetští Němci tu mají svůj domov, patří sem a měli tu zůstat. Neměli být vyhnáni.*

Ovšem nemůžeme křivdit dějepiscům a učitelům dějepisu z normalizačních let a klást jim hlavní vinu za nesnášenlivost mezi Čechy, českými Němci a Němci. Ta byla na území Království českého přítomná už od dob křížových výprav na počátku doby husitské, i když měla charakter spíše náboženský než nacionální. Františka Šmahel o těchto vzájemných vztazích v minulosti píše⁸⁹: „V proměnlivých a v mnohém ohledu mimořádných poměrech husitských a kališnických Čech nehrála nacionální otázka a idea prvořadou roli, neboť ta příslušela myšlence a požadavku více či méně pronikavé reformy církve i křesťanského života... Nesnášenlivost a namnoze též

⁸⁵ v *Begegnung und Konflikt*, Hoensch, J.K - Lemberg, H: s. 245 - 247; Kučera, J, s. 231 - 244

⁸⁶ *Gemeinsame deutsch-tschechische Historikerkommission (ed): Konfliktgemeinschaft, Katastrophe, Entspannung. Skizze einer Darstellung der deutsch-tschechischen geschichtes seit dem 19. Jahrhundert / Konfliktní společenství, katastrofa, uvolnění. Náčrt výkladu německo-českých dějin od 19. století, 1. vyd. Oldenbourg, München 1996*

⁸⁷ Bernd Posselt, e-mail ze dne 17.4.2015, 19:20, viz Dokumenty, příloha č. 17

⁸⁸ Odpověď na otázku: Účastnil se Milan práci Česko-německé komise historiků, která vydala knihu *Konfliktní společenství*, a na jejím vydání? Podílel se v roce 1997 na deklaraci připravené Antje Vollmerovou, Václavem Havlem a Romanem Herzogem?

⁸⁹ Šmahel, F. *Idea národa v husitských Čechách*, kapitola *Absence nacionálního momentu v husitském radikalismu*, str. 250

neskrývaná zášť k cizincům, a zvláště k Němcům, nevyplývala jen ze subjektivních postojů kronikářů, publicistů a nejrůznějších zpravodajů. Přestože svědectví o davových excesech nejsou příliš početná, přece jen se ukázalo, že české veřejné mínění, ovlivňované více než sto let každodenními styky s domácími Němci a cizinci, vlastenecké a národnostně zaměřené výzvy nejen rádo přijímalo, ale i vyžadovalo, a to zejména v období kruciat a při pobytu cizích vojsk v zemi.

Petruška Šustrová se s předsudky vůči sudetským Němcům setkala ve své novinářské praxi. Na pozvání Ackermann-Gemeinde zprostředkované Milanem Kubesem a Rudolfem Kučerou jednou jako redaktorka Českého deníku navštívila s fotografem Sudetoněmecké dny. *Tenkrát mě strašně překvapilo, jak byl náš fotograf vysloveně pohoršen, že jsou tam názvy měst německy. Já jsem si teprve uvědomila, jaký je tady strašný předsudek. Řekla jsem mu, že ta města měla německé názvy. A on odpověděl: „Ale to jsou přece naše města, oni nám je chtějí vzít“. Ten fotograf to neřikal s nějakou záští, ale když to viděl, tak byl vyděšený a pohoršený. To bylo jedno z témat, které bylo Milana strašně důležité, protože se snažil toto mínění aspoň trošku posunout. Diktátor vždycky potřebuje vnějšího nepřítele, a tady se to nabízelo. A navíc ta agresivita, byť by byla ze strachu, tak potlačuje pocit viny. To víte, vyhnat báby o berlích, pětileté děti, které určitě za nic nemohly, sebrat jim celý majetek.*

O sudetoněmeckých dnech v Českém deníku v článku napsala, že bychom si měli připustit, že jsme je vyhnali a sebrali jim majetek. Přiznat si naši vinu, i když už se s tím nedá nic dělat, protože nejde vracet čtvrtinu republiky, jak a komu? Přišlo jí 84 dopisů, z nichž byl jenom jeden souhlasný, od paní, která byla potomek sudetských Němců. *A jinak to byla různá škála od „My jsme vám tak věřili a vy teď takhle“, až po přímé nadávky. Já jsem byla ohromená, ne že bych se bála nesouhlasných reakcí, ale nikdy jsem si neuměla představit, jak je to v lidech zakořeněné.*

II.6.a) Německo - Anastáz Opasek, Opus bonum

Sudetští Němci z Ackermann-Gemeinde počátkem 70. Let uspořádali pro uprchlíky ve Schwarzwaldu sympozium na téma politických emigrantů v Německu. Tady se objevil také dlouholetý politický vězeň, opat pražského břevnovského benediktinského kláštera Anastáz Opasek OSB (1913-1999), jenž od roku 1968 žil v benediktinském klášteře Rohr v Dolním Bavorsku spolu s německými mnichy, kteří byli vyhnáni z kláštera v severočeském Broumově.

*Slovník české literatury po roce 1945*⁹⁰ uvádí, že Anastáz Opasek (1913–1999), byl básník, katolický kněz, organizátor exilového kulturního života, autor pamětí. Na duchovní formování jeho osobnosti měli značný vliv emauzský benediktin Method

⁹⁰ zdroj: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1092>

Karel Klement a Josef Florian ze Staré Říše. Studoval teologii v Praze a v Římě. Od září 1938 byl převorem břevnovského kláštera v Praze a roku 1947 zvolen jeho opatem. Roku 1949 byl Opasek zatčen a 1950 odsouzen na doživotí za „velezradu a špionáž pro Vatikán“. Po amnestii 1960 byl propuštěn, nesměl však vykonávat kněžské povolání, pracoval jako stavební a skladištní dělník, jako správce depozitáře Národní galerie v Praze. V roce 1968 byl krátce výpomocným farářem, v roce 1969 byl rehabilitován. V prosinci 1968 odešel do SRN, kde působil v benediktinském opatství v Rohru. 1990 se vrátil do vlasti a stal se arciopatem benediktinského kláštera v Praze-Břevnově.

Milan Kubes si opata Opaska velmi vážil a měl ho hodně rád. Na jeho význam, počátky Opus bonum a exilová setkání mládeže vzpomíná v knize Moniky Elšíkové⁹¹: *Od roku 1972 pořádal opat Opasek každým rokem v dolnobavorském klášteře Rohru setkání mládeže. Bylo to o svatodušních svátcích, kdy se podle církevní věrouky připomíná seslání Ducha svatého na apoštoly. Mladí lidé zde měli možnost doplnit si znalosti z obecných i kulturních dějin. Později k tomu přibyly ještě biblické semináře. V roce 1972 založil opat Opasek společně s dr. Vladimírem Neuwirthem laickou katolickou organizaci Opus bonum. V její edici vyšlo do listopadu 1989 na třicet knižních titulů. Nejprve v Hünfeldu u Fuldy, od roku 1978 ve spolupráci s dr. Richardem Belcredim v bavorském Frankenu nedaleko českých hranic pořádalo Opus bonum každým rokem celoexilová kulturně-politická setkání, jež byla otevřena všem bez ohledu na jejich víru (či nevíru), filozofické a politické přesvědčení.*

Dále Milan Kubes píše, že Opus bonum se vždy považovalo za sesterskou organizaci sudetoněmecké Ackermann-Gemeinde. Již v roce 1985 obě organizace vydaly společné prohlášení, v němž odsoudily vyhnání jako zločin a bezpráví. Vyzvaly odpovědné činitele k dialogu a spolupráci. Arciopat Opasek v exilu věnoval velkou energii snaze o smíření Čechů se sudetskými Němci, a to na křesťanském základě. Důležitým pramenem pro poznání Opaskovy osobnosti, jeho domácích a exilových kulturních aktivit i činnosti sdružení Opus bonum jsou paměti Dvanáct zastavení⁹², na nichž Opasek pracoval od roku 1983 do roku 1986. Na vzniku této knihy měl Milan Kubes zásadní podíl. Strávil delší období v klášteře, kde na diktafon nahrával Opaskovy paměti a usměrňoval jejich časové linie. Pobyt v klášteře a mnišský život na něho silně zapůsobily.⁹³ Vykonal generální zpověď a podle Pamětí byl opat Opasek milosrdný. Něco o tom ví Petruška Šustrová. *Daleko lepší kniha o Opaskovi je Dvanáct zastavení, což je také Milanova zásluha. Natáčel to a také to musel přepsat, hmotně ji napsal*⁹⁴.

⁹¹ Elšíková, M. Dobré dílo Anastáze Opaska. Praha. 1999. str. 43 nn.

⁹² Dvanáct zastavení (vzpomínky), 1992, ed. M. Jirásková; doplněné vyd. 1997, Torst, Praha

⁹³ Paměti, str. 8

⁹⁴ V ediční poznámce knihy Dvanáct zastavení (vzpomínky), 1992, ed. M. Jirásková stojí: Svá vzpomínková zastavení autor namlouval s přestávkami na magnetofonové kazety dva až tři roky

Ve své knize Dobré dílo Anastáze Opaska o tom Monika Elšíková píše na str. 15.⁹⁵ „Novinář a překladatel, původní profesí kunsthistorik, exulant Milan Kubes mě vyzval, abych s ním ještě před večerní bohoslužbou navštívila břevnovského opata. Znali se spolu dlouhá léta z exilu; opat žil od Vánoc 1968 - s výjimkou několika týdnů ve Vídni - v bavorském Rohru. Milan bydlel leckde, kromě jiného ve Francii, a poslední léta trávil v hlavním městě Bavorska Mnichově. 2 (jeho zásluhou vznikly Opaskovy memoáry. Byl to Kubes, kdo s opatem trávil dlouhé hodiny nahráváním vzpomínek, které později v Řezně přepsal Vladimír Ulrich, redakčně upravila Marie Jirásková a jež vyšly pod názvem Dvanáct zastavení, Vzpomínky opata břevnovského kláštera v nakladatelství TORST (1992, 1997) a staly se jedním z nejprodávanějších titulů tohoto nakladatelství.“

Anastáz Opasek byl účasten na exilovém dění nejen jako předseda laické katolické organizace Opus bonum a vydavatel, ale samozřejmě a v první řadě také jako kněz.⁹⁶ Anastáz Opasek se pro mnohé Čechy a Slováky žijící v exilu stal opravdovým otcem, pomáhal duchovně i hmotně. Je také jednou z největších zásluh Opaska, že získal pro dobrou věc lidi, kteří by se jinak spolu nikdy nesešli. Pro mnohé představitele církve u nás i na Západě byla totiž například nepřijatelná kultura undergroundu, přestože básně třeba Ivana Martina Jirouse jsou nejkrásnější, co v poezii inspirované křesťanskými motivy za posledních dvacet let vzniklo.

Na vánoce roku 1972 pozval opat Anastáz pět studentů do benediktinského kláštera Rohru. S Milanem Kubese také Vladimíra Krtila a Karla Kryla.⁹⁷ „Ty Vánoce byly zážitkem vsutku zvláštním, už svou výjimečností. Vychutnat atmosféru Vánoc v klášteře neměl v tehdejším Československu od začátku 50. let nikdo, neboť kláštery byly v roce 1950 násilně uzavřeny a řeholníci internováni. Jinak jsme byli mezi řeholníky-sudetskými Němci, kteří, ač nikomu ani v nejmenším neublížili, byli ze svého kláštera po válce vyhnáni a zakotvili v Rohru v Dolním Bavorsku. Tam na troskách opuštěného paulánského kláštera vybudovali prestižní gymnázium s krytým bazénem, tělocvičnou, hřištěm, zkrátka se vším všudy. Postulát „Ora et labora“ (modli se a pracuj), jakož i benediktinské regule tu však platily bezpochyby, ale možná že nenápadně dostaly nový, moderní obsah.“

(1983 - 1986), a to v Mnichově a v Rohru, za technické spolupráce Milana Kubese. Milan Kubes je zmíněn i v poděkování - za připomínky k části týkající se exilu a Opus bonum. Obé jako fotokopie v příloze Dokumenty č. 18

⁹⁵ Dvanáct zastavení (vzpomínky), 1992, ed. M. Jirásková; doplněné vyd. 1997, Torst, Praha. Str. 15

⁹⁶ Elšíková, M. Dobré dílo Anastáze Opaska. Praha. 1999. Str. 140

⁹⁷ Paměti, str. 8

II.6.b) Historický kontext a význam Opus bonum

Laické katolické sdružení Opus Bonum⁹⁸ bylo založeno roku 1972 ve Frankfurtu nad Mohanem „jako společenství lidí pečujících o zachování a rozvoj české a slovenské křesťanské kultury“. Duchovně se orientovalo na snahy staroříšského vydavatele Josefa Floriana ze Staré Říše, při vzniku mu pomohla organizace sudetoněmeckých katolíků *Ackermann-Gemeinde*. Na přelomu 70. a 80. let připravili Češi a Němci společně několik mezinárodních symposií o situaci církví a věřících v tehdejší ČSSR a v zemích komunistického bloku. Těsná spolupráce byla tehdy navázána s Nadací *Hanns-Seidel-Stiftung*, jejímž úkolem je politická vzdělávací práce v křesťanskodemokratickém duchu.

Internetový Slovník české literatury⁹⁹ k heslu Opus bonum uvádí, že prvním předsedou OB se stal opat benediktinského kláštera v Břevnově Anastáz Opasek (1913–1999), tajemníkem teolog Vladimír Neuwirth (1921–1998), na vzniku sdružení se podíleli mj. vedoucí zemské kanceláře Ackermann-Gemeinde v Hesensku Richard Hackenberg (1909–1995), Vladislav Krtil či tehdejší ředitel muzea v Bochumi Peter Spielmann (*1932). Koncept byl však zpočátku příliš filosofický. Zřejmě Karel Kryl přišel s nápadem „ne-akademických týdnů pro ne-akademiky“¹⁰⁰, proto na členské schůzi v roce 1979, jíž se účastnili Zdeněk Michovský, Václav Dědič, Miloslav Vitula a Vladislav Krtil a jako noví členové také Milan Kubes a jeho přátelé z Paulina, tedy Karel Kryl, Ladislav Svoboda a další, byla organizace převedena do Mnichova a jednatelem a tajemníkem se stal redaktor Svobodné Evropy Richard Belcredi¹⁰¹. Do žádných emigrantských spolků sice nechtěl, ale nakonec kvůli otci Opaskovi funkci jednatele přijal. Organizace ztratila hodně členů, ale začala fungovat a stala se jednou z nejznámějších v emigrantském prostředí vůbec. Richard Belcredi vzpomíná¹⁰²: „První, co jsem udělal, tak jsem přestěhoval sídlo do Mnichova a druhý bylo, že jsem vyházet většinu z těch členů. Zbylo nás pět. To bylo pět mých věrných a dluhy.“

V osmdesátých letech se na programu činnosti podíleli mj. Milan Kubes, Ivan Medek, Antonín Měšťan, Milan Schulz, Karel Skalický, Ivana Šustrová a Pavel Tigrid. Po roce 1989 sdružení sídlí na Benediktinském arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv.

⁹⁸ zdroj: <http://www.opus-bonum.cz/opus-bonum/>

⁹⁹ zdroj: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1748>

¹⁰⁰ Paměti, str. 8

¹⁰¹ Richard Belcredi (*1926) pochází z významného šlechtického rodu, narodil se v Brně. Po komunistickém puči všichni členové jeho rodiny emigrovali a všechny jejich majetek byl zkonfiskován. V Československu zůstal jen bratr Ludvík, který byl poslán do tábora nucených prací a do konce života byl pro svůj původ ponižován komunistickým režimem. Richard Belcredi byl v Mnichově třicet let redaktorem Rádia Svobodná Evropa, byl jednatelem společenství Opus bonum, které organizovalo Frankenské semináře, a společně s Pavlem Tigridem a dalšími lidmi také pašoval zakázanou literaturu do zemí východního bloku.

¹⁰² Richard Belcredi (*1926). <http://www.pametnaroda.cz/story/belcredi-richard-1926-1794>

Markéty v Praze-Břevnově. Práce pro Opus bonum byla velmi důležitou oblastí života Milana Kubese hlavně v exilu. Petruška Šustrová k tomu říká: *Jeho další velké téma, Milan byl jedním z organizátorů Opus bonum. Byla chyba Opaska, že si oblíbil Moniku Elšíkovou, podobně praštěné sklony měl i Tigrid, že staří lidé, to nemá cenu a je potřeba nová krev. Nová krev dovedla Opus bonum do podoby, že se sejde tak jednou za rok. Milan byl v programové radě OB až do konce, po nástupu Elšíkové se to změnilo a Milan už tam velké slovo neměl.*

II.7. Franken, Rohr

Opatovo Opus Bonum, v překladu „dobré dílo“, se stalo jednou z nejvýznamnějších organizací českého exilu¹⁰³. Česká politická emigrace vzešla ze dvou velkých vln, v roce 1948 a 1968. Tyto generace si byly cizí, vždyť po roce 1968 uteklo na Západ velké množství členů KSČ, kteří měli na svědomí uprchlíky z roku 1948, jak o tom píše Pavel Tigrid¹⁰⁴. Lidé se však potřebují sdružovat a bavit se spolu. V Hünfeldu u Fuldy byly pořádány tzv. Akademické týdny, setkání převážně křesťanských intelektuálů. Toto prostředí však bylo příliš akademické, proto se mladší členové po příchodu Richarda Belcrediho do vedení Opus bonum rozhodli pořádat setkání a symposia k různým kulturním a politickým tématům méně formálně, ve Frankenu, u pramenů řeky Ohře v oblasti Smrčiny poblíž českých hranic v katolickém rekreačním středisku organizace Ackermann-Gemeinde u faráře Hackera. Pod vlivem Pavla Tigrida, kterého přivedl redaktor Svobodné Evropy Milan Schulz,¹⁰⁵ se setkání v letech 1978 až 1990 stala otevřenými pro všechny – nejen pro katolíky. Účastnily se jich intelektuální špičky českého exilu. Už předtím, od roku 1972 do roku 1989, se o svatodušních svátcích konala setkání exilové mládeže v klášteře Rohr.

Anastáz Opasek k tomu říká¹⁰⁶: *Asi každý člověk potřebuje nějaké společenství, v emigraci o to víc. Po několika letech se ale všechno obrátilo jedním intelektuálním katolickým směrem, což se především mladým nelíbilo. Jednoho dne se tedy v Königsteinu odebralo několik mladých lidí do restaurace, kde bylo dohodnuto, že by - slovy Karla Kryla - měly být akademické týdny napříště uspořádány bez akademiků. A tak vznikl Franken. Témata setkání již také nebyla omezena pouze na křesťanskou tematiku, ale zabývala se i politikou: Únor 1948 očima vítězů a poražených (1978), Charta 77 (1979), Češi a Slováci (1980), Svědectví Pavla Tigrida (1981), Česko-polské vztahy (1982), Problematika mladé generace (1986), Rok jubileí (1988), Vývoj v Československu (1990).*

Na těchto setkáních a dalších akcích Opus bonum se Milan Kubes jako sekretář organizačně podílel, podle některých respondentů byla jeho činnost zásadní. Mnozí

¹⁰³ <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1748>

¹⁰⁴ Tigrid, P. Politická emigrace v atomovém věku. Index, Köln. 1974 a Prostor, Praha. 1990

¹⁰⁵ Elšíková, M. Dobré dílo Anastáze Opaska. Praha. 1999., str. 150 nn.

¹⁰⁶ Tamtéž. Str. 148, 149

příslušníci exilové pravice z roku 1948 však Opus bonum považovali za kolaboranty s komunisty.¹⁰⁷ Postupně bylo, zejména díky historikovi Vilému Prečanovi, navázáno spojení s chartisty v Praze, kteří pak pro frankenská setkání posílali své příspěvky, mezi nimi Václav Havel. V říjnu 1986 se podařilo uskutečnit jakýsi telefonický most mezi Frankenem a Prahou a blahopřát mu k padesátinám.

Informační brožurka Opus bonum¹⁰⁸ o setkáních mládeže říká: *„Jejich účelem je zvláště doplnění znalostí z českých a slovenských dějin a z literatury a kultury domácí i cizí. Národní tradice a vědomí evropské sounáležitosti jsou páteří programu těchto setkání. Zájemci se mohou ještě zúčastnit filosoficko-náboženského semináře, který navazuje na předcházející program.“* Původně náboženská setkání se proměnila v otevřené, přesto však korektní diskusní střety různých proudů českého exilu; účast posrpnových exulantů s komunistickou minulostí v těchto diskusích se nicméně stala příčinou ostře negativního postoje, který vůči frankenským setkáním zaujala část pounorového exilu a část exulantské náboženské obce. Tradice diskusních setkání OB pokračuje dosud.

Témata setkání tedy byla velmi pestrá a měla přesah i do Československa. Jiří Lederer¹⁰⁹ tam zorganizoval česko-polské setkání, na němž byl založen výbor pro další spolupráci mezi představiteli obou exilů. Jindy bylo zorganizováno pozvání oficiálních spisovatelů. Milan Kubes o tom ve svých Pamětech píše:¹¹⁰ *Ledererova předčasná smrt v roce 1983 učinila konec této nadějně perspektivě. Neskromně bych chtěl dodat, že iniciativa k tomuto setkání vyšla ode mne, respektive z mého nadšení pro setkávání představitelů české a polské opozice v Krkonoších. „Policejně potvrzen“ byl můj podíl na prosazení jiného frankenského tématu, a sice setkání českého exilu s oficiálními zástupci českých a slovenských spisovatelů, kdy v denních zprávách StB z roku 1989 je několikrát uvedeno, že iniciátory tohoto setkání jsou Kubes s Tigridem.“*

Jan Pelc se s Milanem Kubesem v 80. letech pracovní i přátelsky scházel. Jako zaměstnanec Svědectví měl o práci Milana Kubese pro Opus bonum přehled. *„Organizačně zajistit setkání Opus Bonum ve Frankenu byla práce nadlidská. Milan nemohl očekávat, že by mu opat Opasek či hrabě Belcredi pomohli. Vše leželo jen na něm. Spokojenost více jak stovky lidí po tři dny, to mohl zvládnout jen Milan Kubes.“*

Setkání v Rohru a ve Frankenu se účastnil i Zbyněk Benýšek, který Milana Kubese považuje za jednu z jejich stěžejních postav v exilu. Milan Kubes podle něho dělá výkonného organizátora, psal a rozesílal pozvánky, sestavoval program a podobně. Byla to jeho hlavní práce v exilu v této době. Současně tam byl jako svorník, u něhož

¹⁰⁷ Paměti, str. 10

¹⁰⁸ Opus bonum, brožurka, Dokumenty, příloha č.

¹⁰⁹ Jiří Lederer (1922-1983), spisovatel, novinář a signatář Charty 77

¹¹⁰ Paměti, str. 13

se setkávaly různé okruhy lidí. Smířlivý byl především otec Opasek a také Pavel Tigríd chtěl do exilové politiky zapojovat všechny, kdo měli zájem. *Všechny organizační věci ohledně Opus bonum sám, otec Opasek ani Belcredi nebo Mládek to nedělali. To byla jedna z hlavních činností v Mnichově. Scházeli jsme se v Rohru, to byl klášter, kde žil Opasek. Byl tam vždycky nějaký kulturní program, dělaly se tam přednášky, recitace a tak, nebyli tam jenom historici. Byl tam underground, chartistická vlna, on všechno spojoval. Ideovým otec spojování komunistů i antikomunistů byl otec Opasek, ten prošel kriminálem a byl hodně smířlivý. Nevím, jestli by Milan zval Mlynáře nebo někoho takového, ale otec Opasek to chtěl, i Tigríd, takže se ve Frankenu scházeli. Milan to respektoval a byl rád, když jsme tam začali jezdit i my, aspoň měl kumpány do hospody. To se sedělo v hospodě, i s Opaskem, někdy až do ranní mše. Ve Frankenu byl program spíše politický. Scházely se tam špičky zdravého exilu, Tigridovská větev. Jezdili tam hlavně lidi z roku 1968 a pak chartistická vlna. Bylo to důležité. Později tam jezdili i lidé z Čech, mezi nimi samozřejmě hodně estébáků. V roce 1987 přijel do Mnichova třeba Petr Novák nebo Janda s Olympikem. Milan měl skvělé organizační schopnosti, zajišťovat tyhle věci, a pak byl nosný jeho tah na česko-německý dialog. Znal se dobře se zdravou částí exilu, s vůdčími osobnostmi, s Tigridem, Medkem, lidmi ze Svobodné Evropy a Hlasu Ameriky a tak. Byl schopný absorbovat nové lidi z Čech. To byla jeho parketa, se všema se znal, se všema spolupracoval, přejímal myšlenky z česko-německého dialogu a zprostředkoval i mezigenerační dialog, to se projevovalo v Rohru.*

Jezdila sem i Jarmila Binarová. Věděla o práci, kterou Milan Kubes pro tato setkání musel vykonat. Setkání ve Frankenu byla důležitá, scházely se tu špičky českého exilu, které spolu mluvily a řešily vzájemné rozepře a animozity. V tom spočíval jejich hlavní význam. Nešlo jenom o to, že si lidé poslechnou důležitou přednášku nebo koncert. Zásadní bylo setkání, kontakt, navázaná přátelství nebo konkrétní spolupráce. Bez Milana Kubese by exil byl mnohem roztříštěnější. Přesto byl vždy nenápadný a chtěl zůstat v pozadí, to se mu dařilo: *Milan byl šedá eminence, nechtěl být viděn. Řešil organizační problémy ve Frankenu, Belcredi tam byl jenom okrasa, Milan byl hybná organizační síla. Ve Frankenu se scházela elita exilu z celého světa, Opasek, Tigríd i Mlynář, lidé různých ideových směrů. Na „setkání“ byli lidé vstřícní, nepřítel byl jasný. Byly to bohatýrské časy. Franken nebylo církevní setkání.*

S Milanem Kubesem se v Rohru seznámil Karel Havelka, zvaný Kocour¹¹¹: *Poprvé jsem ho viděl v Rohru v roce 1982. Večer se pilo v hospodě a ke mně přišla Stáňa Karásková. Řekla: „Kocoure, jsou tu estébáci, tam ti dva se baví a jeden říká druhému plukovníku.“ To byli Kubes a Belcredi. Ve Frankenu se scházeli vítězové i poražení z let 48 a 68.*

¹¹¹ Karel Havelka (*1950), Kubesův kamarád, signatář Charty 77, 1973 emigrace do USA, 1974 návrat do Čech, 1976 - 1977 ve vězení, 1980 - 1989 exil ve Vídni, v Praze vydavatelství Globus International

O tom, jak důležitá jsou setkání ve Frankenu, věděla i Státní bezpečnost, oprávněně z nich měla respekt a naprosto správně věděla, komu za ně má „děkovat“. V tomto smyslu informovala vedení KSČ. Milan Kubes zmiňuje jedno hlášení ve svých Pamětech¹¹² *Denní situační zprávu Federálního ministerstva vnitra*, dokument s datem 11.9.1989, který je nadepsán „Setkání čs. politické emigrace ve Frankenu a jeho koncepce“ Píše se v ní o tom, že „pravidelné setkání politické emigrace ve Frankenu se v tomto roce bude konat v termínu 5.-8.10. 1989 a organizačně je zajišťuje tajemník nadace Opus Bonum Milan Kubes. Pro rok 1989 byla stanovena koncepce pozvání, a to jak oficiálních, tak i neoficiálních osob z ČSSR s cílem vyvolat na tomto setkání konfrontační dialog s oficiálními představiteli Svazu spisovatelů z ČSSR a poukázat na nesvobodu při publikační činnosti v Československu“. A dokument pokračuje: „Pozvání je z území SRN zajišťováno Kubem a Tigridem, kteří zaslali pozvánky, dle stanovené koncepce, signatářům „charty-77“, například Filipu Topolovi, Zdeňku Urbánkovi, Josefu Zvěřinovi (katolický laik – sic) a dalším nepřátelsky orientovaným osobám. Současně zaslali pozvánky i na Čs. svaz spisovatelů, kde byli vybráni za delegáty Vladimír Kolář (šéfredaktor Literárního měsíčníku), Ladislav Ballek (generální sekretář Svazu slovenských spisovatelů) a Peter Zajac (vědecký pracovník SAV – obor literatura). Tato delegace má „hájit státní kulturní politiku“ a zdržet se jakýchkoliv příslibů při jednáních ve Frankenu...“

Pavel Tigríd prosadil témata několika symposií Opus Bonum, například „Únor 1948 očima vítězů a poražených po třiceti letech“ v roce 1978. V přijatém komuniké se konstatuje, že poválečný režim v ČSR režim vyhnal nejprve sudetské Němce, poté zlikvidoval nekomunistickou opozici a pak začal likvidovat komunisty samotné. Tohoto symposia se zúčastnilo několik bývalých komunistů, mezi nimi i bývalý tajemník ÚV KSČ, posléze exulant a signatář Charty 77, Zdeněk Mlynář (1930-1977).

Milan Kubes ve svých Pamětech¹¹³ také píše o financování sdružení Opus bonum. Nefinancovali ho sudetští Němci, jak někdo tvrdil. Na jeho činnost přispíval Bavorský úřad pro politickou vzdělávací práci v Mnichově a Spolkový úřad pro politickou vzdělávací práci v Bonnu. Na vydávání knih posílala příspěvek Německá biskupská konference. Na některé projekty Opus Bonum přispěl Pavel Tigríd, který měl zdroje z USA. Ve Frankenu se scházely různé okruhy emigrantů, jak už bylo řečeno, tedy i bývalí komunisté. Richard Belcredi měl kvůli tomu ve Svobodné Evropě přezdívku „rudý hrabě“ a občas s pozváním některých „levicových“ intelektuálů do Frankenu nesouhlasil. Jiným, zvláště Belcredimu nebo Medkovi, vadila přítomnost chartistů nebo příslušníků undergroundu, které tam zval Milan Kubes. Nelíbily se jim jejich dlouhé vlasy, které tenkrát nosili jenom levičáci. Lidí z undergroundu se zastával Pavel Tigríd i předseda Opus bonum opat Anastáz Opasek, kteří usilovali o propojení všech exilových kruhů.

¹¹² Paměti, str. 10

¹¹³ Paměti, str. 14

Jan Mootz¹¹⁴: *S Milanem jsme se poznali v Německu. Propojoval lidi z Charty a starší emigranty s undergroundem. V Německu probíhalo několik pravidelných akcí, například Franken, zaměřený spíše na církev. Kromě toho Rohr, to bylo setkávání mladých. Pořádal to Opasek. Hlavní myšlenka byla, že se sem budou sjíždět mladí lidé v emigraci, budou tu probíhat přednášky, semináře a bohoslužby. Konalo se to vždy o svatodušních svátcích. Azyl pro tato setkání poskytli benediktýni v Rohru. Klášter byl velký objekt, byly tu koleje pro studenty, kteří na svátky odjeli domů a uvolnili prostor pro ubytování mladých emigrantů. Vedle objektu byla hospoda, kterou vlastnil pan Bubeníček, tady většinou během setkání sedělo skalní jádro. Sem jsem jezdil pravidelně. Soužití nebylo úplně bezproblémové, byly tam rozepře, Milan se snažil usmířovat obě strany. Jim třeba vadilo, že je tam Karásek, protože je to evangelík, konzervativní církevní hodnostáři to řešili. Ale jim vadilo i společenství lidí, které se tam scházelo, hodně se tam pilo. Jeden rok byl dokonce bar přímo v klášteře, aby lidi neodcházeli do hospody. Milan byl vždycky slušný a decentní. Měl rád hospodu, společnost u piva, atmosféru. Ale nikdy se neopil tak, že by se motal, hlídal si to. Medek byl problém, byl to suchar, dělal v Rohru a ve Frankenu problémy kvůli uvolněným mravům. Kubes fungoval jako spojka, byl do všeho zapojený.*

Těchto akcí se účastnila také Iva Šustrová: *Emigranti se scházeli i předtím, než přišli androši. Franken a Rohr byla už tradiční místa, Franken už od sedmdesátých let, Rohr snad později. Franken organizovali Milan a Richard Belcredi, program dělali a referenty sháněli Ivan Medek, Milan Schulz, Pavel Tigrid, otec Opasek, ale i jiní.*

Paní Jarmila Binarová vzpomíná: *Vídali jsme se ve Frankenu, společně s otcem Opaskem, většinu přednášek jsme proseděli v hospodě. Říkal: „Účelem setkání je setkání“. To vystihuje podstatu setkávání. Byl to skvělý člověk.*

II.8. Německo, Mnichov - práce, knihy, Svobodná Evropa

Někteří respondeti, třeba Zbyněk Benýšek nebo Jarmila Binarová, jen opatrně mluvili o práci Milana Kubese pro americkou armádu. Kromě příjmů z občasných příspěvků pro Sudetendeutsche Zeitung byla jeho hlavním zdrojem obživy tato pedagogická činnost. Pro velitelství americké vojenské posádky v Mnichově začal pracovat od března roku 1980, v budově University of Maryland European Campus v areálu McGrow Kaserne v Mnichově učil vojenské specialisty českou konverzaci a nijak zvlášť se s tím netajil. Z University vzniklo školící jazykové centrum USAFLTCE – United States Army Foreign Language Training Centre Europe. Jeho žáci česky docela uměli, měli za sebou jednoroční intenzivní kurs českého jazyka v armádní jazykové škole v Monterey v Kalifornii. V Mnichově se podle své specializace zdokonalovali. Někteří pracovali pro hlavní rádiovou odposlechovou centrálu v Augsburgu, jiní sloužili u speciálních sil jako tzv. „green berets“ v Bad Tölzu. Podle

¹¹⁴ Jan Mootz (*1959), překladatel, v exilu v letech 1980 - 1990

svých Paměti¹¹⁵ Milan Kubes v roce 1989 čtyřikrát „přednášel“ v Augsburgu na velitelství Vojenské rozvědky (MI), pro několik vojenských specialistů na ČSSR o domácí opozici a Chartě 77. V roce 1988 vzal mě i mého tehdejšího manžela do amerických kasáren, kde nás se svými žáky velmi neformálně seznámil.

Z této činnosti prý pochází i jeho přezdívka Podplukovník, později změněná na Plukovník. Nemůžu si vzpomenout, kdo mi tuto záležitost vyprávěl. Aby měl Milan Kubes autoritu před svými žáky, poddůstojníky americké armády vojáky, musel mít nějakou hodnost. A aby mohl chodit v civilu, musela to být hodnost přiměřeně vysoká. Proto se nechal titulovat jako podplukovník. Byl sice na výplatní listině CIA, ale jako civilní zaměstnanec americké armády, v jazykové škole pracoval až do roku 1992. Měl zvláštní, ale úspěšné „učební metody“. Číslovky trénovali u čepovaného piva v kantýně, vojáci poslouchali a můžu potvrdit, že znali některé skladby skupiny Plastic People of the Universe se na texty Egona Bondyho. Po vyučování se chodilo společně na pivo do hospody, abstinenti nemuseli. Po revoluci s nimi udělali výlet do jižních Čech a zašli také v Praze do hospody „U Zpěváčků“, kde se v porevoluční době scházeli lidé z undergroundu.

Honza: Dělal hlavně pro Landsmanschaft, byl agent CIA, měl hodnost podplukovníka, pracoval v kasárnách USA v Mnichově. Byla to běžná praxe, že kontaktovali každého, kdo přišel do Německa, a nabídli mu spolupráci. Milan pro ně pracoval. Milan byl trochu záhadná osoba. V Čechách přispíval do novin Bayern Kurier, ráno si koupil noviny, udělal z nich výtah a odfaxoval to.

Na práci Milana Kubese pro americkou armádu si pamatuje i vydavatel bývalé Revue Paternoster Zbyněk Benýšek. *Milan si samozřejmě musel nějak vydělávat, ale nemluvil o tom. Ve Svobodné Evropě toho moc nedělal, občas s těmi lidmi šel na večírek, ale jinak za nimi moc nechodil. Svě pořady tam neměl, občas pro ně napsal nějaký článek, ale to by ho neuživilo. Mám dojem, že byl zaměstnaný od Američanů, školil jejich vojáky, z toho měl nějaký příjem. To se těžko říká, Milan o tom přirozeně nemluvil. Ačkoliv já jsem byl několikrát přítomen v hospodě, když tam ty vojáky přivedl a dělal si z toho srandu, zkoušel je z knedlíků a tak. Já jsem to věděl, ale on o tom moc nemluvil. Psal nejen pro Sudetoněmecké noviny, ale jako skoro všichni ze Svobodné Evropy napsal občas nějaký článek do jiných novin. Třeba když vyšlo nové číslo Svědectví nebo Pater Noster, napsal o tom krátký článek na půl stránky a za to dostal honorář. Z toho se dalo nějak žít. Německy uměl moc dobře. To pak dělal i tady, v Praze. S vydáváním revue Paternoster Milan Kubes od začátku Zbyňkovi Benýškovi pomáhal, sázel ji na svém sázecím stroji.*

¹¹⁵ Paměti, str. 21

K časopisu Paternoster se v článkové bibliografii¹¹⁶, kterou sestavil Josef Kroul, dočteme, že časopis vycházel 10 let, od roku 1983 do roku 1992 třikrát, někdy čtyřikrát ročně, zpočátku v kapesním formátu. Vydával ho ve Vídni Zbyněk Benýšek s podtitulem Malá revue pro umění a kritiku a poté v Praze do roku 1992 v nakladatelství Inverze s podtitulem Revue pro umění a kritiku. Časopis řídila redakční rada ve složení Zbyněk Benýšek (ve Vídni), Vratislav Brabenec (v Torontu), Eugen Brikcius (ve Vídni), Martin Hybler (v Limoges), Jiří Němec (ve Vídni), Vlastimil Třešňák (ve Švédsku a v Německu). Dalšími členy byli Paul Wilson (1983–1990, v Kanadě), Václav Havel (1987–1989), Ivan M. Jirous (1987–1992), Jan Lopatka (1990–1992) a Andrej Stankovič (1990–1992). Graficky upravoval časopis Zbyněk Benýšek, sázel ho (v Mnichově) Milan Kubes.

Zbyněk Benýšek o tom a nejen o tom říká: *Milana jsem poznal o vánocích roku 1982. Přijel jsem do Mnichova zajišťovat sazbu na Pater Noster., který jsem začal dělat. Šel jsem do redakce Obrysu, který dělali dva kluci, ti to dělat nechtěli, ale řekli mi, abych zašel za Kubem, že bude sedět v hospodě Wienerwald na rohu. Přišel jsem do hospody a tam jsem zařval: „Je tady Kubes?“ On vstal a řekl: „Poď na pivo!“ Tam se domluvili na spolupráci. První tři čísla Pater Noster udělali spolu, Zbyněk Benýšek diktoval, Milan Kubes sázel, mimo to sázel i další knihy pro Opus bonum. Zbyněk Benýšek dále vzpomíná: *Byla to šílená práce, dnes už bych to nedělal, ani on. Tehdy teprve začínaly počítače. On měl poloautomatický sázeč stroj, Olivet, takový lepší psací stroj, myslím od Tigrida. Olivetka sloužila v 82 a 83 roce, pak už se sázelo jinde. Pater Noster potom vycházel deset let, jeho historie je v Revolver Revue. Milan zařídil tiskárnu, pomáhal časopis distribuovat. Proto jsem tam 4 x do roka na 14 dní jezdil, to jsem vždycky bydlel, měl jsem u něho matraci pod postelí, té se říkalo Benýškovo lože. Pak jsem tam občas jezdil kvůli Svobodné Evropě. Tehdy začínal spolupracovat také s Opus bonum, s páterem Opaskem, Belcredim a podobně. I pro ně sázel pro ně knihy, psal zprávy ze setkání ve Frankenu a Rohru, která byla vždy na nějaké téma, třeba Charta nebo křesťanství. Příspěvky dal dohromady a udělal z toho knížku, podílel se na tom i Šulc, já jsem k tomu dělal obálky.**

Podle Richarda Belcrediho bylo důležité, že se mohly – za finanční podpory německé biskupské konference – vydávat knihy¹¹⁷. *„Na každou knihu jsme museli sehnat spoustu peněz, protože jsme je prakticky neprodávali; většinu nákladu jsme posílali za železnou oponu. Musím říci, že nám pomáhalo hodně lidí a že jsem mnohdy obdivoval jejich odvalu a obětavost. Přesvědčoval jsem Opaska, že musí stát v čele Opus bonum, a jeho to strašně bavilo. Byl rád, že může mluvit s lidmi, s nimiž by normálně nepřišel do styku. Byl v tom prst Boží, že jsme se rozhodli pořádat setkání ve Frankenu.“*

¹¹⁶ <http://www.ipsl.cz/upload/files/bibl-paternoster.pdf>

¹¹⁷ Elšíková, M. str. 150 nn

Spisovatel Jan Pelc, byl jako pracovník Svědectví v 80. letech s Milanem Kubem v kontaktu. Jezdil za ním také kvůli distribuci literatury do Čech a znal i zmíněnou Olivetku. *Milan Kubes bydlel v malinkém bytě, který nemohl mít více než dvacet metrů čtverečných. Kuchyňka, záchod a pokoj, kterému vévodil na stole usazený na tehdejší dobu velmi moderní stroj, který sloužil jako normální psací stroj, ale zároveň rovnou dělal sazbu pro tiskárnu. Milan na něm vysázel a zkorigoval mnoho knih pro nakladatelství Opus Bonum. Uměl skvěle pravidla pravopisu, jeho sazba byla „čistá“.*

S Ladislavem Prchalou založil Milan Kubes v Mnichově firmu, Tschechischer Nationalausschuß in Deutschland e.V. c/o, (Český národní výbor v Německu), sídlo bylo a stále je na adrese Milan Kubes, Reichenbachstraße 47, 80469 München. Pod touto hlavičkou vydali v roce 1988 například publikaci *Češi ve střední Evropě*. Za redakce Milana Kubese se rozvinula soustavnější samostatná nakladatelská činnost Opus Bonum, orientovaná na sborníky, původní i přeloženou filozofickou a historickou literaturu, esejistiku (Willy Lorenz, Jozef Tischner, Josef Zvěřina) i poezii. Na některých publikacích se jako spolueditorka podílela Ivana Šustrová (sestra disidentky Petrušky Šustrové), která se později stala členkou předsednictva Opus Bonum. V 80. letech kromě sborníků ze symposií vyšlo kolem dvaceti hodnotných knižních titulů. Prvním významným edičním počinem¹¹⁸ bylo vydání polemických dějin českého národa od Bohdana Chudoby *Jindy a nyní* v edici Studia bohemia (1974–1981, 3 sv.), řízené Miloslavem Vitulou. Další byla například kniha Andreje Stankoviče *Význam Josefa Floriana*, katolického myslitele (1873-1941), k jehož myšlenkám se Opus Bonum hlásilo. Opus Bonum, v překladu „*Dobré dílo*“, byl totiž název jedné z Floriánových knižních edic.

Mimo to vydalo sdružení do konce 70. let několik příležitostných tisků, básně Milana Kučery, Anastáze Opaska či Václava Renče, stručný životopis Josefa Floriana od Dominika Pecky, separátní otisky statí Vladimíra Neuwirtha či Karla Skalického z římského časopisu Studie a současně se začalo podílet na vydávání některých titulů v exilových nakladatelstvích Křesťanská akademie. Jednalo se o sborníky z frankenských symposií a titul *Křesťané a Charta 77*, editory byli například Jiří Lederer, Antonín Měšťan a Milan Schulz. V edici Poezie mimo domov vyšly básně Josefa Kostohryze, *Almanach české zahraniční poezie 1979* a pozoruhodný titul *Básně a prózy* od Zdeňka Rotrekla, které zahrnují několik sbírek tohoto katolického básníka, dlouholetého politického vězně.

Některé tituly Milan obohatil, k básnické sbírce Jaromíra Hořce „*Anežka Česká*“ připojil zprávu od pražských disidentů o pouti k této světici, do publikace z frankenského symposia *Česko-polské styky včera, dnes a zítra*, kterou připravil Antonín Měšťan, přidal jako přílohu informace o setkávání Charty 77 s polskými disidenty v Krkonoších. Jako redaktorovi edice se mu podařilo prosadit vydání

¹¹⁸ zdroj: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1748>

obsáhlé dokumentace „*Charta 77 k situaci církví a věřících v ČSSR*“. Na grafické podobě dvou polobibliofilských tisků v 70. letech se podílel Karel Kryl, šlo o charakteristický „krylovský“ formát 21x12 cm. V 80. letech upravoval publikace Milan Kubes, jednalo se o kvalitně tištěné a dobře knihařsky zpracované paperbacky. Obálky v posledních letech navrhoval zejména Zbyněk Benýšek.

Milan Kubes je uveden v tiráži mnoha knih jako redaktor nebo editor. Většinu je možné najít v knihovně Libri Prohibiti na Senovážném náměstí. Následující výčet těch, na nichž se Milan podílel, zde není samoučelný. Dokazuje, jak byl Plukovník pracovitý. Zajímavé jsou poznámky o tom, že kniha vyšla bez vědomí autora, který by z vydání knihy mohl mít nepříjemnosti s československou Státní bezpečností. Část nákladu byla určena do Československa, některé publikace vyšly ve zmenšeném formátu. Čtyři tituly vyšly s přispěním Nadace Charty 77 a dva tituly byly vydány ve spolupráci se Svědectvím.

Josef Škvorecký. *DÍVKA Z CHICAGA*. Vydal Kruh přátel české poezie v zahraničí. PmD - POEZIE MIMO DOMOV. Max Wöner Str. 31, 8000 München 50 v prosinci roku 1980. Redakce, grafická úprava Daniel Strož. Technická redakce Milan Kubes. Réva edice Poezie řídí Daniel Strož. svazek 4.

Josef Zvěřina: *ODVAHA BÝT CÍRKVÍ*. Sestavil Anastáz Opasek OSB. Vydalo OPUS BONUM e.V., Herzogstr. 95, 8000 Mnichov 40. Odpovědný redaktor a grafická úprava Milan Kubes. Technická redaktorka Milena Koenigová. 1. vydání 1981. Copyright Josef Zvěřina. Printed in Germany. KNIHA VYŠLA BEZ VĚDOMÍ AUTORA.

KAREL SCHWARZENBERG. *Slovanští apoštolové Cyril a Metoděj*. Vydalo OPUS BONUM e.V., Herzogstr. 95, 8000 Mnichov 40. B.R.D. Redakce, grafická úprava - Milan Kubes. 1. vydání 1981. Copyright by Karel Schwarzenberg. Printed in Germany. Referát přednesený na setkání mládeže o svatodušních svátcích v benediktinském klášteře Rohru v dolním Bavorsku.

Andrej Stankovič: *VÝZNAM JOSEFA FLORIANA. VYCHÁZÍ S PŘÍSPĚNÍM NADACE CHARTY 77*. vydalo OPUS BONUM e.V., Herzogstr. 95, 8000 Mnichov 40, bez vědomí autora. Odpovědný redaktor a grafická úprava Milan Kubes. 1. vydání 1983. Copyright by Andrej Stankovič.

IVAN SVITÁK: *VELKÝ SKLUZ. EDICE NÁRODNÍ POLITIKA*. Vydavatel a odpovědný redaktor: Miloš Svoboda, Scharfreiterpl. 12, 8000 Mnichov 90. Redakce: Milan Kubes. Vydáno s podporou Českého ústředního svazu v Německu. 1. vydání 1984

MÍR. *MÍROVÉ Hnutí. KŘEŠŤANSKÁ ETIKA*. Sestavil Milan Schulz. Výbor z materiálů ze stejnojmenného symposia, uspořádaného ve dnech 24. - 27. 11. 1983. Výbor z materiálů ze stejnojmenného symposia, které uspořádala ve dnech 24. - 27. 11. 1983 katolická laická organizace Opus bonum v severobavorském Frankenu. 1.vyd.,

brož., redakce Milan Kubes, obálka Zbyněk Benýšek, foto Josef Rakušan. Vydal Opus Bonum, Mnichov 1984. Z této knihy stojí zato oocitovat: *KAM AŽ DOSPĚLI. Evoluce kontrarevolucionářů je velmi poučná. Nedávno, koncem minulého roku, se kupříkladu sešli představitelé naší politické emigrace ve Frankenu v NSR jejich pravidelná setkání v tajnosti organizuje katolický spolek „Opus bonum“. Tón na těchto setkáních udávají emisaři Svobodné Evropy - a pochopitelně proslulý pan Tigris. Všichni „katolíci“ na slovo vzatí a praví „vlastenci“. Mnozí z nich patří k bývalým „obroditelům“ socialismu v Československu. Dnes však nic tak nenávidí jako svou socialistickou vlast, komunismus je pro ně tím, čím je pro Reagana - „anomalie dějin“, kterou je třeba odstranit...* (Jan Fojtík, kandidát předsednictva a tajemník ÚV KSDČ v týdeníku Tribuna z 8. února 1984)

EVA KANTŮRKOVÁ - JOSEF ZVĚŘINA. DIALOG O VÍŘE. VYŠLO S PŘÍSPĚNÍM NADACE CHARTY 77 SE SÍDLEM VE STOCKHOLMU. V roce 1984 vydalo OPUS BONUM e.V., Herzogstr. 95, 8000 Mnichov 40, bez vědomí autorů. Odpovědný redaktor Milan Kubes. Obálka Miro Wagner. V. i. S. d. P. Richard Belcredi. 1. vydání.

KAREL KAPLAN: POVÁLEČNÉ ČESKOSLOVENSKO. EDICE NÁRODNÍ POLITIKA. Vydavatel a odpovědný redaktor: Miloš Svoboda, Scharfreiterpl. 12, 8000 Mnichov 90. Redakce: Milan Kubes. Vydáno s podporou Českého ústředního svazu v Německu. 1. vydání 1985

JOSEF TISCHNER ETIKA SOLIDARITY. V roce 1985 vydalo OPUS BONUM e.V., Herzogstr. 95, 8000 Mnichov 5, NSR, bez vědomí autora. Český překlad byl pořízen v Praze, překladatel si nepřeje být jmenován. Odpovědný redaktor Milan Kubes. Obálka Miro Wagner. V. i. S. d. P. Richard Belcredi. 1. vydání

ZDENĚK ROTREKL: BÁSNĚ A PRÓZY. Vydalo Opus bonum e.V., Herzogstr. 95, 8000 Mnichov, bez vědomí autora. Odpovědný redaktor Milan Kubes. Obálku navrhl Zbyněk Benýšek. Technická redaktorka Ivana Šustrová. V. i. S. d. P. Richard Belcredi. Copyright by Zdeněk Rotrekl. 1. vydání 1985. Ediční poznámka Ivana Šustrová a Milan Kubes.

Antonín Měšťan /sestavil/: ČESKOSLOVENSKO-POLSKÉ STYKY VČERA, DNES A ZÍTRA. Výbor z materiálů ze symposia katolické laické organizace Opus bonum, konaného ve dnech 28.-31.října 1982. PŘÍLOHA: Československo-polské styky v dokumentech Charty 77, Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných a polského Výboru společenské sebeobrany. Sestavili M. Kubes a I. Šustrová. Vydalo Opus bonum e.V., Herzogstr. 95, 8000 Mnichov 40. Odpovědný redaktor Milan Kubes. Technická redaktorka Ivana Šustrová. Obálku navrhl Zbyněk Benýšek. V. i. S. d. P. Richard Belcredi. 1. vydání 1986.

MIROSLAVA HOLUBOVÁ: ŽIVOT POSMRTNÝ. Vydalo Opus bonum e.V., Herzogstr. 95, 8000 Mnichov 40 ve spolupráci s časopisem Svědectví /Paříž/. Odpovědný

redaktor Milan Kubes. Obálku navrhl Zbyněk Benýšek. Technická redaktorka Ivana Šustrová. V. i. S. d. P. Richard Belcredi. 1. vydání 1986.

FRANTIŠEK JEDERMANN. ZTRACENÉ DĚJINY. FRITZ PETER HABEL. HELMUT KISTLER. NĚMCI A ČEŠI 1848-1948. Vydavatel: Tschechischer Nationalausschuß in Deutschland e.V. c/o Milan Kubes, Reichenbachstraße 47, 8000 München 5, B.R.D. Redakce: Milan Kubes. Technická redakce: Ivana Šustrova. Obálka: Antonin Javora. 1. vydání 1987.

WILLY LORENZ: MONOLOG O ČESKÉ ZEMI. Vydalo Opus bonum e.V., Herzogstr. 95, 8000 Mnichov 40. Český překlad z německého originálu Monolog über Böhmen /Verlag HEROLD - Wien - München 1964/ byl pořízen v Praze. Překladatel si nepřeje být jmenován. Odpovědný redaktor Milan Kubes. Technická redaktorka Ivana Šustrová. Obálku navrhl Zbyněk Benýšek. V. i. S. d. P. Richard Belcredi. 1. české vydání 1987.

Milan Kubes, Ivana Šustrová /sestavili/: CHARTA 77 K SITUACI CÍRKVÍ A VĚŘÍCÍCH V ČSSR. Výbor z materiálů Charty 77 a Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných /VONS/ z let 1977 - 1987. Vydalo Opus bonum e.V., Herzogstr. 95, 8000 Mnichov 40. Obálku navrhl Zbyněk Benýšek. V. i. S. d. P. Richard Belcredi. 1. vydání 1987. Ediční poznámku napsali Ivana Šustrová a Milan Kubes. V této knize je také dopis Františka Kardinála Tomáška redakci týdeníku „Tribuna“ z 9.4.1984 jako reakce na hanlivý článek z 28.3.1984 o papeži Janu Pavlu II.

Josef Zvěřina: MARIA. Vydalo Opus bonum e.V., Herzogstr. 95, 8000 Mnichov 40. Odpovědný redaktor Milan Kubes. Technická redaktorka Ivana Šustrová. Obálku s použitím koláže Jiřího Koláře navrhl Antonín Javora. V. i. S. d. P. Richard Belcredi. Copyright by Josef Zvěřina. 1. vydání 1988.

JAROMÍR HOŘEC. ANEŽKA ČESKÁ. Kresby Lumír Šindelář. Tato kniha vyšla s přispěním NADACE CHARTY 77 se sídlem ve Stockholmu. Vydalo Opus bonum e.V., Herzogstr. 95, 8000 Mnichov 40, podle vydání ve strojopisné edici Česká expedice, Praha 1988. Příloha: Z POUTI K BLAHOSLAVENÉ ANEŽCE ČESKÉ V PRAZE 6.3.1988 - sestavili M. Kubes a I. Šustrová. Odpovědný redaktor Milan Kubes. Technická redaktorka Ivana Šustrová. Obálku navrhl Zbyněk Benýšek. Copyright: Jaromír Hořec, Lumír Šindelář. 1. vydání 1988.

JIŘINA HAUKOVÁ. SPODNÍ PROUDY. Verše z let 1985 - 1987. Tato kniha vyšla s přispěním NADACE CHARTY 77 se sídlem ve Stockholmu. Vydalo Opus bonum e.V., Herzogstr. 95, 8000 Mnichov 40, Odpovědný redaktor Milan Kubes. Technická redaktorka Ivana Šustrová. Obálku navrhl Zbyněk Benýšek. Copyright: Jiřina Hauková, Praha. V. i. S. d. P. Richard Belcredi. 1. vydání 1988.

Rudolf Kučera. KAPITOLY Z DĚJIN STŘEDNÍ EVROPY. ČEŠI VE STŘEDNÍ EVROPĚ. sestavili: Milan Kubes, Ivana Šustrová. Vydavatel: Tschechischer Nationalausschuß in Deutschland e.V. c/o Milan Kubes, Reichenbachstraße 47, 8000 München 5, B.R.D. Redakce: Milan Kubes. Technická redakce: Ivana Sustrova. 1. vydání 1988.

Rudolf Kučera. KAPITOLY Z DĚJIN STŘEDNÍ EVROPY. ČEŠI a NĚMCI. sborník. Vydavatel: Tschechischer Nationalausschuß in Deutschland e.V. c/o Milan Kubes, Reichenbachstraße 47, 8000 München 5, B.R.D. Redakce: Milan Kubes. Technická redakce: Sylva Konvalinkova, Ivana Sustrova. 1. vydání 1989.

Milan Kubes byl kromě toho vedoucím redaktorem informačního čtvrtletníku nezávislé české kultury OBRYS¹¹⁹, který poprvé vyšel v březnu 1981. Jeho výtisku jsou rovněž uloženy v knihovně Libri Prohibiti na Senovážném náměstí. Šéfredaktorem, majitelem a vydavatelem byl Daniel Strož. Redakční kruh dále tvořili Ivan Binar, Jiřina Fuchsová, Jaroslav Hutka, Vladimír Milev a Jiří Pallas. V prvním čísle je pozvánka na Sympozium o české kultuře¹²⁰, které uspořádá Opus Bonum ve dnech 13. až 17.5. ve Frankenu. Ústředním tématem byla „česká kultura 20. století v životě české společnosti“. Dále zde stojí: „V neposlední řadě jde také o pokus spojit duchovní potenci českého exilu s potenci nezávislé české kultury doma. Symposium je navázáním na duchovní iniciativu dvou osobností, které se problémem moderní české kultury zabývaly a zabývají: Jana Patočky a Václava Černého.“ Ve 2. čísle Obrysu pak o zmíněném frankenském setkání vyšla zpráva. Milan Kubes do Obrysu také přispíval, v prvním čísle má článek o katolických básnících¹²¹, jejichž díla vyšla v edici Poezie mimo domov, založené a řízené básníkem Danielem Strožem v Mnichově v roce 1977. Jeho další příspěvek v tomto čísle zpráva je k literární anketě Svobodné Evropy¹²², v níž čtenáře seznamuje s knižními tituly exilových nakladatelství. Ve 3. čísle Obrysu¹²³ je například Kubesova recenze knihy Libora Kovala *Lingvorytmomelodie aneb Písmě moudrého blázna*.

II.9. Německo, pašování knih

V souvislosti s prací pro Opus Bonum se Milan Kubes sblížil s Pavlem Tigridem. Ve svých Pamětech¹²⁴ píše: „Měl jsem možnost poznat tohoto nevšedního člověka s pronikavou inteligencí opravdu hodně zblízka, zejména poté, když mi nabídl tykání a jmenoval mě „ředitelem pro věci tajné a důvěrné“, přičemž to druhé byly věci, o nichž se paní Ivana Tigridová nemusela nutně dozvědět. Věci tajné byly pašování Tigridova časopisu *Svědectví do ČSSR*, v čemž jsem měl jisté úspěchy.“

¹¹⁹ OBRYS. Impressum, Dokumenty, příloha č. 19

¹²⁰ OBRYS. březen 1981. Dokumenty, příloha č. 20

¹²¹ OBRYS. březen 1981. Dokumenty, příloha č. 21

¹²² OBRYS. březen 1981. Dokumenty, příloha č. 22

¹²³ OBRYS. září 1981. Dokumenty, příloha č. 23

¹²⁴ Paměti, str. 11

Společně s Janem Pelcem hledali v roce 1984 nové cesty, jak dostat knihy a časopisy do komunistického Československa. Pavel Tigrid na tyto účely poskytl peníze a Milan Kubes to rozjel ve velkém. Na autobusovém nádraží přemlouval lidi, kteří jeli do Čech, aby mu provezli kufr „neškodné“ literatury. Kupoval jízdenky studentům nebo mladým nezaměstnaným, kteří si pak s kufrem udělali výlet do Prahy. Jan Pelc pokračuje: *Během jednoho roku zvedl podplukovník Kubes počet pašovaných časopisů Svědectví o stovky kusů. Pašování se stalo jeho koníčkem a já nikdy nezapomenu na jeho telefonáty, ve kterých mi oznamoval, že se další dva nadité kufry dostaly do Prahy a jsou už i předány.*

Milan Kubes získal v první vlně pod číslem 15 na základě § 6 zákona č. 262/2011 Sb. o účastnících odboje a odporu proti komunismu od ministra obrany osvědčení, pamětní dekret a odznak *za publicistickou aktivitu v německém exilu v různých českých a německých tiskovinách a působení v rámci Rádia Svobodná Evropa. Pan Kubes měl dále významný podíl na distribuci exilové literatury a technického zařízení pro samizdat do tehdejší Československé republiky.*¹²⁵

Z Mnichova do Prahy posílal téměř každý týden dvě cestovní tašky s tiskovinami, v zavazadlovém prostoru pravidelného turistického autobusu aniž by si toho Bezpečnost všimla¹²⁶. Kvůli tomu se seznámil s Michaelem Thosse, jenž byl vykázan z NDR a v Mnichově studoval fyziku. Za protislužbu u Svobodné Evropy, kterou Milan Kubes zařídil, jezdil pan Thosse pravidelně do Prahy, kde odevzdal zásilku pro mluvčí Charty 77, a to vždy v pořádku. Knihy určené pro zasílání do Československa dával k dispozici člen redakční rady Svědectví, přítel Pavla Tigrida, poúnorový exulant Vilém Brzorád (1911-1995), představitel Rady Svobodného Československa, redaktor měsíčníku Czechoslovak Newsletter, ředitel amerického Institutu Literatury Centre v New Yorku. Byl schopný dodat téměř jakýkoliv titul.¹²⁷ Specialitou Milana Kubese byly pětikilové krabic s „pracím práškem“, v nichž bylo možné relativně bezpečně tiskoviny provézt. Dva takové „Ariely“ jsme bez problémů přivezli do Čech z dovolené v roce 1988.

Na dokumenty Státní bezpečnosti se nelze stoprocentně spoléhat, některé informace měla zkreslené, některé lživé. Záznam ve vyšetřovacím spise STB¹²⁸ p. Nieuwlanda však odpovídá popisu dopravy tiskovin do Čech, jak ho Milan Kubes popsal v Pamětech¹²⁹.

V polovině ledna 1987 se seznámil v pivnici HOFFBRAUHAUS v Mnichově s čs. emigrantem Milanem KUBESEM, který zde byl ve

¹²⁵<http://www.kpv-cr.cz/rubrika/osobnosti/>, <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/171577-vondra-ocenil-prvni-ucastniky-tretiho-odboje/>,

¹²⁶ Paměti, str. 11

¹²⁷ Paměti str. 12

¹²⁸ zdroj: ABS. Záznam STB o pašování knih. Dokumenty, příloha č. 24

¹²⁹ Paměti, str. 11

společnosti USA st. příslušníků. ... Kubes provádí poradenskou službu novým uprchlíkům. Dále pracuje jako učitel českého jazyka specialistů 10. zvláštní skupiny US ARMY v Ausburgu. V rámci tohoto setkání byl KUBESEM vytěžován ke své osobě i k cestám do jiných států, zejména socialistických. Po sdělení, že navštívuje ČSSR a má zaplacen turistický zájezd do Prahy s termínem odjezdu 12.2.1987, byl KUBESEM požádán o převoz nezávadných knih do ČSSR. V den odjezdu přinesl KUBES a sám do zavazadlového prostoru zájezdového autobusu naložil dvě velké, cestovní tašky bez označení majitele. Současně byla NIEUWLANDovi předána pražská adresa na kterou má doručit výše uvedená zavazadla.

Státní bezpečnostjevila velký zájem také o Pavla Tigrida, kterého vedla pod krycím jménem Premiér. Ležel jim v žaludku daleko víc než Milan Kubes, o tom svědčí dokument¹³⁰ dokazující, že Státní bezpečnost o budování kanálů pro zasílání tiskovin a jejich financování věděla: Prvořadným úkolem PREMIÉRA je vydávání čtvrtletníku SVĚDECTVÍ, který vyšel pod pořadovým číslem 78 jako poslední v tomto období... Představitelem IDC SVĚDECTVÍ v Paříži byl v roce 1986 stále Pavel TIGRID, spolupracovník CIA, který společně se svojí manželkou Ivankou TIGRIDOVOU - JANÁKOVOU provádí ve spolupráci s dalšími členy redakce nepřátelskou činnost proti ČSSR zaměřenou na budování kanálů spojení do ČSSR, které jsou využívány k distribuci ID materiálů a dále k dodávkám rozmnožovací či audiovizuální techniky. PREMIÉR financuje takto budované kanály spojení zejména čs. emigrantům, kteří z území v NSR tyto pro potřeby IDC SVĚDECTVÍ budují. Zejména bývalý čs. občan Milan KUBES, spolupracovník CIA a bývalý vedoucí pracovník RSE Richard BELCREDI, spolupracovník CIA, vyvíjí aktivní činnost ve směru získávání čl. státních občanů pro obsluhu distribučních kanálů IDC SVĚDECTVÍ do ČSSR a distribuci ID materiálů na území ČSSR. ...

O spolupráci Pavla Tigrida a Milana Kubese a o organizaci a způsobu dopravy tiskovin do Československa vypovídá další dokument z archívu bývalé STB z června roku 1988¹³¹: ... v polovině června 1988 mělo ve Vídni probíhat jednání organizace zaměřené na pomoc východní Evropě, které se zúčastnil z hlavních představitelů čs. emigrace Pavel TIGRID. Cestou z jednání se zastavil v Mnichově u svého spolupracovníka Milana KUBESE, který je zaměstnán v kasárnách MCGRAW US ARMY jako učitel češtiny. Během jejich jednání projevoval TIGRID velké uspokojení nad průběhem jednání, kde získal podstatně větší finanční částku na organizování a

¹³⁰ zdroj: ABS. Záznam STB o Premiérovi Dokumenty, příloha č. 25

¹³¹ zdroj: ABS. Záznam STB o Tigridovi a Kubesovi, Dokumenty, příloha č. 26

provádění nepřátelské činnosti proti ČSSR. Tato činnost má být v nastávajícím období prováděna těmito formami:

1) Pokračování a postupné rozšiřování zasílání nepřátelských tiskovin do ČSSR s využitím turistických zájezdů z NSR, autokarových i individuálních. Akce je organizována KUBESEM, jenž k převezení materiálů do ČSSR naboruje i mladé lidi i z jiných západních zemí jako Anglie, Holandsko a USA. Všechny výlohy spojené s cestou a pobytem jsou hrazeny KUBESEM. Zásilka je doručována na konkrétní adresu v Praze a příjem je avizován telefonátem do Paříže na telefon manželky Pavla TIGRIDA. Touto formou dosahuje KUBES velmi vysoké procento úspěšnosti. Pro materiály si rovněž přijíždí z ČSSR speciální kurýři, kteří přebírají zásilku v NSR, Rakousku nebo MLR. V poslední době KUBES materiály nechává balit do plastických obalů, které jsou pak vkládány do krabice od pracích prášků (např. PERSIL)...

Jednou s adresátek těchto zásilek byla Petruška Šustrová. Věděla, že když někdo zavoní a předá jí tašku knížek, je to od její sestry a jejího přítele Milana Kubese. Věděla, že část pašovaných knih platilo Opus bonum a hodně platili Tigridovi. *Potom volala Ivana nebo Milan a člověk nepřímo řekne, že byl dárek nebo že byla návštěva, něco takového, aby věděli, že knížky přišly. Po telefonu se moc říct nedalo. Milan lpěl na Pavlu Tigridovi a Ivance Tigridové.*

Více informací měla o pašování knih Iva Šustrová. Ale ani ona nevěděla všechno a ani vědět nechtěla. Podíleli se na tom lidé z různých okruhů. Dnes už se obecně ví, že transporty organizoval Kavan, ale podle Ivy Šustrové byl spolupracovník STB, i když u soudu mu to nebylo dokázáno. Aktivním „pašerákem“ byl také Vilém Prečan, přes kterého chodily i věci z Čech. *Co se týče transportu, byl to často Jan Kavan, který to organizoval jak pro Tigrida (Paříž), tak pro Pelikána (Listy, Řím), jinak holt různí ochotní Evropané, kteří věděli, že když je chytanou, nebudou muset v Čechách (dlouho) sedět. Kavan je samozřejmě provařený, podle mého určitě spolupracoval s StB, i když soudně byl očištěn. Milan K. balil do pracího prášku knihy, prý to ale StB taky věděla (ale ne od něj). Hodně toho s transporty dělal Vilém Prečan, ten taky dostával věci z Čech, např. časopis Střední Evropa, ale i jiné. Ten dělal distribuci ve velkém.*

Podle Zbyňka Benýška dostával Milan výtisky pro pašování do Čech z různých zdrojů. Financoval je hlavně pan Tigrid, který měl zdroje z Smeriky. *Milan dostával vždycky pár výtisků, byla centrální distribuce pašovaných knih, dostával to z různých zdrojů, od Tigrida, z Ameriky. Víím, že miniaturní verze Svědectví rozdával do vlaků, a měl známé řidiče zájezdových autobusů.*

Jiný způsob našel Miroslav Skalický (Skalák)¹³². Rozdával „zakázanou“ literaturu Čechům během dovolené Jugoslávie, kam s rodinou v létě jezdil. *Jezdil jsem celá léta do bývalé Jugoslávie, měl jsem dodávku plnou knih, Svědectví a Listů, které jsem dostal od Tigrida nebo od Kubese a rozdával jsem je během dovolené u moře českým turistům. Někteří je možná vyhodili, ale hodně se jich takhle do Čech dostalo.*

Na posílání knih do Československa se podílel i Bernd Posselt. On sám přes hranice nic převážet nemohl, na to byl příliš exponovaný. Ale pomáhali jeho přátelé. *Většina mých přátel a kolegů se na pašování knih podílela. Víte o tom autobusu, který pravidelně jezdil do Prahy. Někteří mí přátelé byli tenkrát zatčeni, když je chytli. Tehdy jsme v tomto směru společně dělali skutečně hodně. Především jsme vždycky byli přesvědčení, Milan i já, že jednou přijde den, že Československo bude svobodné. Milan byl přesvědčený, že ten den zažijeme, pracovali jsme na tom. Nevěděli jsme, kdy to bude, za rok nebo za deset let, ale věděli jsme, že to přijde. Často jsme sedávali v zahradní restauraci Augustiner Biergarten dlouho do noci a snili o tom, co uděláme, až bude Praha svobodná.*

Ve svých Pamětech Milan Kubes píše o tom, jak se přes zasílání knih seznámil s pražskou šansonierkou a herečkou Ljubou Hermanovou (1913-1996), která v 80. letech přijela na návštěvu do Mnichova. Jejím hostitelům pro ni přinesl rozsáhlý výběr titulů, které bez potíží převezla do Československa i bez pracího prášku.¹³³ *„Paní Hermanová byla překvapená, že je to dar. „Uschování“ knih do pracích prášků však odmítla. „Vždyť jsem to neukradla, Vy jste mi to přece dal“, byl její argument. Napsala mi potom z Prahy, že ji vůbec nekontrolovali a že se jí moc líbila kniha Jana Pelce „... a bude hůř“, že ho mám pozdravovat. Požádal jsem Pavla Tigrida, aby pozdrav vyřídil.“*

II.9.a) Historický kontext

Na toto téma napsal Radek Schovánek 7.2.2015 článek do deníku Echo24.¹³⁴ Uvádí, že knihy pro Čechy skutečně platila Americká zpravodajská služba CIA. Ta prý potvrdila, že pracuje na odtajnění dokumentů ke svému programu na podporu pašování literatury do východní Evropy. Pro tyto účely bylo založeno několik krycích nadací, přes něž bylo financováno vydávání časopisů a knih, například časopis Svědectví vydávaný Pavlem Tigridem v Paříži a Listy vydávané v Římě Jiřím Pelikánem. *„Státní bezpečnost vyvíjela obrovské úsilí, aby distribuci těchto „poslů svobody“ zabránila.“* Pro dopravu zakázaných tiskovin se používaly různé triky.

¹³² Miroslav Skalický, v exilu od roku 1980, stále pořádá setkání undergroundu v Meziříčku u Želetavy informace jsou také v dokumentu <https://www.youtube.com/watch?v=csdLvrJV10A> od 30.34 do 32.27 min.

¹³³ Paměti, str. 12

¹³⁴ <http://echo24.cz/a/itP5G/zakazane-knihy-pro-cechy-skutecne-platila-cia>, Dokumenty, příloha č.

Státní bezpečnosti se podařilo odhalit dva případy upravených karavanů, o nichž nechala natočit propagandistické pořady. Dodávání bývalo i kuriózní. Pavel Tigrid zjistil, že když adresát neexistuje, pošta doručí zásilku odesilateli na zásilce bez ohledu na to, odkud byla odeslána. Také bylo možné posílat knihy z Berlína a z Maďarska. Radek Schovánek píše: *„Vždy jsem přemýšlel, jestli celý projekt financování Listů, Svědectví a kupování exilových knih a jejich nákladná doprava za železnou oponu do Československa stála více než jedna balistická raketa.“*

O zasílání knih, peněz a dalších materiálů do Československa pro samizdat a Chartu 77 byl natočen televizní pořad Kamelot, odvysílaný v říjnu 1989. O něm napsal ve své vzpomínce na Milana Kubese Adam Drda¹³⁵: *„... Pamatuju si, že mne za nějaký čas pozval na návštěvu do pražského bytu, měl tam video a pouštěl mi televizní pořad Kamelot, v němž se estébáci v druhé půli osmdesátých let pokoušeli skandalizovat Čuňase¹³⁶. Krátká pasáž byla věnovaná právě Milanovi - hlasatel s nezaměnitelnou dikcí říkal cosi v tom smyslu, že peníze na samizdat a vůbec opoziční aktivity Františka Stárka proudí přes Mnichov, a že se v té ze Západu placené vlastizradě nějak angažuje muž jménem Milan Kubes, který se na dopisy podepisuje jako „plukovník“, ačkoli „nikdy nebyl důstojníkem československé lidové armády“ (hrůzný podvod, po němž si měl zřejmě socialistický televizní divák odplivnout). Milan tu pasáž pouštěl několikrát, chechtal se, bylo vidět, že si ji s oblibou přehrává, a že je na ni taky trochu hrdý. ...“*

II.10. Německo, Mnichov - hospody, spolky, společenské kontakty, koncerty v Německu

Bernd Posselt oceňoval zvláště dokonalý přehled Milan Kubese o tom, co se děje v komunitě exilové i v různých nezávislých skupinách v Československu. Říká o tom: *Milan byl v exilu velkou osobností. Exil často vede k tomu, že lidé po určité době ztratí kontakt s vlastní a žijí ve zkresleném světě (Scheinwelt). Ale Milan v takovém „klamném“ světě nežil. Měl stále kontakt k reálné scéně protivníků režimu i v zemi samotné, to bylo v centru jeho zájmů. Vždycky bylo fascinující, že přesně věděl, jak se to v opozici vyvíjí. I v různých křídlech, o kterých jsme nic nevěděli. Slýchali jsme něco o reformních marxistech, o Dubčekovi, o rozdílech i v exilu, o lidech, kteří byli na Západě známí. Ale nic jsme nevěděli o konzervativcích, příliš málo o levicové opozici a nic jsme netušili o undergroundu. Milan měl znalosti o mnoha směrech a skupinách, které dal v exilu dohromady, organizoval jejich setkávání a podporoval je i v České republice, komunikoval úzce i s námi a sám se na mnohém podílel.*

¹³⁵ zdroj: Drda, A. článek Plukovník. Babylon. Studentský list pro seniory 3. číslo, ročník XXIII. 3. listopadu 2014, celý článek Plukovník v Dokumentech, příloha č. 5

¹³⁶ Jde o Františka Stárka, zvaného Čuňas (*1952), českého publicistu, bývalého šéfredaktora časopisu z okruhu českého undergroundu Vokno, disidenta, signatáře Charty 77, vězně totality, odsouzeného na 5 let odnětí svobody, po roce 1990 pracovníka BIS, nyní pracovníka ÚSTR

Podobný názor má i Zbyněk Benýšek. I podle něho byl Milan Kubes výborný organizátor. *Byl chytrý a věděl, měl dobrý čich na to, kde je ten dobrý, nezatuchlý, životodárný exilový odpor, který, až to tady praskne, bude spojený s disentem tam, což se také stalo. Muselo se to propojit, on to uměl propojit už tenkrát. Byly nějaké kanály, které spojovaly lidi, vědělo se, kdo co dělá. Exil je atomizované maloměsto, on byl centrem. Nezapomněl východiska, s kterými odjížděl. Exulanti většinou zapomněli nebo zahodili to, proč odešli. Počítal s tím, že se vrátí. Milan byl v exilových snahách centrální postava, byl organizační motor. Dával lidi a věci dohromady, ale ne úporně, ale s humorem, rozevlátě, bylo u toho hodně zábavy. Zdravá část exilu byla veselá, i Opasek. Ten měl Milana obzvláště rád.*

Milan Kubes trávil značnou část svého času v hospodě. Byl vítaný, družný a zábavný společník. Všichni respondenti, snad kromě pana Rudolfa Kučery, jsou přesvědčeni, že Milan nechodil do hospody proto, aby se upíjel. Podle Bernda Posselta pil jenom kvůli komunikaci. *Jsou lidé, kteří pijí, aby něco potlačili, zapomněli, aby se opili. Takový nebyl, vůbec ne. Byl to velmi rozumný člověk. Dalo by se říci, že pivo pro něho bylo něco jako benzín, bylo prostředkem komunikace. Milan měl velmi rád lidi. Byl velmi citlivý, vnímavý. Velice se ho dotýkal osud jiných lidí. Když potkal někoho, kdo měl problém nebo trápení, velmi se tím zabýval. Ale byl pozitivní. Lidem se snažil pomoci. To jsem měl také na mysli, když jsem mluvil o Kaffehausliteraten, ti také popíjeli kávu nebo alkohol nebo něco, ale v každém případě šlo o princip komunikace, i u Milana.*

Podle Jarmily Binarové „*pivo pomáhá člověku, aby byl smělejší. Seznamování, komunikativnost, potřeba být mezi lidmi, pomáhat... Pivo to ulehčuje, lidi se otevřou.*“

Ani Karel Havelka nevidí Milana Kubese jako ztroskotance a alkoholika. Milan byl schopný vydělat si hodně peněz, třeba s již zmíněnou ruletovou mafii, také jeho plat u americké armády v Mnichově byl velmi slušný. Poměrně dost si vydělal svými příspěvky do německých novin. Peníze ovšem vzápětí utratil. *Milan nikdy nehromadil majetek. S ruletovou mafii vydělával velké peníze. Vůči ženám se choval jako gentleman. Jeho specialita byla, když byl v restauraci a přišel prodavač růží nebo květin, koupil všechno a rozdal to všem ženám v hospodě. Několikrát jsem toho byl svědkem. Měl několik poloh, navenek někdy vypadal jako introvert, on taky introvert byl, byl skromný a pracovitý člověk. Budto seděl v hospodě a pil, nebo pracoval, nikdy jsem ho neviděl ležet na gauči a dívat se na televizi. Tu ostatně v Německu ani neměl.*

Podobně o tom píše Jan Pelc, který se s Milanem Kubesem v 80. letech pracovně i přátelsky stýkal. I na něho Milan Kubes zkoušel své proslulé hlášky. *Milana Kubese jsem poznal na sklonku roku 1983, kdy jsem jel poprvé načíst nějaké své články do Svobodné Evropy. Paní Ivanka Tigridová prohlásila, že budu bydlet u Kubese. Upozornila mě, abych mu nenaletěl na ty jeho historky. Měl bych pozorně*

poslouchat a snažit se vše, co řekne, logicky promyslet. Byla to dobrá rada. Měli jsme sraz v Milanově oblíbené hospodě, jen kousek od bytu, kde bydlel. Sedl jsem si k jeho stolu a on se mě místo pozdravu zeptal, co jsem dělal za války. Tím otevřel stavidla svého až hrabalovského „pábení“. Vyprávěl o hrůzách nočních náletů nad Německem, když byl pilot RAF, o tom, jak byl vysazen ve Francii a zapojil se v hodnosti podplukovníka do odboje. A další neuvěřitelné historky. Když se potřeboval napít, využil jsem té jediné možné chvílky a zeptal se ho, kolik mu za války bylo let. Chvilí se zamyslel a pak mi řekl: „Víš, když vlast krvácí, člověk se na věk neohlíží.“ (narodil se v roce 1943) Vedle pábení měl podplukovník Milan Kubes ještě jednu úchylku. Byl přesvědčen, že v hospodě kde sedí on, nemůže nikdo jiný platit za útratu. Bylo skoro nemožné mu to vymluvit. Byl velmi pracovitý, i když si lidé kolem něj mysleli, že nedělá nic jiného, než že vysedává v hospodě. On opravdu rád v hospodě s přáteli sedával, ale zároveň dělal obrovský kus práce.“

Hospody byly pro exulanty samozřejmým místem pro setkávání. Do restaurace „Goldene Stadt“, tedy „Praha“, zašla na dobré jídlo spíše německá smetánka. „Normální“ čeští emigranti chodili podle Pamětí¹³⁷ do českých hospod „nižší cenové skupiny“. Jednou z nich byla hospoda U Kelyho v mnichovské čtvrti Schwabing, nedaleko studentské koleje Paulinum. Mnichovský bulvární večerník Abendzeitung ji jednou nazval „přístavní krčmou v centru Mnichova“. Sousedé z okolí si neustále stěžovali na hluk, hádky a někdy rvačky. „Zejména „bigbítové hudební pátky“ bývaly postrachem všech pořádkumilovných sousedů a obvykle je musela ukončovat policie.“, jak Milan Kubes píše. Napadlo ho vystavit potvrzení, že hospoda U Kelyho je české kulturní středisko pod hlavičkou Českého ústředního svazu v Německu, na jehož práci se podílel. Tak ji zachránil před zavřením z moci úřední.

S touto hospodou souvisí další aspekt života Milana Kubese, o němž někteří respondenti neradi mluví a někteří o tom nevědí nic¹³⁸. Svědčí to o tom, jak Milan Kubes uměl využívat příležitosti, které mu život nabízel a také o tom, že u svých přátel požíval velké důvěry. Jeden z lidí, kteří pracovali v této hospodě už od šedesátých let, byl Bohuslav Pastejřík, zvaný Bobík. Jako šéfem tady býval Vladimír Granec, bývalý zaměstnanec Svobodné Evropy. Tento člověk vymyslel technickou úpravu rulety, jejíž pomocí se mu dařilo vyhrávat značné částky. Zapojil Milana Kubese a další lidi a společně navštěvovali kasina a rulety, nejčastěji ve Francii, třeba v Cannes na francouzské Riviéře, ve francouzských Alpách, u Ženevského jezera. Policie to posléze vyšetřovala, ale nikomu nic nedokázala. Měli z toho velmi slušný příjem. Věděl o tom Karel Havelka. *Milan uměl francouzsky. Jednou mi řekl, když mi vyprávěl o jeho zapojení do ruletové mafie ve Francii, že francouzštinu studoval. On sám ruletu nehrál, pro mafii pracoval jako kontakt mezi mafii a Čechy, kteří pro ni pracovali. Rád na to vzpomínal, měl kvůli tomu i jeden*

¹³⁷ Paměti, str. 18

¹³⁸ Paměti, str. 19

soud ve Francii. Měl prý taky zákaz návštěv všech kasin a rulet v jižní Francii, možná všude. S ruletovou mafii vydělával velké peníze, měl plat 10.000 marek a platili mu veškeré náklady, dělal pro ně asi dva roky.

Na přelomu 70. a 80. let se Milan Kubes přestěhoval do miniaturního bytu nedaleko centra Mnichova, do Reichenbachstrasse, kde zůstal až do konce exilu.¹³⁹ Podle zmíněného propagandistického filmu České televize to byl jeho „služební byt“. Nedaleko centra je obrovská pivnice Hofbräuhaus (Dvorský pivovar), kterou podle Milana Kubese využili ¹⁴⁰ tvůrci propagandistického „dokumentárního“ filmu „Kamelot“, odvysílaného v říjnu 1989, který pomlouval vydavatele undergroundového samizdatového časopisu „Vokno“ Františka Stárka a nějak do toho připletli i mě. V komentáři zaznělo mj. „... pan Kubes se usadil v Mnichově, protože mu vždycky chutnalo pivo“. Chutnalo no a?

Milan Kubes se během svého života setkal s mnoha lidmi. V hospodě trávil opravdu hodně času a rád, hodně a snadno se seznamoval. V 70. letech se Češi scházeli v restauraci „Alte China“, jejímž majitelem byl pan Durdiš, kdysi provozovatel hudebního klubu v Praze. Jednou tu u něj Karel Gott řešil v možnost emigrace. Pomoc, kterou mu Milan Kubes nabídl, nakonec nevyužil. Potkával i agenty československých tajných služeb a StB, kterých bylo v Mnichově dost. Československý režim tehdy umožnil uprchlíkům tzv. „úpravu vztahů“, kde mohli získat status „československý občan žijící trvale v cizině“, aby mohli ČSSR navštěvovat. Samozřejmě, že ne zadarmo. Například ¹⁴¹ v nálevně, kam se chodilo v 80. letech, pracoval Jura Leitner, který si v Německu odseděl dva a půl roku za špionáž pro ČSSR, jeho úkolem bylo proniknout do Svobodné Evropy.

Milan Kubes znal i nejslavnějšího českého špióna, hlasatele Svobodné Evropy, Pavla Minaříka. Byl to podle něho vstřícný člověk, vždy ochotný zajít pro pití, když na večíрку došlo. Po návratu do Prahy pak český exil pomlouval. V roce 1973 a 1978 uspořádal v Mnichově tzv. „protestní autokolonu ulicemi města“. Čeští exulanti tak veřejnosti připomněli sovětskou okupaci Československa z roku 1968, někteří tuto akci nazývali „memoriál Pavla Minaříka“. Milan Kubes se v roce 1978 ve Frankfurtu na Mohanem v Klubu Voltaire seznámil s Milanem Horáčkem z německé strany Zelených a levicovými politiky Danielem Kohn-Benditem a Rudi Dutschkem. Byla tu také Natálja Gorbaněvská nebo signatář Charty 77, bývalý tajemník UV KSČ Zdeněk Mlynář z Vídně.

Zajímavá společnost se podle Milana Kubese¹⁴² v neděli v podvečer scházela u „Stammtische“, který vznikl asi rok před koncem exilu v Haidhausenu. Docházeli tam

¹³⁹ Paměti, str. 20

¹⁴⁰ Paměti, str. 6

¹⁴¹ Paměti, str. 20 nn

¹⁴² Paměti, str. 25

hlasatelé ze Svobodné Evropy, známí herci, manželé Jaroslava Tvrzníková a Martin Štěpánek nebo Jarmila a Ivan Binarovi. Spisovatel Ivan Binar, signatář Charty 77, pracoval v monitoringu Svobodné Evropy, paní Jarmila vedla knihkupectví Arkýř. Jejich syn David Binar se podílel na organizaci koncertů písničkářů Jaroslava Hutky, Vlasty Třešňáka a Jaroslava Neduhy v letech 1997 a 1998 v Maďarsku, o kterých se zmíním později. Chodívali tam také manželé Janouškovi, Jan byl filolog, bohemista a působil na mnichovské universitě, paní Janoušková pracovala jako lékařka v nemocnici, nebo manželé Rakušanovi, Josef byl reklamní fotograf, paní Lída byla redaktorkou Svobodné Evropy. Vítaným hostem by filmař Lubor Dohnal, signatář Charty 77, s manželkou Blankou. Ten později v Čechách natočil dokument o spisovateli Otovi Filipovi, který během své vojenské služby údajně udal své kamarády, kteří chtěli uprchnout na Západ. Dobrou náladu sem nosil majitel soukromé hudební školy, Aleš Andryszák, obvykle na rozdíl od Karla Kryla, který bydlel nedaleko.

II.11. Německo, podpora undergroundu, setkání v Maďarsku

V hospodách se Milan Kubes scházel s různými okruhy lidí, mezi nimiž byly animozity a občas musel urovnávat i ostřejší spory. Když skončila hospoda „U Kellyho“, začali se lidé scházet v restauraci „Bohemka“.¹⁴³ Po sporech mezi „starousedlíky“, exulanty z roku 1968 s těmi, kdo přišli v 80. letech a inklinovali k undergroundu. Ti se pak o pátcích a sobotách scházeli v německé hospodě „Zum Kreuzberg“. Chodívalo tam dvacet až třicet lidí, mezi nimi Sváťa Karásek¹⁴⁴. Milan Kubes pořádal v Mnichově koncerty českých písničkářů v exilu. Protože měl funkci sekretáře česko-německého Federativního výboru, získal občas od bavorského Ministerstva práce a sociálních věcí finanční nevelkou podporu na kulturní činnost. Jezdil sem Vlastimil Třešňák z Frankfurtu, Jaroslav Hutka z Rotterdamu, později z Kolína nad Rýnem, Dáša Vokatá z Vídně nebo Čarlí Soukup z Alsaska a Sváťa Karásek. Někdy zahrál i Karel Kryl. Po pádu komunismu vystoupili v Mnichově ještě písničkáři Josef „Pepa“ Nos a Jim „Čert“ Horáček z Prahy, který přijel s Ivanem Magorem Jirousem.

Ocituji jeden odstavec z Paměti¹⁴⁵, neboť se týká mě a mého bývalého manžela. Milan Kubes v něm hovoří o tom, jak došlo na koncerty v Budapešti. *„Mnichovské písničkářské koncerty prodělaly neplánovanou gradaci. Někdy v roce 1987 mě navštívili v Mnichově manželé Havelkovi, příslušníci undergroundu odněkud z východních Čech. Měli namířeno do Paříže. Paní Miroslava Havelková si při řeči posteskla, že je škoda, že takové akce nepořádáme například v Budapešti, kam by mohli přijet návštěvníci z Československa. Tato myšlenka mě zaujala natolik, že jsem*

¹⁴³ Paměti, str. 22

¹⁴⁴ Svatopluk Karásek český písničkář, evangelický duchovní, v Čechách potom poslanec Poslanecké sněmovny za US-DEU. <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10419676635-fenomen-underground/414235100221007-na-vychod-od-raje/8554-svatopluk-karasek/>

¹⁴⁵ Paměti, str. 22

ji okamžitě zatelefonoval Pavlovi Tigridovi. Věděl jsem, že k distributorům časopisu Svědectví do Československa patří také překladatel z češtiny do maďarštiny György Varga, jenž se zúčastnil několika zasedání ve Frankenu. Po pádu komunismu se stal maďarským velvyslancem v Praze. Tigrid mi dal jeho budapeštské telefonní číslo a zbytek jsem s Vargou dojednal sám. Netrvalo to ani dva týdny a Varga hlásil, že má v Budapešti zajištěný sál, který byl opravdu levný, já jsem měl zajištěny Vlastu Třešňáka a Jaroslava Hutku. Manželé Havelkovi, kteří se mezitím vrátili z „dovolené“, zajistili propagaci v kruzích undergroundu v Československu. Koncert navštívilo několik set účastníků z ČSSR a proběhl bez větších problémů. Účastníci měli velký zájem o časopis Svědectví a další exilové tiskoviny, jichž se bohužel nedostalo pro všechny. Já, nemaje německé občanství, jsem se koncertu nezúčastnil. Zastoupila mě Ivana Šustrová. Měl jsem napoprvé strach cestovat do východního bloku.“

Tady se ve vzpomínkách Milan Kubes trochu mýlí. Do Mnichova jsme přijeli červenci roku 1988. Po letech jsme poprvé dostali devizový příslib a vyjeli jsme navštívit přátele na Západě. František Stárek nám dal spojení¹⁴⁶ na Milana Kubese s tím, abychom mu přivezli nějaké věci. Ten nás samozřejmě vzal na pivo, kde jsme po několika tuplácích vymysleli setkání lidí, kteří se nějak podílejí na vydávání samizdatu s exulanty, kteří by jim mohli být nějak nápomocní, v Budapešti. Koncert byl jenom třešinka na dortu. Jarda Hutka byl Holanďan, Vlasta Třešňák Švéd, Neduha Rakušan, tak jsem v jejich cestě na Východ neviděla větší problém, měla jsem za to, že je to Maďarům jedno. A jak se ukáže z přiložených dokumentů, taky bylo. Milanovi se tan nápad velmi líbil, ale panu Tigridovi jsem to ještě v noci musela zavolat já, prý „protože seš ženská, na tebe nebude naštvanej“, jak Milan prohlásil. Panu Tigridovi se to i přes pokročilou noční dobu líbilo také a řekl, ať to nějak zařídíme, že to zaplatí. Tedy pronájem prostor a cestovné pro vystupující písničkáře.

Naše cesta potom pokračovala do Francie, v Paříži jsme navštívili redakci Svědectví, Pavla Tigrida, Jana Pelce a další Čechy, na jejichž jména si už nevzpomínám a probrali jsme detaily akce. Na zpáteční cestě jsme se ještě jednou stavili u Milana Kubese a Ivy Šustrové a do Čech jsme přivezli technické pomůcky pro výrobu časopisu Vokno, hlavně o velkou sešíváčku, videokazety a samozřejmě obligátní „prášek na praní“. Iva Šustrová se vypravila do Maďarska v srpnu 1988 a s panem Vargou zajistila sál, suterénní taneční studio nedaleko nádraží. Akce se neutajila a přijelo tam velmi mnoho lidí, až příliš mnoho na jeden malý sálek. Jarda Hutka, Vlasta Třešňák a další vystupující museli tedy odehrát koncerty dva. Existuje i videonahrávka z tohoto koncertu, kterou pořídili přátelé z Vídně. Já jsem byla jenom na prvním koncertu v září 1988. O něm jsme s Ivou Vojtkovou napsaly článek, jenž vyšel na str. 8 ve Voknovinách č. 10 /1988¹⁴⁷.

¹⁴⁶ O kontaktech F. Stárka, P. Tigrida a M. Kubese ještě pojednám dále.

¹⁴⁷ <http://vons.cz/voknoviny>, Voknoviny 10/1989, Dokumenty, příloha č. 28, 29

Druhý koncert se odehrál v červnu 1989, to už jsem neměla kvůli trestnímu stíhání pas a nemohla jsem vycestovat ani do Maďarska. Narušování veřejného pořádku, kterého jsem se měla dopustit účastí na setkání v hospodě v Pardubicích v dubnu 1989, kam přijeli lidé z Charty77, mezi nimi tehdejší mluvčí Alexandr Vondra. Příklad zaznamenal VONS a zveřejnil v Informacích o Chatě (Infoch) č. 10/1989¹⁴⁸ jako sdělení VONS č. 1016 na str. 9. Já jsem byla obviněna dodatečně v květnu 1989, zmiňuje to sdělení VONS č. 1035 na str. 4 a 5 v Infochu 13/1989¹⁴⁹. Toto trestní stíhání nakonec skončilo 21.8.1989 před trestní komisí v Pardubicích s tisícikorunovou pokutou. Ostatní účastníci dostali tresty nepodmíněné, podmíněné i peněžní. Peníze na pokuty nám v srpnu 1989 poslal pan Tigrid. Za ně jsem koupila rozmnožovací blány do tiskařského rámečku, na kterém jsme pak tiskli letáky a číslo Voknovin, 7/89.

Protože koncert měl velký úspěch a byl o něj velký zájem, v červnu byl uspořádán druhý. Namísto Vlasty Třešňáka tam vystoupil Jaroslav Neduha z Vídně. Zúčastnilo se ho přes 400 návštěvníků převážně z Československa. Přijel i Milan Kubes, byla to jeho první cesta do východního bloku od roku 1969. Prý se strašně bál. Tady se poprvé osobně setkal s Petruškou Šustrovou, adresátkou mnoha jeho zásilek a sestrou Ivany Šustrové, hlavní organizátorky koncertů v Budapešti. V našem interview mluvila Petruška Šustrová o tom, jak se s Milanem poprvé setkala. Podobnou vzpomínku napsala 3. listopadu 2014 do Babylonu 3/XXIII¹⁵⁰. Na jaře roku 1989 si vyřídila pas a její první cesta vedla do Maďarska na koncert a také aby se poprvé po letech sešla se svou sestrou Ivou a Milanem Kubesem. Na místo se dostala, až když koncert skončil. *Když jsem přišla k brance, přicházel tam naprosto střízlivý Milan Kubes, který rozpráhl náruč a zvolal „Petruško!“. První věta, když jsme se přivítali, byla „Pamatuj si, že jediný člověk v emigraci, který za něco stojí, je Pavel Tigrid.“ Milan se tak strašně bál jet za železnou oponu, že vůbec nepil. Bál se, že ho zatknou a odvezou třeba na Sibiř. Byl velmi ostýchavý, klidný. Celou noc jsme tam s Ivankou seděli a povídali.*

Infoch č. 13/1989¹⁵¹ na str. 1 popisuje represe proti lidem, kteří se vraceli z červnového koncertu Jaroslava Hutky a Jaroslava Neduchy v Budapešti. Od nedělního rána byli cestující z koncertu podrobováni osobním prohlídkám na silničních i železničních hraničních přechodech. Nalezená exilová literatura byla zabavena, asi 40 až 50 lidí si muselo z vlaku vystoupit, čtyřem účastníkům byly odebrány cestovní pasy.

¹⁴⁸ <http://www.vons.cz/informace-o-charte-77>, Infoch 10/1989, str. 9, Dokumenty, příloha č. 30

¹⁴⁹ Zdroj: Infoch 13/1989, str. 4 a 5, Dokumenty, příloha č. 31

¹⁵⁰ Zdroj: Babylon 3/XXIII P. Šustrová, Dokumenty, příloha č. 32

¹⁵¹ Zdroj: Infoch 13/1989, str. 15, Dokumenty, příloha č. 33

Některé okolnosti spolupráce Pavla Tigrida, Milana Kubese a Františka Stárka zmiňuje výňatek z příloženého policejního spisu¹⁵², zřejmě z února 1989. Tato stránka spisu současně svědčí o tom, jak mylné a zkreslené informace Státní bezpečnost měla. Ve skutečnosti František Stárek v Maďarsku ani na jednom koncertě nebyl a Jaroslav Havelka pro Stárka nikdy nic nenatáčel. S Milanem jsme si, občas telefonovali, ale nic zásadního, předpokládali jsme, že náš telefon Státní bezpečnost odposlouchává. Na výsleších se na Kubese nebo Tigrida občas ptali, především v souvislosti s trestním stíháním Františka Stárka. Zajímavý je celý text. František Stárek byl na jaře roku 1989 zatčen a v červnu odsouzen k trestu odnětí svobody na dva a půl roku nepodmíněně.

„Dopravu tiskovin a technických prostředků pro Františka Stárka zajišťuje Milan KUBES na pokyn Pavla TIGRIDA. STÁREK úzce spolupracuje s Janem PELCEM z redakce IDC SVĚDECTVÍ. V průběhu pobytu Pramene v Mnichově telefonicky hovořil KUBES s Jaroslavem HAVELKOU z Rychnova nad Kněžnou, který prostřednictvím KUBESE objednával pro STÁRKA adaptér VHS-C u redakce SVĚDECTVÍ. Dále se HAVELKA omlouval KUBESovi, že mu prozatím neposlal kazety - videožurnály, neboť se vyskytly provozní, technické problémy. Dle názoru KUBESE HAVELKA zjišťuje F.STÁRKovi situaci ve VČK a natáčí pro něho exterierové záběry pro výrobu videožurnálů. HAVELKA obdržel při svém pobytu v NSR od Milana KUBESE 20 ks videokazet na tyto účely. V měsíci prosinci 1988 byly do ČSSR zaslány finanční prostředky pro Františka STÁRKA, Petrušku ŠUSTROVOU a Jaroslava HAVELKU v částce 102,- DM. Prostředky byly zaslány na Živnobanku v Praze pro výplatu ekvivalentu v TK. František STÁREK se osobně zúčastnil koncertu undergroundu v Budapešti v roce 1988, kde se setkal s Ivanou ŠUSTROVOU. Propagaci tohoto koncertu uskutečňoval v ČSSR STÁREK, který má spojení do Chomutova na osoby, které se podílejí na spojení se zahraničím. Tiskoviny jsou dále do ČSSR dodávány z knihkupectví PASTERŇÁK ve Vídni, které úzce spolupracuje s vydavatelstvím PATERNOSTER. Zde je velmi dobrá spolupráce se Z.BENÍŠKEM a Jaroslavou BINAROVOU.“

Milan Kubes měl k dispozici dokument I správy SNB *Příloha k dennímu souhrnu zpráv Federálního ministerstva vnitra ze dne 28.6. z něhož v Pamětech¹⁵³ cituje: „Setkání zástupců čs. opozice a čs. exilu v Budapešti. – Ve dnech 10.-11.6. 1989 se uskutečnilo v Budapešti setkání některých představitelů čs. opozice s vybranými představiteli čs. exilu. Oficiálně byla akce prezentována jako folkový koncert. Program zahájila 10.6. v 21 hodin v kulturním domě na adrese Venyige utca (čtvrť Kobánya) Ivanka Šustrová, která přivítala asi 400 účastníků pozdravem zasláným*

¹⁵² Zdroj: ABS. Policejní spis o F. Stárkovi, Dokumenty, příloha č.

¹⁵³ Paměti, str. 23

jménem redakce Svědectví...“. V tomto dokumentu je nepravdivé tvrzení, že David Binar, Ivana Šustrová a Milan Kubes přicestovali na falešné cestovní pasy a že volná zábava po kulturní části vyvrcholila hromadným opilstvím a morálními výstřelky.

Koncert v Budapešti zmiňuje rovněž *Zpráva z pracovního výjezdu příslušníků Hlavní správy kontrarozvědky SNB do Budapešti* k jednání na II. hlavní správě Ministerstva vnitra Maďarské lidové republiky¹⁵⁴ na str. 102 a 103: „*čs. stranou signalizované setkání čs. opozice s čs. emigrací 10. 6. 1989 v Budapešti se údajně neuskutečnilo*“ - tady se soudruzi zmýlili, setkání proběhlo, dokonce dvakrát. Poprvé v září roku 1988, podruhé v červnu 1989. „*Mjr. Chovanec s pplk. Šímou argumentovali skutečností, že setkání československé opozice v Budapešti proběhlo, a uvedli některé okolnosti zjištěné československými tajnými spolupracovníky. Opravdový zájem hostitelů se projevil až po informaci, že hlavní organizátor Milan Kubes, zaměstnaný u speciální jednotky US Army, zřejmě přivezl do Budapešti drogy, které se objevily mezi účastníky setkání. Podle komentáře se v tomto bodě projevila neserióznost maďarské strany.*“ Drogy tam Milan Kubes opravdu nedistribuoval, zato přivezl knihy v množství větším než malém.

Podle Ivy Šustrové měl k lidem z undergroundu Tigrid i Kubes velmi přátelský vztah. Kubes měl moc rád Skaláka, o kterém tvrdil, že z něj udělal člověka. Hodně lidí odešlo z politických důvodů, tedy ne zcela dobrovolně ale jen „*naprostý zlomek emigrace*“ se angažoval pro českou opozici. Většina se držela zpátky a vedla řeči v hospodě. „*Taky proto, že jsme to dělali ve svém volném čase a často i z vlastních peněz, které jsme si museli vydělat jinde. Třeba ten koncert v Budapešti: Tigrid mi zaplatil cestu vlakem tam, kde jsem to domlouvala s Gyorgyem Vargou (pozdějším maďarským velvyslancem v Praze), ale čas atd. jsem do toho investovala sama.*“

I Petruška Šustrová je přesvědčená, že underground se Milanovi hrozně líbil, cítil, že tam patří, měl rád hlavně Skaláka. Líbil se mu nezávislý duch. *Milan sám nebyl nejstatečnější ze všech, jemu se líbilo, když někdo měl spontánní odvalu spontánní odvalu vystoupit, to obdivoval. A když v tom nebyl sám, tak se taky připojil.*

Na Milana Kubese se potom chystala StB v souvislosti s koncertem ve Vratislavi. Podle článku Petra Blažka s nadpisem „*Dohodnutá opatření – v Bratislavě festival v dokumentech tajné policie*“ v časopisu Babylon č. 2/XIX¹⁵⁵, měla zvláštní operativní skupina StB „*zabezpečit*“ mj. realizaci AOK (agenturně-operativní-kombinace) k osobě Janoucha a současně „*zabezpečit realizaci OA (v součinnosti s 36. odborem I. S-SNB (rozvědky StB) k diskreditaci představitelů čs. emigrace, zejména M. Kubese*“. Jenže do Vratislavi Milan Kubes nepřišel. Další zajímavý dokument, jehož fotokopii Milan Kubes podle svých Pamětí¹⁵⁶ měl, pochází z počátku března 1989 a má nadpis

¹⁵⁴ Zdroj: Revue pro studium totalitních režimů Paměť a dějiny 2008/04, ročník II, str. 99 - 112, Dokumenty, příloha č. 35

¹⁵⁵ Zdroj: <http://www.ibabylon.cz/smysl-solidarity>,

¹⁵⁶ Paměti, str. 23

„Upřesnění střednědobého plánu po linii nepřátelské čs. emigrace na r. 1989-1990“. Dále se v něm píše: „Distribuci exilových tiskovin v souvislosti s vlastnictvím kanálů do ČSSR se věnuje: Milan Kubes – učitel češtiny v kasárnách USA v Mnichově“. Hlavním cílem StB bylo „eliminovat dopad činnosti jmenovaných na situaci v ČSSR“, to znamená využít proti nim veškeré možné legální i neoficiální materiály a zaúkolovat agenty s krycími jmény Braňo, Mnich, Študák a Zubra. Dva posledně jmenované Milan Kubes znal, o jejich činnosti nic netušil, považoval je za své přátele.¹⁵⁷

Sdělení VONS č. 1040 v Infochu 14/1989¹⁵⁸ na str. 12 zmiňuje Milana Kubese v souvislosti s Františkem Stárkem, signatářem Charty 77 a aktivistou undergroundu, který byl okresním soudem v Ústí nad Orlicí 28. června 1989 za pobuřování odsouzen na dva a půl roku v II. NVS, k trestu propadnutí věcí, tedy zařízení k výrobě Voknovin a Vokna a písemností, a k ochrannému dohledu po vykonání trestu v trvání dvou let. Jeho snoubenka Iva Vojtková, matku dvou nezletilých dětí, byla za pomoc k trestnému činu pobuřování odsouzena k jednomu roku odnětí svobody s podmíněným odkladem na dva roky. Trestný čin Františka Stárka spočíval v tom, že „z nepřátelství k socialistickému společenskému systému a státnímu zřízení“ v bytě Ivy Vojtkové i jinde vyhotovoval a na cyklostylu rozmnožoval časopisy Vokno a Voknoviny, které pak rozšiřoval. Obžaloba rovněž poukazovala na styky Fr. Stárka se zahraničím, konkrétně s Janem Pelcem, Pavlem Tigridem, Milanem Kubesem a Ivanou Šustrovou.

František Stárek se s Milanem Kubesem osobně setkal až po revoluci. Pavel Tigrid i Milan Kubes Stárkovu činnost skutečně podle možností podporovali. Oba měli podle Františka Stárka k undergroundu vřelý vztah. Dál o tom říká: *Vídeňský underground se prolínal do Opus bonum na setkáních ve Frankenu a v Rohru, která Kubes organizoval a kam lidi z undergroundu pozval. Tady došlo k propojení s politickým exilem. Jeden Franken byl věnován speciálně undergroundu. Hrál tam Karásek, mimo jiné píseň „Pan Sviták nemá androše rád, vadí mu ten hrozný smrad“. Konaly se tu přednášky a diskuse i po revoluci, přednášel jsem tam i já. Undergroundu pomáhal Tigrid, který si ho zamiloval snad zásluhou Jana Pelce. Českému undergroundu věnoval celé 62. číslo Svědectví.*

V říjnu 1989 odvysílala česká televize již zmíněný pořad Kamelot¹⁵⁹, v němž padlo o Milanu Kubesovi několik zmínek. Aby v lidech vzbudili závist, autoři tvrdili, že Stárek od Milana Kubese dostával tuzexové bony. *Pan Kubes, který si říká podplukovník, opustil Československo v roce 1969, emigroval z obavy před trestním stíháním za rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví.* To byla vyložená lež. Ale pamatují si,

¹⁵⁷ Paměti, str. 23

¹⁵⁸ Infoch 14/1989, str. 12, Dokumenty, příloha č. 36

¹⁵⁹ http://www.totalita.cz/1989/1989_cst_porad_kamelot.php

že když někdo emigroval, bylo běžné, že se na něho svádělo ledacos. Dál podle autorů pořadu pomáhal v Mnichově v tzv. domě přátelství novým emigrantům výměnou za zajímavé informace. A pro Tigrida zabezpečoval expedici protisocialistických tiskovin do ČSSR. V tom měli pravdu. U jednoho zadrženého kurýra byl zadržen i Kubesův dopis pro Františka Stárka, v němž píše, že by "potřeboval co nejvíce nejrůznějších čísel Vokna". Jak jsem ho znala, nejspíš pro své americké studenty.

II.12. Publikační činnost, Revue Střední Evropa, Panevropa, Sudetendeutsche Zeitung

Ve svých Pamětech¹⁶⁰ Milan Kubes zmiňuje jeden z nejstarších záznamů StB ke své osobě z roku 1984. Ten obsahuje i jeho „povzbudivý posudek“: „Ke Kubesovi byly získány poznatky, že je spolupracovníkem RSE (Rádia Svobodná Evropa) a podílí se na přípravě a vysílání relací pro mládež. Udržuje styky s dalšími pracovníky emigrantských časopisů. Byl využíván západoněmeckou policií jako tlumočnick. Organizoval provokaci na MS v ledním hokeji ve Vídni. Podílí se na akcích směřujících na podporu rodin signatářů ch-77. Udržuje styky na klerofašistické kruhy v Bavorsku“.

Pokud jde o „klerofašistické“ kruhy, šlo zřejmě o s bavorskou organizací Panevropské Unie, s níž navázal kontakt v roce 1982 a kde spolupráce s církevními kruhy byla samozřejmostí. Tehdy se spřátelil s tehdejší předsedou a zakladatelem její mládežnické sekce Berndem Posseltem, s nímž ho potom pojilo přátelství až do konce života. Ten se později stal poslancem Evropského parlamentu, předsedou Panevropské unie Německo, předsedou a mluvčím Sudetoněmecké národní skupiny a měl řadu dalších funkcí. Bernd Posselt vždycky hrdě připomíná svůj sudetoněmecký původ. Díky jeho Panevropské unii se v srpnu 1989 byly na tři hodiny otevřeny hranice mezi Maďarskem a Rakouskem. Několik stovek občanů tehdejší NDR tehdy uteklo na Západ a Panevropský piknik se tak stal předzvěstí pádu Železné opony.

Také Bernd Posselt Milana považoval za svého nejlepšího přítele. Byl velmi rád, když jsem ho požádala o rozhovor. Na Milana stále v dobrém vzpomíná: *Milana jsem poznal na konci 70. let. Vyrůstal jsem jako syn sudetoněmecké rodiny se sedmi českými spolužáky, kteří v roce 68 utekli a navázali kontakty se sudetskými Němci. V Mnichově jsem byl od roku 1976, tady bylo skutečné sudetoněmecké prostředí, dalo by se říci. Tedy byli zde lidé z českého exilu různých směr i sudetští Němci různých směrů. Sedávali jsme pospolu, také jsme měli spory, diskutovali jsme. Bylo to moc pěkné. V tomto prostředí jsem Milana poznal.*

¹⁶⁰ Paměti str. 23

Předsedou Mezinárodní Panevropské Unie byl tehdy Otto von Habsburk (1912-2011), nejstarší syn císaře Karla I. a poslanec Evropského parlamentu za bavorskou CSU. Tento muž koncem 70. let prosadil v Evropském parlamentu přes odpor socialistů symbolické „prázdné křeslo“ v upomínce na národy za železnou oponou. Milan Kubes se s ním několikrát setkal, spíše po pádu komunismu. Zemřel v červnu 2011, státního pohřbu Jeho Císařské a Královské Výsosti se Milan Kubes zúčastnil v prostoru pro čestné hosty.

Milan Kubes byl od roku 1992 členem redakční rady časopisu Střední Evropa¹⁶¹, jejímž šéfredaktorem je od založení v roce 1984 Rudolf Kučera¹⁶². Jako člen redakční rady je Milan Kubes uveden i v zatím posledním čísle. Za dobu vydávání Střední Evropy se v redakční radě prostřídalo mnoho redaktorů a dalších spolupracovníků, například Miroslav Balcar, Luděk Bednář, Zbyněk Benýšek, Viktor Blažič (Lublaň), Jiří Červenka, Bohumil Doležal, Adam Drda, Zbyněk Hejda, Milan Churáň, Josef Forbelský, Jaroslav Formánek (Paříž), Alexander Fried, Almis Grybaukas (Vilnius), Tomáš Hoskovec, Jana Jagerová, Jakub Jirsa, Helmut Kohlenberger (Salzburg), Pavol Lukáč (Bratislava), Igor Lukeš (Boston university), Pavlo Robert Magocsi (Toronto university), Josef Mlejnek, Josef Mlejnek jr., Gustáv Molnár (Budapešť), Imre Molnár (Budapešť), Jiří Olič (Bratislava), Jan Patočka, Bohumil Pečinka, Petr Pietraš (Berchtesgaden), Petr Placák, Marek Pokorný, Bernd Posselt (Evropský parlament, Štrasburk), Martin Posselt (Mnichov), Marie Raková, Andrej Stankovič, Marta Smolíková (ProCulture), Karel Štindl, Jerzy Targalsi (Varšava, Paříž), Andrzej Vincenz (Heidelberg).¹⁶³

Časopis Revue Střední Evropa¹⁶⁴ vznikl jako samizdat v roce 1984. Doposud vyšlo 138 čísel, je to nejdéle vycházející odborný politický časopis v Čechách¹⁶⁵. Bylo v něm publikováno mnoho zahraničních příspěvků, v současné se orientuje na české autory. Revue Střední Evropa odkrývá různá tabu, odbourává předsudky vůči národnostním menšinám, sousedům na východě i západě Evropy, i vůči smyslu a

¹⁶¹ Fotokopie tiráží, Dokumenty, příloha č. 37

¹⁶² Doc. PhDr. Rudolf Kučera, Csc., (*1947) vystudoval filosofii a dějiny a byl členem Československé akademie věd. V roce 1978 byl kvůli své spoluúčasti na Chartě 77 propuštěn a poté pracoval jedenáct let jako stavební dělník. V této době stál u zrodu české sekce Panevropské unie Čechy a Morava, jejíž je dnes předsedou. V letech 1993 až 2003 byl ředitelem Institutu politologických studií na FSV UK v Praze. Kromě toho je poradcem pro KDU-ČSL a US-DEU. Spolupracuje se Sudetoněmeckým krajanským spolkem a je zastáncem požadavku na revizi Benešových dekretů. Kriticky hodnotí ideu vytvoření národních států ve střední Evropě, Versailleský mír i způsob, jakým po první světové válce vzniklo Československo. Je členem Vědecké rady Nadace Centra proti vyhánění, ředitelem Institutu politologických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, místopředsedou Rady vysokých škol, členem redakční rady Revue Střední Evropa, členem redakční rady Panevropa Deutschland, spolujednatel pražské pobočky Sudetoněmeckého krajanského sdružení (Landsmanšaftu), předsedou Panevropské unie Čech a Moravy. V současné době působí na Filosofické fakultě UJEP v Ústí nad Labem a na CEVRO Institutu v Praze.

¹⁶³ Střední Evropa 2004, Dokumenty č. 38

¹⁶⁴ Zdroj: <http://www.revuestrednievropa.cz/>

¹⁶⁵ <http://www.ibabylon.cz/brambory-jsou-v-radku>, Dokumenty, příloha č. 39

poslání evropské integrace. Mezi pravidelná témata patří problematika sudetských Němců, což je zřejmě hlavním důvodem nenávisti lidí vůči Střední Evropě.

Rudolf Kučera měl o Milanu Kubesovi informace už z dob, kdy žil v exilu. Navzájem si posílali tiskoviny a Milan Kubes zajistil vydání Kapitol ze Střední Evropy v Mnichově. *Já jsem mu posílal naši Střední Evropu, která v samizdatu vycházela celkem pravidelně. Milan to šířil v Německu a mně zase posílal různé publikace různými tajnými kanály. První vydání Kapitol ze Střední Evropy vyšlo v Mnichově česky. Pro nás Milan hlavně překládal, co bylo třeba, vesměs články převzaté z novin nebo jiných odborných časopisů, nebo někdy tlumočil. My jsme také využívali jeho kontaktů v Německu.*

Jako překladatel je Milan Kubes uveden u několika článků.¹⁶⁶ Například *Sudetoněmecké dny* v čísle 121/2004 od str 91 do 98. Šlo o projev bavorského ministerského předsedy Edmunda Stoibera na 55. Sudetoněmeckých dnech v Norimberku 30. května 2004. Přeložil také článek Hermanna Bohleho *Mezi orientem a okcidentem* zveřejněný v časopise Die Politische Meinung 304/1995 nebo kázání v kostele sv. Kříže v Drážďanech 13. února 1995 pod názvem *Opravdová lidskost vyžaduje obrácení a odpuštění*, zveřejněný v Drážďanském věstníku 23.2.1995. Další Milanovy překlady jsou například *Střední Evropa, in memoriam Jugoslavia* zveřejněný v listu Die Presse 30.7.1994, *Střední Evropa v budoucí evropské konfederaci* od Erharda Buseka, referát na konferenci o střední Evropě v listopadu 1993, referát v čísle 37 z února 1994 o nové evropské strategii Střední Evropy od Fritze Wittmanna.

Milan Kubes je jeden z kolektivu autorů knihy

vydané v . 1990 a v Praze roku 1991 ve spolupráci s Ack

Adam Drda, z němčiny

Milan Kubes přispíval do německého týdeníku *Sudetendeutsche Zeitung*¹⁶⁷, mnozí respondenti to považovali za hlavní zdroj jeho příjmů. V impressu je uveden jako člen redakce: Redaktor a zodpovědnost za obsah a inzerci: Herbert Fischer. Kulturní redakce: Susanne Habel. Stálí spolupracovníci: Peter Barton, Franz Bauer, Markus Bauer, Hans Brabetz, Moritz K. Fischer, Josef Grimm, Professor Dr. Rudolf Grulich, Dr. Wolf-Dieter Hamperl, Ernst Haubner, Nadira Hurnaus, Milan Kubes, Ulrich Miksch, Peter Pawlik, Herbert Ring, Hildegard Schuster, Dr. Hans-Roland Zitka.

¹⁶⁶ Střední Evropa, 121/2004, Dokumenty, příloha č. 40

¹⁶⁷ http://www.sudeten.de/cms/?Presse:Sudetendeutsche_Zeitung

Jeden jeho příspěvek je z 30.ledna 2009, ročník 61, 5. číslo¹⁶⁸ pod názvem *Bezúročný a nesplacený dluh. Zatím žádné odškodnění za ukradený církevní majetek* o vrácení znárodněného majetku církvi. Článek *Protože ze špatných kořenů nemůže vyrůst nic dobrého*¹⁶⁹ na první stránce čísla z 10.května 2013 se zabývá výroky prezidenta Miloše Zemana o sudetských Němcích a článkem Viléma Baráka v Lidových novinách, který na Zemanovy výroky reaguje.

Bernd Posselt mluvil i o tom, že Milan Kubes byl příznivec spojené Evropy a této politické práci se hodně věnoval. V Evropském parlamentu měl vlastní, velmi dobré kontakty dlouho předtím, než zde zasedli čeští politici. *Co mě a Milana ještě spojovalo, to bych ještě rád řekl, protože jsme byli blízcí přátelé, osobně i politicky, bylo to, že byl nadšený Evropan, stejně jako já. Evropa byla jeho zásadní životní téma. Velmi ho zlobilo nedostatečné povědomí o Evropě v České republice, takové antievropanství. Velmi se staral o to, aby se knihy prominentních Evropanů překládaly do češtiny, a sámto také částečně dělal. Toto evropské téma vedlo k tomu, že když jsem byl před jednadvaceti lety v roce 1994 poprvé zvolen do Evropského parlamentu, on organizoval mou první návštěvnickou skupinu. Záměrně jsem jako první návštěvnickou skupinu nepozval lidi ze svého volebního obvodu, jako to dělali ostatní kolegové, ale moje první návštěvnická skupina byla česká, byl to celý autobus českých novinářů. Minimálně z poloviny to byli lidé, které jsem potkal u Zpěváků, takže si dokážete představit, co to bylo za novináře. Ale bylo to velmi dobré, to nikdy nezapomenu. Celou noc strávili v hotelovém baru. Milan byl často ve Štrasburku, často mě tam navštěvoval. Měl své, velmi dobré kontakty v Evropském parlamentu, dlouho předtím, než tam přišli čeští politici. Tento evropský příběh bych chtěl zdůraznit.*

S touto oblastí souvisí i práce Milana Kubese pracoval pro sudetoněmecké Informační středisko SKS v Praze. Jeho jednatelem je Peter Barton¹⁷⁰, druhým jednatelem byl od roku 2002 Milan Kubes, neboť měl české občanství a vyznal se v českých strukturách. Pan Barton v exilu s návratem do Čech nepočítal, naučil se německy a zabydlel se v Mnichově. S Milanem se znali ještě z Německa, setkali se třeba v Rohru u opata Opaska na setkání emigrantské mládeže a potom v redakci nějakých novin. Do Čech pan Barton odešel, když se zakládala kancelář SKS, v níž zpočátku pracovala třeba Jarmila Binarová. *Milan tady býval minimálně, byl tu jako český občan. Milan byl bohém, úředně sice v naší organizaci druhý člověk, ale moc to tu neovlivňoval. Ale dokázal se sebrat, když bylo potřeba něco udělat, třeba vstát*

¹⁶⁸ Sud.Zeit. 61/5, viz Dokumenty, příloha č. 41

¹⁶⁹ Sudetendeutsche Zeitung, ročník 65, číslo 19, 10.5.2013, München:
http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=131&ved=0CCEQFjAAOIIB&url=http%3A%2F%2Fwww.sudeten.de%2Fcms%2F%3Fdownload%3D13_SdZ_19.pdf&ei=tW3jVKyAFsPuUOOrgegL&usg=AFQjCNHMxJwhc4vXrFB0dN82xhn53aNPkQ&sig2=ctysc-T8fH_Kno7GcOGwKg

¹⁷⁰ Peter Barton, jednatel Sudetoněmecké kanceláře Praha (Sudetendeutsches Büro Prag), SKS - Informační středisko Praha, s.r.o., Tomášská 21/14 118 00 Praha 1

brzy a někde být kvůli podpisu, udělal to. Milan byl člověk, kterého jsem měl rád, kterého jsem si vážil, ale měli jsme jiné založení. Milan Kubes s Rudolfem Kučerou se stali společníky, byli to naši dva zakládající členové PANE. Trošku jsme se znali. Nutné bylo umět perfektně německy, někteří emigranti německy neumí ani po mnoha letech. Milan se naučil německy velmi dobře. Měl kontakty, za ty jsem mu byl vděčný, zvláště za kontakty na chartisty, které jsem neznal. Dělal toho daleko více s Berndem Posseltem. Ale důležitější bylo to neoficiálně. Znal se s kdekým. Zprostředkoval kontakty, věděl, jak se k lidem dostat.

II.13. Pád komunismu

V roce 1989 komunismus padl. Podle Milana Kubese to překvapilo, i když to nepřišlo náhle jako blesk z čistého nebe. Nefunkční komunistická ideologie nemohla konkurovat demokratickému systému. Svůj podíl na pádu celého systému měla samozřejmě opoziční hnutí, jako například Charta 77 v Československu, i když zlé jazyky někdy tvrdí něco jiného. Podívejme se nejdříve na historický kontext této převratné změny.

Příloha k Denní situační zprávě¹⁷¹ z 11.7.1989 nazvaná „*Připravované akce čs. emigrace k 21. srpnu*“, kterou měl Milan Kubes k dispozici, obsahuje vyložené nepravdy a výmysly, jako například tvrzení, že „*čs. politická emigrace připravuje na 21. srpna pod vedením Milana Kubese z Mnichova velkou oslavu ve Vídni.*“ Milan Kubes měl v Opus Bonum na starosti pozvánky na setkání ve Frankenu, a proto může bezpečně potvrdit, že do Frankenu nebyli pozváni Bohumil Hrabal (1914-1997), Petruška Šustrová ani Olympic.

Denní situační zpráva¹⁷² StB vypracovávala ještě 19.12.1989 (!), a to pro předsedu vlády „národního porozumění“ Mariána Čalfu a místopředsedy této vlády Valtra Komárka a Jána Čarnogurského. Věta: „*Je namířena proti všem pokrokově smýšlejícím skupinám osob*“ působí bizarně. Příloha má nadpis „*Nepřátelská činnost M. Kubese a P. Tigrida proti ČSSR*“ a stojí za to přečíst si ho celý. Vystihuje, jak velké obavy Státní bezpečnost z Kubeseva posedávání po hospodách měla a jak velikášské teorie je zaměstnávaly. „*Milan Kubes, působící v americkém výcvikovém středisku v NSR, udržuje kontakty na osoby v ČSSR, které chce v budoucnu využít k provádění nátlakových akcí na skupiny obyvatelstva s cílem jejich diskreditace. Americké výcvikové středisko spadá do řízení 10. zvláštní skupiny US Army, jejichž dislokace je v Augsburgu. Tato skupina připravuje a školí specialisty pro plnění zvláštních úkolů rozvědného a diverzního charakteru na území ČSSR a ostatních států východní Evropy. Mimo jiné jsou zde specialisté připravováni na provádění odposlechové a šifrovací služby, diverzních akcí proti zvláště důležitým objektům národního*

¹⁷¹ Paměti, str. 25

¹⁷² tamtéž

hospodářství apod. Součástí odborné přípravy je vysílání frekventantů na krátkodobé cesty do ČSSR za účelem poznání prostředí, zvyklostí a národních specifik. Ke zdokonalení frekventantů v otázkách ČSSR je umožňován jejich pravidelný přístup do objektu rádia Svobodná Evropa v Mnichově, kde jsou seznamováni s aktuálními informacemi k situaci v ČSSR. Kubes za dobu působení u 10. zvláštní skupiny US Army vybudoval na území ČSSR rozsáhlou síť osob, které jsou ochotny provádět jakékoliv akce proti základům republiky ve prospěch USA. Tuto jeho činnost, řídí, organizuje, materiálně a finančně zajišťuje spolupracovník CIA Pavel Tigríd z Paříže. Je namířena proti všem pokrokově smýšlejícím skupinám osob, jakož i politickým stranám. Tigrídova řídicí činnost vychází z dlouhodobých koncepcí zahraniční politiky USA. V nejbližší době hodlá Kubes přicestovat do ČSSR za účelem provedení osobních kontaktů s výše uvedenými představiteli skupin a předání pokynů pro jejich další činnost.“

II.13.a) Historický kontext pádu komunismu

Informace o situaci kolem pádu komunismu jsem čerpala hlavně z knihy Milana Otáhal *Opozice, moc společnost. 1969/1989*¹⁷³. I proto, že Milan Otáhal nepovažuje dějiny za samovolný souběh okolností, jako logický výsledek obecných zákonů vývoje, ale oceňuje význam jednání jednotlivých lidí, kteří historii ovlivnili.

Opoziční iniciativy byly od roku 1969 značně roztržité, izolované, neměly společný program, postoje skupin i jedinců byly vyhraněné. Až proces s lidmi z okruhu hudebního undergroundu, kteří se odmítali podrobit kontrole státní moci, vedl ke spojení opozičních proudů známému později jako Charta 77. Pojítkem se stala obhajoba práva na tvůrčí svobodu jako nedílné součásti základních lidských práv. V roce 1975 byl totiž přijat Helsinský závěrečný akt, jenž lidská a občanská práva zahrnoval a Československo se zavázalo ho plnit. Chartu 77 tvořilo několik politicko-ideových proudů, jež zastupovali vždy tři mluvčí. Byli to zjednodušeně řečeno křesťané, socialisté s eurokomunisty a intelektuálové s filozofy a undergroundem. O pojetí Charty se vedly diskuse a spory, jejichž výsledkem bylo prohlášení, že Charta „je volné, neformální a otevřené společenství lidí různých přesvědčení, různé víry a různých profesí, které spojuje vůle jednotlivě i společně se zasazovat o respektování občanských a lidských práv v naší zemi i ve světě“. Politika tohoto hnutí byla nepolitická, stalo se disentem. Režim proti Chartě spustil hysterickou kampaň. Mnozí mluvčí i signatáři byli vyslýcháni, vězněni, šikanováni potížemi na pracovišti nebo domovními prohlídkami. I kvůli tomu byla Charta 77 v izolaci, povědomí o ní a solidaritu s perzekvovanými signatáři šířil především zahraniční rozhlas, i když vysílání bylo rušeno. Smysl a cíle Charty 77 vyložil filozof Jan Patočka. Ve stati „O povinnosti bránit se proti bezpráví“ (21.1.1977) zdůraznil mravní a morální převahu chartistů jako solidaritu lidí, kteří chápou význam mravního smýšlení pro společnost,

¹⁷³ Otáhal, M. *Opozice, moc, společnost. 1969 / 1989*. Praha. 1994.

tedy jednání z principu vyššího, než jsou politické závazky. Činnost Charty a disentu ovlivnila Havlova esej Moc bezmocných, v níž popsal krizi společnosti jako morální krizi člověka, kde přizpůsobování vede ke lhostejnosti. Východiskem bylo podle V. Havla nepolitické sebeuvědomění, „život v pravdě“, který jediný může vést k autentickému životu člověka. Ohlas ve společnosti byl malý, převládalo uspokojování vlastních materiálních potřeb, opatrnost, odpor k „mesiášství“, odcizení pociťované k intelektuálům, bývalým komunistickým politikům, křesťanům a stoupencům undergroundu a strach z perzekucí. Většinu lidí se prostě život ve lži nezdál až tak hrozný. Ale Charta vedla neustálý dialog s vládou, vyvolávala politický pohyb, umožnila rozvoj samizdatu a stala se základnou pro mnoho dalších iniciativ, například VONS, který zveřejňoval případy pronásledování občanů. Dokument Charty 77 č. 11/84 z 20.5.1984 s názvem „Právo na dějiny“ se zabýval historiografií, pojetím dějin a Milan Kubes jej zahrnul do knihy Ztracené dějiny, Němci a Češi 1848-1948¹⁷⁴, kterou v roce 1987 vydal.

V roce 1985 nastoupil Michail Gorbačov a Sovětský svaz přestal potlačovat reformní procesy v zemích východního bloku. Lidé se méně báli, podepisovali nejrůznější petice a stále více se účastnili různých demonstrací. Vznikaly nové nezávislé iniciativy, jedna z prvních byla v roce 1987 tzv. Demokratická iniciativa kolem Emanuela Mandlera. K jejím signatářům patřili například V. Havel, P. Pithart, M. Palouš nebo J. Sokol. Řešení podle nich nemohlo být pouze mravní, nýbrž politické, drobná práce je nutná, ale nestačí, musí se „změnit vztah lidí k vládnoucí garnituře a vytvářet základy občanské společnosti.“¹⁷⁵

Zahraniční rozhlasové stanice Hlas Ameriky, Svobodná Evropa a BBC o programech a činnosti nezávislých skupin informovaly veřejnost, Charta další nezávislé iniciativy se dostávaly z izolace, k výzvě Několik let se v roce 1989 už přihlásily tisíce lidí, mezi nimi mnoho umělců a vědců. Během tzv. Palachova týdne se studenti postavili proti snahám o vyloučení některých kolegů kvůli účasti na demonstracích a zformovali se jako iniciativa Nezávislí studenti. Mladí lidé se přestávali bát, nechtěli žít schizofrenní život jako jejich opatrní rodiče, vyjadřovali nespokojenost s režimem a účastnili se neveřejných kulturních podniků (v Maďarsku nebo v Polsku).

17. listopadu policejní složky překvapivě brutálně potlačily studentský pochod Prahou pořádaný jako vzpomínková manifestace u příležitosti zásahu nacistů proti vysokým školám v roce 1939. Nebylo to nic úplně nového, demonstrace už proběhly mnohokrát předtím a Bezpečnost je rozehnal, ale tuto manifestaci si studenti a SSM¹⁷⁶ připravovali sami, Charta se organizaci nepodílela. Opozice totiž připravovala manifestaci až na Den lidských práv 10. prosince, této demonstraci 17. listopadu

¹⁷⁴ Jedermann, F. Ztracené dějiny, Havel, F.P., Kistler, H. Němci a Češi 1848-1948, München, 1987

¹⁷⁵ Otáhal, M. Opozice, moc, společnost. 1969 / 1989. Praha. 1994. str. 64

¹⁷⁶ Socialistický svaz mládeže, organizace v ČSSR sdružující mladé lidi ve věku 15–35 let, fungující mezi lety 1970 až 1989. Organizace byla řízená a spravována KSČ.

téměř nevěnovala pozornost. Transparenty a hesla byly však zaměřeny proti představitelům režimu nebo vyjadřovaly sympatie k disentu. Manifestace měla skončit na Vyšehradě, ale 50000 účastníků se vydalo do centra města, kde byli na Národní třídě násilně rozehnáni. Následovaly nečekané události, dějiny nabraly tempo a běžely překvapivými a neplánovanými cestami. Právě proto, že šlo o mládež, byla většina občanů brutálním zásahem bezpečnostních sil rozhořčena. I bez výzev se v ulicích Prahy, a od středy i v ulicích větších měst, začaly shromažďovat masy lidí, to bylo naprosté novum.

Mezi studenty se vynořila myšlenka na stávkou, podobně jako tomu bylo v letech 1968 a 1969. Ke studentům se již v sobotu 18.11. přidali herci. V divadlech probíhaly diskuse o požadavcích na vyšetření masakru, na propuštění politických vězňů a na zaručení shromažďovacího práva. Charta sepsala protest, ale provolání studentů bylo mnohem radikálnější, studenti a herci se stali vůdčí silou. Až v neděli, když se rozšířila nepravdivá, ale zpočátku věrohodná fáma o smrti studenta Martina Šmída, se do dění a do aktivit studentů a herců aktivně zapojili představitelé nezávislých iniciativ, mezi nimi zvláště Václav Havel, A. Vondra, J. Křížan, R. Battěk a další. V Činoherním klubu bylo založeno Občanské fórum a krizový štáb, v němž padala důležitá rozhodnutí. Situace po 17. listopadu byla euforická, ale současně nejasná a napjatá, lidé v exilu hltali každou zprávu, někteří se snažili co nejdříve přijet.

Demokratická iniciativa byla radikálnější, vyzvala vládu k demisi a žádala svobodné volby. Předsednictvo ÚV KSČ začalo události vnímat až v neděli večer. Předseda vlády František Pitra v televizi vyzýval ke klidu, hájil postup bezpečnostních orgánů, varoval před antisocialistickými silami a vůbec se nezabýval požadavkem studentů na vyšetření masakru na Národní třídě. Demonstrace byly každý den početnější, občané zasílali vládě a ÚV KSČ petice a rezoluce, nálada byla stále radikálnější a objevovaly se naděje, že by „základní principy socialismu“ mohly konečně po Polsku, Maďarsku a NDR vzít za své i v Československu. Na stranu Občanského fóra se postupně přidávaly dělnické kolektivy a odbory. Začalo se rozhodovat o osudu revoluce. Občanské fórum začalo aktivně organizovat demonstrace a představitelé OF ve středu 21.11. poprvé oslovili 200.000 účastníků demonstrace na ozvučeném Václavském náměstí z balkónu Melantrichu.

Na venkov se každý den rozjížděli studenti a herci, aby informovali obyvatelstvo o situaci a vybízeli k účasti na generální stávce. Vedení závodů těmto setkáním bránila, přesto studenti a umělci vyhráli. Šimon Pánek nazval účastníky těchto „spanilých jízd“ pěšáky revoluce neboť měli pro úspěch revoluce zásadní význam. Hromadné sdělovací prostředky totiž stále podávaly zkreslené, nepravdivé informace podle pokynů KSČ. Po celé zemi vznikala místní občanská fóra a konala se masová shromáždění. Ještě ve středu 21. listopadu si předseda vlády Adamec odmítl sednout k jednomu stolu s Václavem Havlem a někteří členové vedení KSČ zvažovali

potlačení demonstrací s pomocí jednotek Lidových milicí, které ve středu přijely do Prahy. To vyvolalo rozhořčení a ve čtvrtek 22.11. Lidové milice Prahu opustily. Adamec se zaručil, že nedojde k vyhlášení stanného práva a k násilným zásahům proti studentům, připustil dialog a určitou míru demokracie, ještě však trval na zachování socialismu. Odrazoval od generální stávky a vybízel k ukončení studentské a divadelní stávky. Ve čtvrtek 23.11. dělníci na mítinku ČKD vypískali Štěpána. Shromáždění vysílala televize, která začala informovat o událostech otevřeně a poprvé odvysílala přenos z Václavského náměstí.

V pátek straničtí funkcionáři pochopili, že se ocitli v izolaci, ovšem někteří stále navrhovali potlačení lidového hnutí silou, zvláště generál M. Václavík. Mělo dojít k akci Zásah, armáda měla obsadit televizi a rozhlas, odpůrci režimu měli být internováni. Nejvyšší funkcionáři státu ale nechtěli řešit krizi násilím. V sobotu 25.11. začaly o studentské manifestaci otevřeně psát Svobodné slovo i Lidová demokracie, které odsoudily zákrok proti studentům jako neadekvátní. V sobotu a v neděli proběhly na Letenské pláni mohutné manifestace za účasti více než půl milionu občanů. V neděli na ní promluvil předseda vlády Adamec. Žádal pouze několikaminutovou manifestační stávku, aby pracující nevyšli do ulic. Dav ho vypískal. Pondělní generální stávka potvrdila, že za OF¹⁷⁷ stojí významná část společnosti včetně dělnické třídy, a to po celé zemi.

Zasedání vlády 28. listopadu se účastnili i zástupci OF a VPN a došlo k dohodě o rekonstrukci vlády. OF a VPN vyzvali vládu k demisi, ke zrušení vedoucí úlohy KSČ a ustavení komise pro vyšetření událostí na Národní třídě. Tyto požadavky Federální shromáždění schválilo. Adamcův pokus o novou vládu z 3. prosince, v níž bylo 15 komunistů proti 5 nekomunistům, však občané spontánními demonstracemi odmítli a koordinační výbor OF vyhlásil na 11. prosince novou generální stávku. Předseda vlády Adamec odcestoval do Moskvy na zasedání Varšavské smlouvy, ale Gorbačov ho nepodpořil. Adamec podal 7.12 demisi a nový předseda vlády Čalfa pod tlakem lidového hnutí a z obav z anarchie souhlasil s převahou OF v nové vládě.

Podle P. Pitharta Občanské fórum nechtělo převzít moc ihned, ale postupně, muselo však vyslyšet přání veřejnosti. Jako důležité nástroje pro řešení společenských problémů se ukázaly kulatý stůl a schopnost dohodnout se na kompromisu. Po jmenování Čalfovy vlády abdikoval G. Husák a Občanské fórum navrhlo Václava Havla na funkci prezidenta, Federálním shromážděním byl pak jednomyslně zvolen. Reorganizací vlády a zvolením Václava Havla prezidentem skončilo euforické období novodobých českých dějin. Završeno bylo svobodnými volbami v červnu 1990 přechodem moci zákonodárné do rukou Občanského fóra. Byl to však jen počátek transformace politického a ekonomického systému v Československu.

¹⁷⁷ Občanské fórum, politické hnutí, které vzniklo 19.11.1989 jako široká, spontánní platforma občanských nezávislých aktivit

II.13.b) Stěhování do Československa, Praha

Milan Kubes přijel do Prahy, k Petrušce Šustrové, po dvaceti letech od emigrace, o vánocích roku 1989. Ještě večer se jel podívat do hospody „U zpěváků“, v níž se tehdy scházeli lidé z undergroundu. Podle svých Paměti¹⁷⁸ tu zažil něco jako civilizační šok. Chodil sem potom pravidelně několik let. Tady Milanovy Paměti končí. O jeho další práci a aktivitách vypovídají lidé, kteří ho znali a různé dokumenty.

Petruška Šustrová na toto období vzpomíná: *Potom přišel listopad a oni přijeli [Iva a Milan]. My jsme chvíli s Milanem byli velcí kamarádi. Párkrát jsme ho pozvali, on párkrát přišel, ale pak se uchýlil do hospody. Nebylo to tak, že přijel Milan, to je bomba, i když pro něj to bylo jinak, on to prožíval, i když měl pas a mohl se tam kdykoliv vrátit. Vrátit se tam nechtěl, jednou jsme o tom mluvili, říkal, že neví, co by tam dělal. To, s čím si vydělával na živobytí, by tam bylo příliš komplikované. Svobodná Evropa se přestěhovala sem a Mnichov se tak trochu vyprázdnil.*

Podle Bernda Posselta je pozoruhodné, že se tehdy exil rozdělil a hodně lidí se z exilu nazpět do Čech nevrátilo. *Někteří lidé v exilu říkali, že až bude Československo svobodné, vrátí se zpět. Pak bylo Československo svobodné a oni se vrátit nechtěli. Bylo jich hodně. Bylo to obtížné životní osobní rozhodnutí. Ale Milan řekl hned, že jde. To také udělal. Přesto jsme udržovali intenzivní kontakt. Milan psal pro Sudetoněmecké noviny i pro jiné německé noviny, byl často v Mnichově, také my jsme byli často u něho v Praze.*

Rudolf Kučera je přesvědčený, že se Milan Kubes vracet neměl. Bylo nemožné sehnat mu odpovídající zaměstnání. O jeho zkušenosti a znalosti byl jenom minimální zájem. *Já jsem se mu snažil sehnat místo, ale to nešlo, vždycky jsem narazil. Když jsem u komise uvedl, že je to spolupracovník Tigrida, tak to bylo mínus. Tehdy jsem byl na FSV, která vznikla roku 1990, a tam jsem mu opatřil externí úvazek. Pamatuju si, když dělal konkurs na FSV, že do životopisu uvedl i svou spolupráci s Tigridem. Najednou bylo vidět, že je to důvod, proč ho nechtěli. Příčinou byl Tigrid. Fakulty byly plné bolševiků a nikdo o něho neměl zájem. Přijel ze zahraničí, byl cizí a ještě ten Tigrid k tomu. Na katedře politologie jsem nakonec prosadil, že bude mít částečný úvazek, to však vyžadovalo, aby tam pravidelně chodil, třeba dvakrát týdně. To pro něho bylo nemožné, představoval si práci z domova. Nakonec ho z toho dostali pryč. Pak jsem měl nápad, že by se mohl přihlásit do diplomatických služeb. Tam ho taky nechtěli.*

Bernd Posselt mi naopak řekl, že Václav Havel chtěl Milana Kubese jmenovat na místo generálního konzula v Mnichově. Podle některých lidí byl příliš bohémský, což

¹⁷⁸ Paměti, str. 27

byla pravda, do úřednického aparátu by nikdy nezapadl. Bernd Posselt byl po nějakou dobu Kubesovým zaměstnavatelem a s jeho pracovní morálkou byl vždy spokojen. Milan byl sice bohém, ale byl spolehlivý, termíny plnil přesně. *Havel tehdy do úřednického aparátu taky nepasoval. Jeho jsem také často navštěvoval, taky měl svoje problémy s úřednickým aparátem. Milan by se do toho aparátu nezačlenil. Takhle to pro něho bylo lepší. Jako novinář měl Milan Kubes problémů málo, jako úředník by to měl horší. Ale Milan dokázal prosedět celou noc v hospodě, diskutovat s lidmi, vypít hektolitry piva, a přesto následující den přesně spolehlivě a tvrdě pracovat. Milan měl image bohéma, on taky bohém byl, ale byl to velice disciplinovaný, tvrdě pracující člověk. Když jsme se dohodli, že rukopis bude příští den v 11 hodin, tak tam byl. Šarmantní bohém je jenom jedna jeho stránka. Byl to také pilný, disciplinovaný člověk, termíny plnil přesně a spolehlivě. Byl to jeden z nejspolehlivějších lidí, které jsem kdy poznal. Když šlo o něco důležitého, byl naprosto spolehlivý. Člověk by to do něj neřekl, ale bylo to tak. Měl také dobrou kondici, dokázal dlouho vysedávat v hospodě a potom pilně pracovat.*

Podle pana Kučery je pro struktury člověk přijatelný, pokud je přizpůsobivý. A to Milan Kubes rozhodně nebyl. Naopak nepřizpůsobivé lidi, kteří si dokážou jít vlastní cestou, obdivoval, proto také tak přilnul k lidem z disentu a undergroundu. Milan Kubes měl ohromné zkušenosti, znalosti, byl nadprůměrně jazykově vybaven, ale v žádné instituci pevné zaměstnání nenašel. Z toho podle pana Kučery pramenilo jeho zklamání a posléze i nadměrné pití. To je však subjektivní názor, pan Kučera nepije téměř vůbec a Milan Kubes byl v hospodě vždycky víc než doma.

Pan Kučera si o tom myslí: *Je možné, že sametová revoluce byla založená na nutnosti dohody starých a nových struktur. Kdo je jednoznačně na jedné straně, kdo má nekompromisní postoj, nevyhovuje. Část lidí z disentu se dostala do struktur a část ne, například Mandler. Milan byl příliš názorově vyhraněný, nebyl ochotný se přizpůsobit. Tohle posléze pochopil, a když poznal ten nezáměr, byl z návratu do Čech velmi zklamaný. Podle jeho představ by měli společnost vést právě ti nepřizpůsobiví, stateční a ne aby se dopředu dostali lidé, kteří jsou ochotní s čímkoliv smířit. Když se vracel, tak se strašně těšil, byl připravený. Nakonec poznal, že je tady nevíтанý. Neuměl si představit, že by ho nikdo nevyužil, že by se svými kontakty, zkušenostmi a jazykovým vybavením nenašel uplatnění. Obětoval svůj život zápasu proti bolševikovi, ale viděl, že to bylo marné. Kdežto v Německu, kam jezdil na různé semináře, si ho všichni považovali. On byl samorost, nedal se institucionálně nikam zařadit. Zůstal tedy na volné noze, živil se jako překladatel a dopisovatel německých novin. Základ jeho uživení bylo jeho přátelství s Berndem Posseltem a zakázky od něj. To se projevovalo i v tom, že moc pil, opravdu hodně. Lidí, jako on, bylo hodně, kteří se vrátili a nechytily se. Jeho přátelé tam mu říkali, že tam má zůstat, že tam může docela dobře žít.*

Milan Kubes se podle pana Kučery cítil dobře v Německu a často se nechtěl do Prahy vůbec vracet. Jezdili spolu na setkání do kláštera v Rohru a na Evropské dny v Andexu. *Milan tam jezdil a hodně pil, až nebyl schopen odjet. Bylo to jedním z pout s Německem. Viděl jsem, jak Německo miluje, jak na to pořád vzpomíná. Byl tam klidný a šťastný, moc se těšil, ani se nechtěl vrátit se do Prahy. V posledních letech jsme se vídali málo, dříve hodně překládal pro Střední Evropu, postupně přestal, už jsme neměli ten úzký kontakt.*

Redaktorem Střední Evropy byl také Luděk Bednář, s nímž byl Milan Kubes krátce po revoluci ve velmi těsném kontaktu. Milan Kubes byl přesvědčený Evropan a pro myšlenku spojené Evropy bez vnitřních hranic dělal, co bylo v jeho silách. Luděk Bednář na to vzpomíná: *Stýkali jsme se hodně, přes Střední Evropu, snad každý den. Milan toho udělal hodně, hlavně měl kontakty se sudetskými Němci. Střední Evropa před 10 lety skončila, pak už jsme se nevídali. Pro Panevropu hlavně překládal, podílel se na organizaci, měl hodně cenných kontaktů, znal kdekoho, tlumočil. Podle něho se Rakousko nemělo rozpadnout, sudetským Němcům se měl vrátit majetek, o to se zasazovala i Panevropa. Milan byl u toho, bylo mu to blízké už v samizdatu.*

Pan Peter Bartone považuje za ztrátu, že lidé, kteří měli skutečné zásluhy, jako třeba Milan Kubes, odešli do pozadí a politicky se neangažovali. Adam Drda vzpomíná na to, jak svérázně Milan Kubes organizoval oficiální semináře. Narušoval jejich řád, což se samozřejmě mnoha lidem nelíbilo. I to dokazuje, jak byl nezařaditelný a pro vážné oficiální akce často obtížně použitelný. Nebral vážně sebe a hlavně lidi, kteří se za důležité považovali. *A byla tu též organizace dalšího semináře v Mnichově, kterou měl Kubes na starosti za českou stranu, kam měl zajistit účastníky z řad českých novinářů. Provedl to zodpovědně - naplnil předepsanou kvótu asi deseti hostů, ale naplnil ji po svém. Na semináři pak byli asi tři novináři či komentátoři (já, Placák, Mandler), plus několik zcela neznámých lidí, které Milan do Mnichova přivezl vlakem, žurnalisty z nich jednoduše „vyrobil“, a měl jsem silné podezření, že se tak stalo během předchozí noci v hospodě U bojovníků...Taky si vzpomínám na seminář s německými vyhnanci a funkcionáři SDL, který Kubes tlumočil, a do jejichž projevů s nehnutou seriózní tváří a usmívajícíma se očima opakovaně a zcela svévolně vkládal větu „Jak říká náš pan předseda doktor Edmund Stoiber...“*

II.14. Hospody, přátelé v Praze

Petruška Šustrová si Milana Kubese pamatuje jako velmi společenského a družného člověka. Podle ní nebyl Milan Kubes moc na návštěvy, měl radši hospodu, to bylo jeho prostředí. Krátce po revoluci byla velmi zaneprázdněná, takže ho jen občas potkávala Na Pasece na Náměstí míru, občas za ním přišla do Rudolfiny, do hospody U Parlamentu a vídali se na Opus bonum. *Milan byl pracovitý, když zrovna pracoval. A tady byl družný člověk. Milan měl schopnost, kterou někteří lidé mají, svou oblibou*

hospody zakládal různé hospodské spolky. Jeden byl U Bojovníků, tam chodili hlavně lidé, kteří spolupracovali se Střední Evropou, třeba Eman Mandler, Doležal, občas Rudolf Kučera. Poslední jeho spolek se scházel u Parlamentu. Nebylo to pro něj úplně snadné, když s ním náhodní lidi v hospodě nesouhlasili, vyčítali mu sudeťáky, Posselt tu platí jako strašák dodnes. On toužil po harmonii, aby se všichni měli rádi, aby si rozuměli. Byl málo zmiňovaný, to mu asi bylo líto, to bylo dost nespravedlivé.

V nejrůznějších hospodách ho potkával i jeho spolupracovník z exilu a ze Střední Evropy Zbyněk Benýšek. Těch hospod nebylo málo a Milan v nich často platil za celý stůl. V 90. letech jsme se viděli dost často, i s Krylem. Byl několikrát na staré Pasece, to bylo naproti Vinohradského divadla, bývalý divadelní klub, tam za námi občas chodil, tam se dělaly výstavy, divadla. S Milanem byly bohatýrské večírky. On dostával docela dost peněz, dobré honoráře ze sudetoněmeckých novin, kam psal své šílené články, pak vzal na sebe účet nebo sebral všechny účtenky a platil za celý stůl. Dělal to nonšalantně, s takovým svým „Ale dej to sem.“ Asi měl pocit, že má víc peněz, než ostatní. Zpočátku jsme spolu byli každý týden. V 90. letech tam chodili ještě další lidi, třeba Pepíček Čechil, Sion, Epštein, různí malíři, lidi z filosofické fakulty, to bylo příjemné. Další stůl měl v Rudolfské, pak se to přestěhovalo k Parlamentu, sedával ve Štupartské u Rejtara, ale chodili jsme třeba i k Tygrovi. My jako Střední Evropa jsme se scházeli U Bojovníků a občas ve výčepu u nich v Neklance.

Na návštěvy nejrůznějších hospod v dobrém vzpomíná i Bernd Posselt, který se díky Milanu Kubesovi podíval do míst, kam by se jako politik nikdy nedostal a kde by se s ním lidé nebavili. Musím říci, že jsem měl mnoho přátel, i Praze, které jsem znal ještě z doby před převratem, mnohé nové jsem našel. Milan mi mnoho nových kontaktů zprostředkoval i v kruzích, kam bych se nikdy nedostal. Třeba hospoda U Zpěváčků, tam to nebylo moc seriózní, tam jsem byl nesčíslněkrát, to byla taková Milanova domovská hospoda. Tam jsem poznal lidi, které bych jako politik normálně nikdy nepotkal. Ale bylo to úžasně zajímavé. Trávili jsme tam noci. Milan byl velmi sociální člověk. Do této hospody vzal jednu hraběte Belcrediho, bylo to hodně kubesovské. Řekl mu, že ho zavede do jednoho dobrého diplomatického klubu. Hrabě Belcredi se společensky oblékl a před tu undergroundovou knajpu přijel limuzínou. Od té doby říkal té putyce diplomatický klub těmto lidem diplomati. To se pak ujalo i mezi jeho přáteli.

Mezi Kubesovy velmi dobré přátele patřil publicista Jan Rejžek. S Milanem jsem se vídal pravidelně v hospodě U Bojovníků, každou středu, když zněly sirény, to pro nás znamenalo, že se jde k Bojovníkům. A samozřejmě U Rudolfa a U Parlamentu.

Pan Kučera byl jeho dobrý přítel, pozoroval i zhoršené zdraví Milana Kubese a poslal ho na vyšetření už před několika lety. Podle něho měl Milan Kubes strach ze smrti, proto přestal kouřit a začal jezdit do lázní. Hospody však neomezil, společenství lidí

a setkávání s nimi pro něho bylo nejdůležitější oblastí života. *Jednou jsem ho poslal na vyšetření, měl problémy, i s hrtanem. Jeho lékařka ho varovala, že jeho pití bude mít následky. Když žil v Německu, pil čisté pivo, které má předepsané parametry, ale tady se opíjel strašnými pivy, to muselo mít následky. Až v posledních letech si to víc bral. Přestal kouřit, jezdil do Izraele, po stopách Ježíše Krista, bál se smrti, snažil se svým životem něco udělat. Byl v nemocnici a viděl někoho umírat na plicní rakovinu, to ho vyděsilo. Nechtěl mi to říct, ale pozoroval jsem, že má dokonce strach se mnou jet autem, raději jel vlakem. Tak se začal projevovat strach ze smrti. On nebyl církevně příliš angažovaný. Nechodil do kláštera na Břevnov, kvůli instituci, ale za lidmi. Nikdy jsem ho neviděl se modlit, možná v tom posledním období, když měl strach ze smrti, ale předtím nikdy. K církvi jako takové také neměl vnitřní vztah. Měl rád lidi, Opaska, pěstoval hlavně lidské kontakty, přátelské vztahy pěstoval z minula, církev nebyla to hlavní.* Pan Kučera myslí, že Milanův vztah k církvi byl formální. To je ale v rozporu s jeho Paměťmi i svědectvím jeho životní družky Jarky. Podle ní chodíval do kostela dost často, i když o tom téměř nikdo nevěděl.

Pan Barton si Milana vážil, ale jeho životní rytmus je naprosto jiný, do hospod nechodí a s Milanem se setkávali pracovně v kanceláři. V posledních týdnech ho navštěvoval a snažil se mu pomoci. *Milan se snažil lidem pomáhat. My jsme se mu snažili pomoci, když byl nemocný, najít mu umístění, hledali jsme místo v hospicích, a našli jsme ho u Boromejek. To už téměř nemohl mluvit. Byl na tom psychicky špatně, ale vnímal dobře.*

Shrnutí osobnosti Milana Kubese je VI.2. Závěr: Osobnost Milana Kubese.

III. Teoretická východiska

Jak už jsem řekla v úvodu, má bakalářská práce se řadí do historiografie. Jde o biografii, zabývá se životem konkrétní osobnosti, Milana Kubese známého pod přezdívkou Plukovník. Na pozadí historických událostí zobrazuje pestré životní osudy tohoto exulanta, novináře, redaktora, organizátora, vliv těchto událostí na jeho život a naopak to, jak svým životem běh dějin ovlivnil. Teorie vychází z filosofického směru personalismu, jenž se vztahuje k individuální osobnosti. Tento filosofický princip vede k pochopení významu svobodného lidského jednání, odvahy ke svobodě a přijetí odpovědnosti za své bytí.

III.1. Sociologická perspektiva: společnost v člověku, role, identita

Na to, jak se člověk zařadí do světa, do kolektivu, do společenství lidí, jsou různé pohledy. V kapitole Společnost jako subjektivní realita v knize Petera Ludwiga

Bergera a Thomase Luckmanna *Sociální konstrukce reality*¹⁷⁹ se dočteme o tom, že být součástí společnosti znamená podílet se na ní. Člověk se členem společnosti nerodí, ale stává, svým jednáním. Subjektivní realita je vždy závislá na sociálních základně a sociálních procesech, kdy identitu člověka stvrzuje jeho okolí. Život ve společnosti tak znamená neustálou transformaci, proměnu subjektivní reality. Identita se utváří a formuje během sociálních procesů. Sociální skupina tedy člověka formuje podle toho, jakou roli člověk přijme a rozvíjí. Sociálním zařazením, sociální roli a s ní spojenou identitou se Peter Berger zabývá také v knize *Pozvání do sociologie*¹⁸⁰. Na straně 83 píše: *Držíme-li se Durkheimovy koncepce, pak společnost proti nám vystupuje jako objektivní fakticita. ... Naše společnost je historická entita, která časově přesahuje jakýkoli individuální životopis. Společnost nás předchází a přežije nás. Existovala dříve, než jsme se narodili a bude existovat po naší smrti. Naše životy jsou jen epizody v jejím majestátním chodu časem. Když to shrneme – společnost to jsou stěny našeho uvěznění v dějinách.*

Kapitola *Společnost v člověku*¹⁸¹ tento poznatek rozšiřuje. Totožnost člověka je vytvářena sociálně a musí být sociálně udržována. Na str. 99 se dočteme, že člověk je sociální bytost v každém aspektu svého bytí, je součtem bytostí v různých rolích a situacích. Vzorec pro jednání v konkrétní situaci poskytuje sociální role, kterou člověk přijme. Role teorií popisuje sociální antropologii, což je pohled na člověka založený na jeho existenci ve společnosti. Přijatá role člověka formuje a naopak člověk jako individuum ovlivňuje svou roli, chování ve společnosti je odpovědí na sociální situaci. Role ve společnosti je současně spojena s určitou identitou, neboť jednání a chování lidí reaguje na očekávání druhých, člověk se mu vědomky nebo nevědomky podvoluje a podle toho se mění. Lidé si totiž vybírají své spolčovánky tak, aby podpořili svou sebeinterpretaci. Každá identita je tak výrazem specifických sociálních vazeb a člověk upevňuje identitu, která ho uspokojuje. Naše Já je procesem, přetváří se. To znamená, že se měníme po celý život podle toho, s jakými lidmi se stýkáme, co čteme, k jakým skupinám chceme patřit.

Teorie rolí poskytuje pohled na způsob, jakým se společnost dostává do člověka, společnost produkuje lidi, které potřebuje, například když je potřeba válčit, objeví se vojevůdce. *Sociologie vědění* má odlišné stanovisko, zabývá se *sociální lokalizací idejí*. Tento pojem pochází z Evropy (Max Scheler, Karl Mannheim, Marx, Nietzsche), odmítá názor, že myšlení probíhá nezávisle na sociálním kontextu, naopak spojuje myšlenky a sociální svět člověka, hlavně tam, kde myšlení slouží k legitimizaci určité sociální situace. Teorie rolí a sociologie vědění, jako dva proudy sociologického myšlení, se setkávají v *teorii referenčních skupin* (Herbert Hyman, kolem roku 1940.)

¹⁷⁹ Berger, P. a Luckmann, T. 1999: *Sociální konstrukce reality*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, s. 128-180 (kap. Společnost jako subjektivní realita).

¹⁸⁰ Berger, P.L.: *Pozvání sociologie*. Barrister & Princípál, 2003.

¹⁸¹ tamtéž, str. 89

Referenční skupina je kolektiv, jehož mínění, přesvědčení a způsoby jednání jsou rozhodující pro formování názorů a jednání. Poskytuje zorný úhel pro vnímání sociální reality a model, s nímž se člověk může srovnávat. Referenční skupinu si vybírá člověk, když se chce někam zařadit, a přizpůsobí jí často i svou vizáž, intelektuální symboly a své priority. Volbou skupiny si člověk volí svůj svět. S tím souvisí stará lidská touha, někam patřit, žít ve světě s druhými.¹⁸² Znamená to tedy, že naše zařazení do společnosti záleží na tom, kam patřit chceme, podle toho se pak odvíjí naše jednání.

Na str. 110 a 111¹⁸³ se Berger zabývá zásadními změnami, které však nemusí znamenat hluboké a trvalé změny sociální. Když velký otřes náboženské nebo politické revoluce přejde, lidé se uklidní a žijí v tom, co považují za nový pořádek. Pak se ukáže, že změny nebyly tak naprosté, jak se na první pohled zdálo. Když revoluční horlivost začne chladnout, nabudou vrchu ekonomické zájmy a politické ambice. Znovu se objeví a utvrdí staré zvyky a řád vytvořený charismatickou revolucí začíná být podobný starému režimu, kterého se společnost s takovým úsilím zbavila. Z toho vyplývá, že je možné vzdorovat tlaku okolností, zvrátům v dějinách, že platí trvalé hodnoty, chaos a výkřiky dějin se dříve nebo později vrátí do svých kolejí, které vytvořili lidé. Všechny sociální systémy však byly vytvořeny lidmi, a z toho vyplývá, že lidé je také mohou změnit. Společnost je na jedné straně objektivní fakt, který nás formuje, a na straně druhé pomáhají naše činy udržovat společenskou konstrukci nebo ji při vhodné příležitosti pomáhají měnit. To je podstatou sociální existence, společnost nás určuje, ale je zase určována námi. Každý člověk potřebuje uznání společnosti, aby o sobě měl představu a upevnil svou totožnost. Společnost naopak potřebuje uznání lidí, aby existovala, bez toho se rozpadne.

III.2. Teorie a filosofie a personalismu

Můžeme přijmout myšlenku, že dějiny jsou výsledkem působení sil, jež člověk nemůže ovlivnit, má se jim poddat a důstojně přežít v poznané nutnosti. Nebo naopak věříme tomu, že dějiny tvoří lidé, že záleží na každém rozhodnutí, na životním přesvědčení a využití příležitosti. Člověkem jako individualitou se filosofii už Platón a Aristoteles, po nich řada dalších, Descartes, Spinoza, Kant, Nietzsche, Sartre, Jaspers, Heidegger, Arendtová, Patočka, Sokol a další. Podávají nám svá vidění toho, co to znamená být člověk, jak žije a jedná. Personalismus reagoval na změny probíhající v 19. století, tedy na jedné straně na myšlenky socialismu a s tím související kolektivismus a popírání důležitosti lidské individuality, a na druhé straně na racionalismus a s ním spojené zdůrazňování lidského rozumu, na odmítání náboženských dogmat spojených s lidskou společností. Personalismus se současně

¹⁸² Berger, P.L.: Pozvání sociologie. Barrister & Principál, 2003. s. 99-126 (kap. Sociologická perspektiva – společnost v člověku).

¹⁸³ Tamtéž, str. 110 nn

objevil jako protiváha nejen totalitarismu, ale i liberalismu a s ním spojenou devalvací společenských hodnot. Marxismus spojil poznatky přírodních věd se sociální a společenskou oblastí, s kolektivismem a vytvořil systém, který zcela potlačil lidskou individualitu a popřel svobodu i lidská práva.

Na tento extrémní kolektivismus, projevující se zvláště v socialismu a nacionalismu a na extrémní individualismus, který klade důraz na nutnost silného individua, tedy reagoval personalismus. Na racionalizaci a industrializaci společnosti reagoval také existencialismus, ve Francii zastoupený antiklerikálním myslitelem J. P. Sartrem. Člověk neobstojí tváří v tvář těžkým životním okolnostem. Personalismus přesahuje i do dalšího filozofického proudu, do fenomenologie, u nás známé díky filozofům jako Jaroslav Patočka a Jan Sokol, kteří se snaží popsat, jak jedinec skrze vnímání reflektuje předměty kolem sebe. Personalisty se stali Husserelovi žáci jako Max Scheler a Edith Stein.

III.2.a) Někteří představitelé personalismu

Jan Sokol definuje personalismus takto: „Je to moderní filozofický směr, zdůrazňující význam jedienčné lidské osoby, ... jako nositele lidských vztahů, hodnot, svědomí, viny atd.“¹⁸⁴ Pavel Barša¹⁸⁵ nachází kořeny personalismu v osvícenství. Osvícenská filosofie odhaluje společnou lidskou přirozenost. Člověk jako lidský subjekt je v ní obdařen přirozenými právy a univerzálním rozumem. Takový člověk se s ostatními svobodně spojuje na základě společenské smlouvy. Společnost je tedy asociace svobodných a rovných jednotlivců. Ideálem podle osvícenské filosofie je individuální autonomie a dobrovolné sociální svazky, jež má lidstvo uskutečnit, chce-li naplnit podstatu člověka.

Jedním z nejdůležitějších představitelů světového personalismu je Max Scheler, považovaný za zakladatele filozofické antropologie. Spjoval filosofii s politikou, sociologií, etikou, náboženstvím, antropologií, dějinami. Jeho filosofie staví svůj systém na principu ducha, citu a vůle. Byl přesvědčený, že duchovní podstatě bytí se můžeme snáze přiblížit pomocí citu, ne rozumu. Proto vedle *řádu rozumu* (*ordo rationalis*) tvoří *řád lásky*, *ordo amoris*. Člověk jako osoba je „...zdrojem aktivity. Právě v ní se setkáváme s takovými momenty specificky lidských vlastností, jako jsou cit, vůle, vědomí času a nazírání prostoru, jež v holé racionalistické koncepci osoby (nikoli u Kanta) chybí.“¹⁸⁶ Na str. 63 je důležitá věta, která vystihuje podstatu Schelerova personalismu: „*Především je zapotřebí si uvědomit, že vnímání osoby se vztahuje k celému člověku, tj. jak k jeho tělesným, tak rovněž intelektuálním a duchovním vlastnostem. Ve hře ovšem není samotný rozum a hodnoty, nýbrž vůle a*

¹⁸⁴ Sokol, J. Malá filosofie člověka a Slovník filozofických pojmů. Praha. Vyšehrad. 2007, str. 355

¹⁸⁵ Barša, P., Strmiska, M. Národní stát a etnický konflikt. Brno: CDK.1999. kap. Moderní státy a národy, str. 29

¹⁸⁶ Scheler, M. Můj filozofický pohled na svět. Ivan Hodovský. Vyšehrad. Praha 2003. str. 62

city.“¹⁸⁷ Scheler byl přesvědčen, že objevil zákony sociálního chování, jednání a smýšlení, které umožňují porozumět mechanismům vztahů mezi *společenským bytím* a různými formami *společenského vědomí*.

Podle Ivana Hodovského, který napsal studii Schelerově filosofii¹⁸⁸ má člověk v kosmu zvláštní postavení a specifické místo. Vyznačuje se schopností povznést se sám nad sebe, dokázat být sám nad sebou, být dokonce sám nad světem, mít smysl pro humor a ironii, který mu umožňuje povznést se nad vlastní jsoucnost (Dasein). Člověk má nejenom tyto duchovní stránky, ale je rovněž centrem, které vykonává nejrůznější akty, je tedy ústředím. Jeho studie *Filosofický pohled na svět* nabízí lidskému životu hlubší smysl. Člověk je určen k něčemu mnohem většímu, než aby byl jenom „pacholkem“, poslušným sluhou či „dítětem“ nějakého hotového a dokonalého Boha. Ve svém lidském bytí, jehož podstatou je rozhodování, člověk v sobě nese vyšší důstojenství spolubojovníka. Člověk jako bytost je otevřený k rozhodování, čím chce *být* a čím se chce *stát*.¹⁸⁹ O této myšlence ještě pojednám v kapitole o svobodě a jednání ve filosofické antropologii.

Scheller se zabývá i Spinozovým zamyšlením nad filosofií svobody. „Neexistuje žádná svoboda rozhodování pro dobro nebo zlo, nýbrž „bytost“ je do té míry dobrá a dokonalá, nakolik je „svobodná“, což pro Spinozu vždy znamená: nakolik je svébytná a mohoucí, a nikoli trpná a bezmocná. Spinoza byl prvním myslitelem, který ve vyhocené podobě vyslovil veskrze moderní myšlenku autonomní morálky, která odmítá jakékoliv objektivní autority pro „svobodného“ člověka a zcela vyřazuje z mravní sféry princip trestu a odměny.“¹⁹⁰ Jednání člověka má tedy být vědomé, svobodné, mravní, bez ohledu na možné odměny nebo tresty, které lidské jednání determinují a vymezují.

K Schelerově knize *Místo člověka v kosmu* napsal úvodní studii Jan Patočka.¹⁹¹ Na str. 20 zmiňuje *ordo amoris*, tedy že pro každou osobu existuje místo, které je v celkovém plánu světa určeno jenom jí, je to její „povolání“. Osud a prostředí si nevybíráme, nevolíme je svobodně, ale chováme se k nim s individuální svobodou. Záleží tedy na nás samotných, jak se svým životem naložíme, bez ohledu na okolnosti, které nemůžeme změnit. Toto své poslání lze uchopit jen na základě aktu lásky k vlastní opravdové podstatě. Všechny úvahy o svobodě, o volbě a nacházení sebe směřují k pochopení historičnosti, „událostního charakteru lidské existence.“ Podle Schelera je podstata člověka a jeho zvláštní místo ve světě víc než to, čemu říkáme inteligence nebo schopnosti. To jediné, co dělá člověka „člověkem“, není nový stupeň života ani stupeň nějaké formy manifestace života, ale je to princip. Je

¹⁸⁷ Tamtéž, str. 63

¹⁸⁸ Tamtéž, str. 96

¹⁸⁹ tamtéž, str. 158

¹⁹⁰ tamtéž, str. 236

¹⁹¹ Scheler, M. *Místo člověka v kosmu*, Praha. 1968. Jan Patočka - Úvodní studie

to nejvyšší jediný základ věcí samých, jehož velkou manifestací je „život“. ¹⁹² Na straně 74 je důležitá myšlenka o tom, že jedině člověk je s to povznést se a nahlédnout sebe sama, svět kolem sebe, své místo v životě, a to s ironií a humorem. : „Jedině člověk - pokud je osobou - je schopen povznést se sám nad sebe - jako živou bytost - a z jednoho centra, jakoby mimo časoprostorový svět, učinit vše, mezi jiným i sebe sama, předmětem svého poznání. Tak stojí člověk jako duchovní bytost sám nad sebou jako živou bytostí a nad světem. Jako takový je schopen také ironie a humoru, jež vždy zahrnují povznesení nad vlastní jsoucnost.“

Personalismem se zabýval i katolický filosof Mgr. Jiří Foral. Podle něho personalismus „vzdvihuje sociální stránku lidské bytosti, spočívající v příslušnosti jedinců k různým přirozeným společenstvím (rodina, spolky, obec, region...) odkazující na určitou úroveň solidarity v sociálních vztazích, někdy přecházející i v latentní antikapitalismus. Personalistické vidění světa může mít blízko ke kolektivistickým teoriím v tom smyslu, že existence sociálního okolí je nezbytná k plnosti osobnosti.“¹⁹³. Důraz na křesťanské principy v Anglii a USA vedl k pravicovým postojům, k důrazu na osobní vlastnictví a ke snaze o odluku církve a státu. Personalismus socialistů pronikl do státní legislativy jako ideje sociálního státu s kritikou přílišného osobního vlastnictví.

Myšlenky personalismu podrobně rozpracoval kněz a filosof Karel Vrána (1925 – 2004). Podle něho se člověk může seberealizovat jen prostřednictvím setkání s druhými lidmi skrze lidské společenství. Také lidské poznání je pak „nejhlubším, nejbohatším, nejplnějším“ právě skrze poznání druhého člověka, Vrána ho nazývá „*poznáním prvotním*“. Ve své knize s názvem „Dialogický personalismus“ zdůraznil nejen mezilidský aspekt lidské komunikace, ale i vztah člověka k Bohu. Teprve ve vztahu k Bohu člověk podle Vrány nachází svobodu a smysl svého bytí a života ve společenství dalších lidí.¹⁹⁴ Člověku je možné se otevřít nebo jej odmítnout. Aby mohl být dialog vůbec uskutečněn, musí mu nejprve předcházet setkání. „*Jestliže toho druhého přijmu tím, že mu dám své "ano" obrátím k němu své srdce a zahálím ho do své lásky, pak ho potvrzuji v celé jeho konkrétnosti a v jeho neopakovatelné a neumenšitelné osobní hodnotě.*“ Cílem existence společnosti (societas) je podle Vrány společné dobro.¹⁹⁵ Právě aspekt setkávání za účelem společného dobra je pro život Milana Kubese tak typický.

¹⁹² Scheler, M. Místo člověka v kosmu, Praha. 1968. Jan Patočka - Úvodní studie, str. 66

¹⁹³ zdroj: <http://www.ipes.eu/storage/2006-4-ipes.pdf>, ZPRAVODAJ Institutu politických a ekonomických studií IPES 2006/04, číslo 4, ročník I. str. 1 a 2

¹⁹⁴ <http://www.apologet.cz/?q=articles/category/51-filozofie/id/176-personalismus-a-jeho-odraz-v-ceskem-prostredi/page/3>

¹⁹⁵ tamtéž

III.3. Svoboda a jednání v antropologické filosofii

Pro pochopení role člověka ve světě je nutné zamířit i do filosofie. U Jana Sokola se o tom dočteme v jeho knize *Filosofická antropologie. Člověk jako osoba*.¹⁹⁶ Základní lidskou úlohou je hledat smysl, obsah a cíl svého života. Skutečné jednání má dvojí stránku, člověk je vržen do nějaké situace a podmínek, které si nevybral, a odpovídá na ně vlastním záměrem, cílevědomým jednáním. Lidské jednání je tak nesvobodné, vázané na okolnosti nebo ostatní lidi, ale současně je svobodné ve volbě z možností. Člověku vytváří prostor svobody, kde se může rozhodovat, volit a nese za to odpovědnost. Svobodný člověk se tak cítí být pánem světa (Descartes), ale ve vědomí a reflexi zaslechne i němý hlas svého svědomí (Heidegger). Na rozvinuté pozornosti, soustředění spočívají úspěchy novověkého lidstva. Vědomí vážného, odpovědného života, nad nímž je třeba bdít, je trvalým břemenem. Být sám sebou tedy nezahrnuje to, co právě jsem, ale to, čím se chci stát. Volba vhodného jednání závisí i na prostředí, okolnostech a dalších lidech kolem. Člověk vzniká, roste a žije ve vztazích s druhými lidmi. Individuální postoj nejlépe charakterizuje biblické „Nepřidáš se k většině, když páchá ničemnost.“ (Ex23.2). Nejde tu o společenský mrav, člověk se nemá řídit tím, co dělají všichni, kritéria jednání nemají být v rukou společenství. Člověk se tím vyvázal z poslušnosti obecného mravu a rozšířil se prostor jeho svobody. Zároveň ale musí sám hledat, co je dobré a zodpovídat za to. Tak vznikla etika, oblast hledání dobrého jednání. Lidé, kteří přijímají svůj život jako úlohu, svobodu potřebují a mohou jí dát nějaký smysl. Jenom osoba, která o něco stojí a za něčím jde, je svobodná k něčemu. Svobodná společnost potřebuje osoby, aby se o ni postaraly, bránily ji, aby zaplnili připravený prostor a dali mu smysl a obsah. A společnost potřebuje chytré a odvážné osoby, které mohou vidět dál, kam stát a politika nedohlédnou. Máme svobodu se rozhodnout, co je pro nás prioritní, důležité, a podle toho máme jednat.

Nad aspektem života ve svobodě a odpovědností člověka za svůj život se zamýšlel Jan Patočka v knize *Kacířské eseje o filosofii dějin*. O vlivu tohoto textu na československý disent píše v knize *Filosofie v podzemí a filosofie v zázemí*¹⁹⁷ Rudolf Kučera. „Základem solidarity otřesených byla (totiž) láska k životu ve svobodě, a ne společenství připravených se obětovat, „zabíjet i umírat“¹⁹⁸ Druhý model žití [„otevřen pro otřásající“, nehledající životní jistoty] znamená život z hlediska primátu svobody a odpovědnou realizaci lidského bytí. Svoboda není stránka lidské podstaty, jak říká Patočka, ale zodpovědné konání na základě nahlédnuté pravdy. Avšak každé takové jednání je nutně politické jednání, protože se odehrává ve společnosti. To utlačovatelský režim dobře věděl, a proto se tak věnoval většině disidentských aktivit. Byly projevem svobody a svobodného jednání, a to představovalo pro režim hrozbu. „Zvláštní postavení politiky je odůvodněno tím, že politický život ve své původní a prvotní formě není nic jiného než jednající svoboda

¹⁹⁶ Sokol, J. *Filosofická antropologie. Člověk jako osoba*, Praha. Portál, 2002

¹⁹⁷ *Filosofie v podzemí a filosofie v zázemí: Kacířské eseje o filosofii dějin jako inspirace pro československý disent*. Rudolf Kučera. Praha, Nomáda, 2013

¹⁹⁸ *Filosofie v podzemí*, str. 229

(ze svobody pro svobodu) sama. Není zde cílem snažení život pro život (ať je to život jakýkoli), nýbrž jen život pro svobodu a svobodu a z ní, a je pochopeno, tj. aktivně uchopeno, že takový život je možný.¹⁹⁹

Na život některých lidí má politická situace výraznější vliv, než na ostatní. Některým jedincům totiž politická moc ve svobodném životě brání až tak, že cítí potřebu odejít do exilu nebo se rozhodnou žít svobodně a kaceptují, že můžou skončit ve vězení. Rozhodnutí k takovému životu nebo proti němu, není úplně snadné, ale je nutné. Ovšem politickou moc je možné ovlivnit, právě svobodným jednáním. Politická moc například podle Hobbese, Locka, Rousseaua vzniká na základě společenské smlouvy, zakládají ji svobodní lidé na základě svobodného rozhodnutí. Žádná politická moc podle Patočky není dána shůry, není konečným výsledkem historických událostí. Může být změněna, občané jí mohou vypovědět poslušnost, mohou usilovat o její proměnu v moc jinou, odpovědnější a humánnější. Rudolf Kučera Patočkově eseji říká: „Myšlenka společenské smlouvy znamená v podstatě výzvu, aby občané nerezignovali na svůj vztah k politice a politické moci, ale vycházeli z toho, že žádná politická moc se dlouhodobě neobejde bez jejich souhlasu. ... Vstup do dějin znamená začít život ve svobodě. Tak jsme pochopili *Kacířské eseje*: jako výzvu začít žít svobodně i za daných nesvobodných podmínek, a tím otevřít možnost, že se jednou česká společnost stane společností žijící dějinným životem, a ne živořícím stádem pod ochranou nějakého velkého Pastýře.“²⁰⁰

Tímto rozhodováním se v Úvodu do filosofie od str. 344 zabývá Ladislav Benyovszky na základě spinozovské koncepce lidské reálné svobody. „Lidská individua, pokud, znovu připomínáme, disponují pravdivým poznáním "sebe sama, Boha a jakési věčné nutnosti věci", se nacházejí mezi dvěma póly, resp., a to je právě základním obsahem spinozovské koncepce lidské reálné svobody, mohou zvolit, kde se budou v tomto "prostoru" pohybovat.“²⁰¹ Lidé mají nekonečnou moc myslet. Proto mohou jednat nikoli na základě vnějších podnětů, mechanicky, ale určovat sebe sama. Lidé mohou volit mezi „naprostou vřazeností“ do celkového obecného řádu a podřízenosti vnějším vlivům a mezi vřazeností, kde je činná esence aktivizována sama sebou a žije ve stále větší míře ve shodě se svou přirozeností, neboť si je vědoma své moci existovat a jednat, pak člověk prožívá „pravou spokojenost ducha“. Volím, kde se budu v tomto prostoru pohybovat. Zda tam, kde člověk „neznalý, z masa a krve, smyslný, otrocký“ (uplatňuje princip mechanický) nebo tam, kde člověk „moudrý, svobodný“ (uplatňuje princip seberučování). Většina lidí je někde mezi, každý se však může vydat na cestu k „pravé spokojenosti ducha“, „za pravým dobrem a štěstím“. Na člověku spočívá „naprostá odpovědnost za jeho existenci. Niternou součástí této zodpovědnosti, ba totéž co ona, je lidská svoboda, neboť ta není ničím jiným, než onou sebekonstitucí - volbou: "každý člověk volí sám sebe", přesněji vole sebe volí všechny lidi".²⁰² Předpokladem je lidská mysl, která

¹⁹⁹ Patočka, J. *Kacířské eseje*. Praha. 1975. str. 148

²⁰⁰ tamtéž str. 234, 235

²⁰¹ Benyovszky, L. a kol. *Úvod do filosofického myšlení*. Plzeň. 2007

²⁰² Sartre, L. *Existencialismus je humanismus* s. 421

disponuje rozumovým poznáním a racionální intuicí – pak má možnost pochopit obecný řád přirozenosti a sebe sama v něm, proměňovat se z jedince podřízeného, otrocky závislého na vnějším světě v jedince disponujícího vědomím „sebe sama, Boha a věčné nutnosti věcí“, tedy v bytost svobodnou.

Svobodu jednání v mezních situacích studuje Benyovszky u Jasperse²⁰³. Podle Jasperse filosofie stanovuje žebříčky hodnot, učí o tom, co je správné, pomáhá orientovat se ve světě. Světovým názorem vyslovuje povahu světa a možné postoje jednotlivce. Lidská existence usiluje o oporu a orientaci ve světě, v mezní situaci se totiž musí vždy rozhodnout buď anebo, pro jednu možnost. Charakteristické je, že jedinec má možnost se vyvíjet, neustrnout na jedné pozici. V mezní situaci dospívá jedinec k možnosti vlastního určení jako duchovní existence. Možnosti dalšího rozhodování jsou nekonečné, tedy svobodné, jde o svobodné přijetí nutnosti, vlastní konečnosti, odpovědnosti za své činy. Jednání pak není nahodilé, ale je vedeno *ideou*. Člověk se jí pouze blíží, nikdy není hotov, existence je trvalým úkolem a nárokem, není redukovatelná na obecná řešení.

Svobodou, jednáním a identitou se systematicky zabývá i americká filosofka Hannah Arendtová. V knize *Mezi minulostí a budoucností*²⁰⁴ se soustředila na jednání, které je možné pouze ve společenství s druhými a kterým člověk zároveň dospívá k vlastní identitě. Rozlišuje mezi *vita activa* a *vita contemplativa*. Čin vykonaný námi jako svobodnou bytostí, má dvě příčiny – vnitřní motivaci a princip ovládající vnější svět. Člověk je bytost, které je dáno jednat. Jednání a politika jsou nemyslitelné bez svobody. Pokud je jednání svobodné, nepodléhá intelektu ani příkazu vůle, i když je obojího k uskutečnění jednotlivého cíle zapotřebí, ale pramení z principu. Princip jednání se dokonáním jednoho skutku neztrácí, lze ho neustále opakovat, jeho hodnota je univerzální. Mezi takové principy patří čest, sláva, láska, rovnost, avšak také strach, nedůvěra, nenávisť. Svoboda je tedy manifestací principu a projevuje se činem. Historické procesy jsou utvářeny a neustále přerušovány lidskou iniciativou, tedy člověkem jako jednajícím bytostí. „Aby jednání bylo svobodné, nesmí záviset na motivu nebo na zamýšleném cíli, jako účinku, který lze předpovědět. Motivy a cíle jsou důležitými činiteli každého jednotlivého činu, ale jednání je svobodné, pokud je s to je překročit.“²⁰⁵ Jednou ze základních politických ctností je proto odvaha, jež však neslouží pro uspokojování privátní vitality. Odvaha osvobozuje člověka ze starostí o každodenní život ke svobodě světa. Historické procesy jsou utvářeny a neustále přerušovány lidskou iniciativou, tedy právě oním *initium*, jímž je člověk jako jednajícím bytost. Zázraky mohou vykonat lidé, kteří konají, kteří přijali dar svobody a dar jednání.

Nepochybuji o tom, že Milan Kubes většinu z uvedených myšlenek znal a ovlivnily ho. V Praze studoval filosofii a v Mnichově vystudoval dějiny umění. Jak jsme ho

²⁰³ Benyovszky, L. a kol. Úvod do filosofického myšlení, Plzeň. 2007. § 68. Existence a světový názor (Karel Jaspers) str. 402

²⁰⁴ Arendtová, H.: Mezi minulostí a budoucností, Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002 (překl. T. Suchomel a M. Palouš), esej 4. „Co je svoboda?“

²⁰⁵ Arendtová, H.: Mezi minulostí a budoucností, Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002 (překl. T. Suchomel a M. Palouš), esej 4. „Co je svoboda?“ Str. 136 nn.

znala a podle výpovědí přátel, byl velmi sečtělý, četl všechno a o všem se s ním dalo bavit. Jeho přítel, vydavatel Vítek Houšťka z nakladatelství Volvox Globator ho pravidelně zásoboval svými novinkami, které po přečtení rozdával dál, jako mnoho jiných knih. To dokazuje i svědectví Bernda Posselta: *Četl téměř všechno, co se vyskytlo, byl šíleně zvědavý. Četl díla od katolických filosofů až po skutečně nedogmatické levičáky, četl všechno. O všem se s ním dalo diskutovat. Ale myslím, že především rád mluvil s lidmi. V mých očích to byl jeden z posledních představitelů toho, čemu se říkalo Kaffeehausliteraten²⁰⁶, přičemž v jeho případě nešlo o kávu, ale o pivo. Psal, velmi dobře, ale hlavně mluvil. Všechno vyslechl, v diskusi dokázal podtrhnout fantastické myšlenky, byl nevěřitelně kreativní. Ale také hodně četl, měl velkou knihovnu.*

IV. Metodologie výzkumu

IV.1. Metodologicko-teoretická koncepce

Z hlediska metodologie je můj výzkum kvalitativní. Základní definici biografického výzkumu najdeme v knize Jana Hendla *Kvalitativní výzkum*.²⁰⁷ „Tato strategie se považuje za zvláštní verzi případové studie, protože se týká jedné osoby nebo malého počtu osob (případů). Biografií rozumíme napsanou historii života jedince. Jde o rekonstrukci a interpretaci průběhu života jedince někým druhým (na rozdíl od autobiografie).“ Personalistický přístup vyžaduje co nejvíce informací o zkoumané osobnosti z mnoha různých zdrojů.

Jedním z takových zdrojů jsou informace o zkoumané osobě, které během rozhovoru poskytnou lidé, kteří zkoumanou osobu znali, tedy metoda orální historie. Miroslav Vaněk o této metodě v Úvodu knihy *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*²⁰⁸ na straně 14 píše: „Jedná se o řadu propracovaných, avšak stále se vyvíjejících a dotvářejících postupů, jejichž prostřednictvím se badatel v řadě humanitních a společenských věd dobírá nových poznatků, a to na základě ústního sdělení osob, jež byly účastníky či svědky určité události, procesu nebo doby, které badatel zkoumá, nebo osob, jejichž individuální prožitky, postoje a názory mohou obohatit badatelovo poznání o nich samých, případně o zkoumaném problému obecně. Jádrem orální historie je paměť. I proto orální historie může posléze pomocí nahrávaných interview shromažďovat vzpomínky a osobní komentáře z jejího pohledu relevantních aktérů.“ Orální historie nenabízí výčet událostí, ale hledá smysl minulosti v naší přítomnosti.

²⁰⁶ kavárenští literáti, pozn.překl.

²⁰⁷ Hendl, J. Úvod do kvalitativního výzkumu. 1.vyd. Praha. Karolinum. 1997, str. 130

²⁰⁸ Vaněk, M., Mücke, P. Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie. Karolinum. Praha, 2015

Samotný termín prošel svým vývojem a čeští historikové se přes návrhy alternativních termínů jako třeba „vyprávěné dějiny“ (Milan Otáhal a Miroslav Vaněk) nebo „mluvená historie“ (Zdeněk Beneš) nakonec shodli na sousloví orální historie.²⁰⁹ V českém prostředí zazněly názory, že orální historie je spíše „pomocnou vědou historickou“ v rámci výzkumu soudobých dějin.²¹⁰ Avšak platí, že orální historie je jednou z výzkumných metod, kterou je možné uplatnit, když zkoumáme politický, hospodářský nebo jiný aspekt minulého dění, jehož aktéři a svědkové dosud žijí a mohou se k němu vyjádřit. Jejím hlavním zájmem je zachycení člověka jako lidské bytosti.

Orální historie má své specifické rysy. Sdělení jednotlivce je v kvalitativním výzkumu vnímáno jako svébytná poznávací hodnota bez ohledu na kvantitativní, třeba statistické postupy. Zachycuje především individuální postoje, které lze případně srovnat s jinými druhy pramenů, vyznačuje se tedy především respektem k člověku, jako jedinci. Badatel výsledky interpretuje, nejsou tedy pouhým dokreslením jinde získaných poznatků. Z takto získaných pramenů je možné vysledovat názory a postoje zainteresovaných lidí, jež pomáhají přiblížit se k objektivnímu poznání minulosti.²¹¹ Písemné prameny, považované obecně za „objektivnější“ totiž mohou být ovlivněny případnou ideologií, mohly vzniknout pod vlivem interpretace státní nebo jiné moci nebo diktátorského režimu vůbec. Ostatně absolutní objektivita ani není možná, neboť i badatel je člověk se svým životním postojem, s tím je nutné počítat. Proto také nelze doslovně přijímat tvrzení orátorů, i když jsou barvitá a přesvědčivá.

IV.2. Zjišťování metod zpracování biografii

Pro zmapování života osobnost a její pochopení jsou potřebné archivní dokumenty, texty, které dotyčný člověk napsal, na nichž se podílel nebo ty, které byly napsány o něm. Důležitějším pramenem informací jsou však interview, rozhovory s lidmi, kteří mají o zkoumané osobnosti co říci, a zde se využije metoda orální historie.

Biografie se vždy skládá z několika etap, jež se u různých autorů liší. Já jsem určila čtyři základní etapy života, a to mládí až po odchod do exilu, konkrétní emigraci jako takovou s jejími příčinami a průběhem, třetí etapou je náplň života v exilu a poslední je činnost po návratu do Československa. Každou z uvedených etap konfrontuji s historickým pozadím, s dějinami, které zkoumanou osobnost stavěly před životní situace, v nichž musela padnout zásadní rozhodnutí.

IV.3. Historický kontext k jednotlivým životním etapám

²⁰⁹ tamtéž, str. 16

²¹⁰ tamtéž, str. 17

²¹¹ tamtéž, str. 19. 20

Svou prací se pokouším přispět k vysvětlení jednání konkrétní osoby na pozadí historických a společenských jevů naší nedávné minulosti. Za důležitý pro vývoj životních osudů Milana Kubese považuji vedle jeho osobních vlastností a jeho morální filosofie především historický kontext. Společenské a politické okolnosti mají na lidský život někdy rozhodující vliv. Příkladem je třeba rozhodnutí odejít do exilu, podílet se na politické práci a také rozhodnutí vrátit se do své původní vlasti a začít zase znovu. Takové rozhodnutí není vůbec snadné. Proto jsem ke každé z uvedených životních etap sbírala další archívní dokumenty a hledala jsem informace o konkrétním období v literatuře, abych zjistila, zda historické okolnosti měly na rozhodování zkoumané osobnosti vliv a jaký. Za relevantní a objektivní zdroj informací o historických událostech pokládám například knihu Milana *Otáhal* *Opozice, moc, společnost 1969/1989*²¹², kterou jsem při vyhodnocování využila. I proto, že její pojetí je podle mě rovněž personalistické. Ze stejného důvodu považuji za relevantní i knihu Miroslava Vaňka a kol. *Mocní? A bezmocní?*, která obsahuje závěry narativních průzkumů lidí, kteří žili ve sledovaném období a vypovídají o svých vzpomínkách a postojích.

V. Prameny

V souladu s popisovanou metodou jsem se zaměřila na interakce hrdiny v sociálním a historickém kontextu a na jeho různé role během života. Pro sběr informací jsem kombinovala různé prameny. Zkoumaný biografický materiál se nakonec v podstatě skládá ze tří hlavních zdrojů. Jedním z nich je torzo autobiografických pamětí Milana Kubese, které mi poskytla jeho životní družka a které zatím nebyly nikde publikovány. Přiložila jsem je jako přílohy ke své práci. Dalším zdrojem jsou historické dokumenty, dopisy, protokoly a další písemnosti, které se ho týkají. Tyto prameny ovšem obsahují chyby, nepřesnosti, omyly. Nepaltí, že „co je psáno, to je dáno“. Informace Státní bezpečnosti byly zkreslené nebo zcela mylné, protože lidé u výslechů často neříkali pravdu. Zdrojem informací jsou i články, které Milan Kubes psal, publikoval nebo překládal nebo se na nich nějak podílel. Třetím zdrojem jsou rozhovory s lidmi, kteří ho znali, jeho přáteli nebo spolupracovníky. Zde jsem uplatnila metodu orální historie.

V.1. Prameny písemné, archívy

Součástí přípravy bakalářské práce byl i sběr biografického materiálu. Některé články, které napsal nebo přeložil, je možné najít na internetu, další příspěvky, například pro revue *Střední Evropa*, jsem našla v soukromé knihovně. Pátrala jsem po knihách a tiskovinách, na nichž se redakčně podílel. Ty se z velké části nacházejí v Praze, ve fondu *Libri prohibiti* na adrese Senovážné náměstí 994/2.

²¹² Otáhal, M. *Opozice, moc, společnost 1969/1989*. Praha. 1994.

Kromě Libri Prohibiti jsem navštívila i Ústav pro studium totalitních režimů v Praze na Žižkově, Siwiecova 2. Tady jsem získala v elektronické formě různé dokumenty, například písemnosti týkající se trestního stíhání Milana Kubese, protokoly výslechu jeho otce a další zprávy k této věci, dopis, který napsal svému otci z emigrace a jiné záznamy Státní bezpečnosti. Některé záznamy Státní bezpečnosti je možné dohledat i na internetu. Využila jsem tyto materiály z Archívu bezpečnostních složek (ABS) i ze soukromých archívů přátel a respondentů. O Milanu Kubesovi se zmiňuje i několik publikací, například kniha Moniky Elšíkové Dobré dílo Anastáze Opaska.²¹³ Fotokopie uvedených zdrojů jsou v příloze Dokumenty, odkazy na internetové zdroje jsou v příslušné kapitole V.2 Prameny mediální (internet, televize, rozhlas).

V.2 Prameny mediální (internet, televize, rozhlas)

Archívní materiály, které se týkají i Milana Kubese, byly zpracované a využité v dokumentárních pořadech „Fenomén Underground“²¹⁴. Neopomenutelný je i historický propagandistický pořad „Kamelot“²¹⁵. Na internetu je možné dohledat velké množství informací o společnostech, na jejichž činnosti se Milan Kubes podílel – Opus bonum, Ackermann-Gemeinde, Střední Evropa²¹⁶, Panevropská unie. Některé články, které napsal pro Sudetendeutsche Zeitung, lze rovněž najít na internetu. V internetových archívech VONS²¹⁷ jsou k dispozici Infochy - Informace o Chartě, které zaznamenávaly různé události z disentu. Událostí i v exilu si všímalo Vokno a Voknoviny, jejichž vydavatele Františka Stárka všemožně podporoval Milan Kubes spolu s Pavlem Tigridem. Odkaz je vždy u místa, kde takový pramen zmiňuji.

V.3. Nové prameny formou orální historie - interview

Interview jsou charakteristické právě rozhovorem tazatele, badatele a narátora, respondenta. Protože termín narátor se používá spíše pro označení osoby, jež vypovídá o sobě, budu používat termín respondent, aby bylo patrné, že takový člověk především vypovídá o někom druhém. Interview jako metoda orální historie jsou ovlivněny časovým odstupem, osobními motivy, city a podobně, proto jsou údaje z nich vždy zcela subjektivní. Jsou to prameny „nově vytvořené“, bez činnosti badatele by se pro budoucnost nezachovaly. Rozhodně se nejedná o náhodné odposlechy, osobní poznámky nebo nahrávky bez dialogu tazatele a dotazovaného.²¹⁸

²¹³ Elšíková, M. Dobré dílo Anastáze Opaska. Praha.1999, 2. rozš. vyd. s tit. Opat chuligán, 2005

²¹⁴ Fenomén Underground <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10419676635-fenomen-underground/413235100221004-ostrov-y-svobody-za-oponou/>

²¹⁵ https://www.youtube.com/watch?v=GVdPbZQ2_j8

²¹⁶ <http://www.revuestrednievropa.cz/>:

²¹⁷ <http://vons.cz/voknoviny>, <http://www.vons.cz/informace-o-charte-77>

²¹⁸ tamtéž, str. 23

Protože se nesnažím rekonstruovat všechny události, to by ani nebylo možné, ale pokouším se postihnout význam, mají tyto zdroje orální historie jiné poslání, než archívní dokumenty. Při vyhodnocení se projevuje i proces zapomnění, selekce vzpomínek, rozdíl mezi oficiálním záznamem události a tím, jak ji vnímali lidé. Pozoruhodné jsou i omyly nebo dokonce lži, o jejichž pravosti jsou lidé přesvědčeni. „Prostřednictvím orální historie se badatel dostává k novým informacím, poznatkům a faktům, které obohacují, rozšiřují nebo korigují jeho dosavadní obraz dějin.“²¹⁹ Očitá svědectví byla pro historiky důležitým pramenem odjakživa.

V.3.a) Výběr respondentů

Souběžně s pátráním po pramenech a se sběrem dokumentů jsem oslovila dvacet lidí se žádostí o rozhovor. Šlo o bývalé spolupracovníky a přátele Milana Kubese z exilu i z Prahy, o zástupce společností a organizací, na jejichž činnosti se podílel, a dvě jeho životní družky, Jarku a Ivu. Jeho bývalá manželka Martina žijící ve Vídni o kontakt zájem neměla, na jeho druhou bývalou manželku Kateřinu jsem kontakt nezískala. Postupně jsem během rozhovorů získala doporučení a kontakty na další respondenty.

V.4.b) Kontaktování respondentů

Respondenty jsem oslovila prostřednictvím dopisu, e-mailu a některé telefonicky. Dopis se žádostí o rozhovor jsem odeslala SKS v Praze, její jednatel Peter Barton mě potom kontaktoval prostřednictvím e-mailu a náš rozhovor se uskutečnil. Další dopis jsem odeslala současnému Opus bonum a panu Richardovi Belcredimu. Na tyto dopisy jsem žádnou odpověď ani reakci nedostala. Na e-maily mi odpovědělo 15 lidí, někteří s tím, že o Milanovi toho moc nevědí a nic zajímavého by mi neřekli. Ale většina oslovených respondentů s rozhovorem souhlasila, někteří dokonce nadšeně (B.Posselt). Čtyři kontakty proběhly prostřednictvím telefonu. Konkrétní termín schůzky jsme si dohodli většinou telefonicky, jenom ve třech případech to bylo prostřednictvím e-mailu. Na některé respondenty jsem získala kontakt během rozhovorů. Blíže o tom v kapitole IV.4.d) Provedení rozhovorů.

V.4.c) Příprava rozhovorů

O přípravě rozhovoru pojednává pátá kapitola knihy Vaněka a Mückeho.²²⁰ Životopisné vyprávění bývá zcela volné, respondent má především vyprávět, ale v orálněhistoricky pojatém interview je možné použít připravené otázky nebo

²¹⁹ tamtéž, str. 25

²²⁰ Vaněk, M., Mücke, P. Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie. Karolinum. Praha, 2015. Kap. 5. Rozhovor. str. 148 nn.

strukturovaný rozhovor. Rozhovor má respektovat osobní přístup a postoje respondenta, ale přesto klademe otázky tak, aby respondent příliš neodbíhal od tématu a aby nám odpovědi umožnily pochopit minulé děje. Já jsem si připravila pět základních otázek, další jsem kladla podle toho, jak se rozhovor vyvíjel. Základní otázky byly: „Jak jste se seznámili? V čem spočívala Vaše spolupráce? Co bylo pro Milana Kubese typické? Jak Vás ovlivnil? Co myslíte, že by se o něm mělo vědět? Součástí byla i příprava techniky, jako nahrávací zařízení jsem použila mobilní telefon s velkokapacitní paměťovou kartou. Kromě toho jsem sebou měla sešit, do kterého jsem si zapisovala poznámky, průběh hovoru, termíny a další informace.

V.4.d) Provedení rozhovorů

Až později se mi dostala do rukou kniha Miroslava Vaňka a Pavla Mückeho *Třetí strana trojúhelníku*²²¹, kde jsou cenné rady pro vedení interview orální historie, které bych příště jistě využila. Tedy na začátku nahrávky uvést ještě název projektu, zúčastněné osoby, datum a místo rozhovoru a po skončení rozhovoru nahrát ještě vlastní reakci a zhodnocení rozhovoru. To jsem bohužel neudělala, ale tyto informace jsem zapsala do přepisu rozhovoru.

Uskutečnila jsem celkem 13 interview, z toho osm jsem mohla nahrát zařízení, pět respondentů s nahrávkou nesouhlasilo, u těch jsem si dělala poznámky. Se třemi lidmi jsem komunikovala prostřednictvím e-mailové korespondence. Dva rozhovory proběhly s lidmi, kteří žijí mimo Českou republiku, naštěstí se podařilo domluvit termín, kdy Iva Šustrová a Bernd Posselt pobývali v Čechách. Kromě dvou rozhovorů se všechny uskutečnily v Praze na různých místech, nejčastěji „po kubesovsku“ v hospodě. Za panem Berndem Posseltem jsem jela do Brna, za panem Miroslavem Skalickým do Meziříčka u Želetavy. Dva rozhovory proběhly v bytě respondentů, jeden v kanceláři SKS - Informačního střediska a rozhovor s panem Posseltem se uskutečnil v hale divadla Reduta během přestávky XXIV. Brněnského symposia Dialog uprostřed Evropy. Tento rozhovor probíhal v němčině, překládala jsem ho přímo při přepisování a zapsala jsem ho tedy česky, i když nahrávka je v němčině.

V kapitole V.3 je uveden přehled uskutečněných interview i s údaji o místě a čase. Rozhovor proběhl vždy jenom jeden. S Ivou Šustrovou, Janem Pelcem a Berndem Posseltem jsem byla v kontaktu také prostřednictvím e-mailu. V textu jsou úryvky z provedených interview napsány kurzívou.

V.4.e) Přepis a archivace rozhovorů

²²¹ Vaněk, M., Mücke. P. Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie. Praha. 2015

Jako záznamové zařízení pro rozhovory jsem použila svůj mobilní telefon, do kterého jsem si pořídila paměťovou kartu s kapacitou 16GB. Ta bohatě stačila pro všechny rozhovory i fotokopie dokumentů, které jsem mobilním telefonem pořizovala na různých místech. Natočené rozhovory, jejich přepisy a pořízenou dokumentaci jsem uložila do paměti notebooku a na paměťový nosič. Možnosti současné techniky nám můžou badatelé minulého století závidět. Během rozhovorů jsem si psala poznámky, což mi velice usnadnilo přepisování. Do formy rozhovoru jsem přepsala i poznámky pořízené mimo záznam. Nejdříve jsem zapsala natočené rozhovory doslovně, potom jsem provedla redakční úpravy tak, aby věty měly začátek a konec a dávaly smysl. Zapisovala jsem spisovnou formou jazyka a nikoli hovorovou, v přepisu jsem opravila i stylistické neobratnosti.

Přepsané nahrávky jsem doplnila informacemi o místě a čase pořízení a případně poznámkami. Jsou uloženy společně s interview na paměťovém nosiči, takže mohou být při zachování etických standardů využity pro případný další výzkum.

Bohužel až při přepisování záznamu se ukázalo, jaké jsem při vedení rozhovoru dělala začátečnické chyby. Umění vést rozhovor skutečně není vrozené. Až příliš často jsem do vzpomínek respondenta zasahovala svými poznámkami a vzpomínkami. Sice měly sloužit především k tomu, aby se dotazovaný neostýchal mluvit a aby snadněji navázal nit svých myšlenek, ovšem ve výsledku to působilo příliš rušivě. Také mě zarazilo, jak nepříjemně na nahrávkách zní můj vlastní hlas.

IV.4.f) Legislativa, etika

Na začátku rozhovoru jsem vždy požádala o souhlas s nahráváním. Někteří respondenti s tím nesouhlasili, ve třech případech nebylo nahrávání kvůli hluku kolem možné. Každého respondenta jsem předem informovala, z jakého důvodu a k jakému účelu jsem ho o rozhovor požádala. Důvodem byl vždy nějaký vztah k Milanu Kubesovi, účelem byla má bakalářská práce. Každému jsem před začátkem řekla, že můžeme kdykoliv hovor ukončit, a že nemusí říkat nic, co nechce. Přitom jsem ještě respondentům nabídla možnost redigovat nebo odsouhlasit části rozhovoru, které nakonec pro svou práci použiji. O to ale nikdo z nich neměl zájem.

IV.5. Autobiografie

Formou využití orální historie je životní příběh, tedy životopisné vyprávění, vyprávěné nebo sepsané zkoumanou osobou. Já jsem dostala k dispozici paměti, které Milan Kubes, Plukovník, stihl napsat, než zemřel. Je to spíše torzo pamětí, které zachycuje pouze období jeho života v exilu, začíná emigrací a končí návratem do Československa. Jeho vyprávění je více méně chronologické, s občasnými přesahy do minulosti nebo budoucnosti. Je samozřejmě individuální, některým okolnostem svého života se vyhýbá. To svědčí o ne úplně čistém svědomí například

vůči svému synovi nebo některým životním partnerkám. U některých událostí se při vyhodnocení a porovnání s dokumenty ukáže, že vzpomínky nebyly úplně přesné. Projevuje se zde fenomén paměti, jak je uvedeno ve Vaňkově a Mückeho knize.²²²

VI. Fenomén paměti

Orální historie pracuje s lidskou pamětí, jde o ústně sdělovanou historii. Než rozvinuté společnosti začaly své dějiny ve větší míře psát, bylo lidstvo na takovou formu odkázané. Historii psanou, „objektivní“ a individuální vzpomínky jednotlivých lidí spojuje hledání smyslu a významu událostí. Společně tvoří paměť individuální a kolektivní, neboť interpretace dějin masmédií a odborníky, nové souvislosti a nové události, mají zpětně vliv na to, jak vnímáme události minulé. Orální historie se tak stala nástrojem pro poznávání kolektivní paměti. Paměť je spojena s fenoménem zapomínání, selektivitou paměti. Naše vlastní paměť nás často klame, i když jsme přesvědčeni o své pravdě.

Respondent nebo narátor často vypovídá tak, aby zachoval integritu své osobnosti, mlčí o tabuizovaných tématech, protiprávním jednání nebo o svých neúspěších. Paměť má i psychosociální rysy, selektuje traumatické vzpomínky. O tom všem pojednává 3. kapitola Vaněkovy a Mückeho knihy²²³. Ani závěry mých respondentů se občas nekryjí se závěry, ke kterým jsem došla já na základě studia dalších pramenů. To potvrzuje, že postoje respondentů a jejich vzpomínky jsou subjektivní a jako takové je musíme chápat. Nehledám ani nenabízím absolutní pravdu, ale chci přispět k rozšíření povědomí o tom, že i v nepříznivých podmínkách lze žít plný život; o tom, že nikdy nevíme, zda je nějaká okolnost dobrá, ale můžeme ji využít, pro svůj osobní růst nebo pro lepší život společenství, v němž pobýváme. Ostatně úkolem historika, jak říká John Lukacs v knize *Na konci věku*,²²⁴ není stanovení absolutní pravdy, ale její hledání a zmírnění nevědomosti.

O pojednání dějin, historismu a dějepisectví pojednává kniha Jana Horského *Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním*.²²⁵ Někteří myslitelé, zvláště v 19. století, kladli důraz na události, které interpretovali z hlediska účelnosti, například uvědomování si národní identity, dějiny chápali jako řetězec časové následnosti. Byli to třeba Hegel, Durkheim nebo Marx, pro něž byla historie všeobjímajícím kontinuálním procesem, který objektivně naplňoval vytyčenou ideu, v případě Hegela státní a národní, v případě Marxe státní a třídní. Národně politické dějiny pro ně byly nadřazené dějinám jiným, kulturním nebo sociálním. Věřili, že je možné

²²² Vaněk, M., Mücke, P. Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie. Karolinum. Praha, 2015. kap. 3. Orální historie a studium paměti 124 nn.

²²³ tamtéž, 124 nn.

²²⁴ Lukacs, J. Na konci věku. Academia, Praha. 2009

²²⁵ Horský, J. Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním. Argo. Praha. 2009

poznat, „jak to tehdy opravdu bylo“. Už tímto svým postojem ale do zkoumání historie zasáhli, selektovali a interpretovali události a dění podle toho, jak je chtěli vidět. Podle Webera je věda jenom jednou z mnoha výpovědí o skutečnosti, vedle etiky, náboženství nebo třeba práva.

Hodnoty jsou však relativní a lidé mají různé hodnotové horizonty. Projevují se jako aspekt fenoménu paměti. Náhled na vlastní prožitky se mění třeba pod vlivem propagandy nebo názoru jiných lidí a historických prací. Vytěsňujeme vzpomínky, které s naším hodnotovým horizontem nekorrespondují. Události interpretujeme podle okolností a pak takové interpretaci věříme a jako pravdu „očitého svědka“ ji sdělujeme dalším. Musíme na to myslet při interpretaci vzpomínek respondentů. Tak, jako neznáme absolutní pravdu my, nemají ji ani oni.

VI.1. Analýza, interpretace

Cílem analýzy je podle 6. kapitoly Hájkovy knihy²²⁶ „pochopit a porozumět smyslu sdělení obsaženého buď v rozhovorech osobně realizovaných v průběhu terénního výzkumu, nebo v nahrávkách, které již byly pořízeny dříve a badatel si je vyhledal v některém z archívů.“ Protože tématem a cílem mé práce je zobrazení života konkrétní osobnosti na pozadí historických událostí, tuto definici bych rozšířila ještě o rozbor a porovnání rozhovorů a pamětí s dalšími prameny, tedy s archívními dokumenty, záznamy, protokoly, informacemi v tisku a na internetu současně s interpretací historických událostí v relevantní literatuře.

Pro vyhodnocení výzkumu jsem porovnávala významy ve vyprávěních, interpretace respondentů. Zčásti jsem využila metodu analýzy narativů, tedy těchto vyprávění. Na jejich základě si můžeme udělat obraz o procesech, které v sociálním světě zkoumané osobnosti probíhaly. Podle Martina Hájka²²⁷ existují tři základní přístupy, a to strukturalistický, hermeneutický a interakcionistický. Strukturalistický přístup zpravidla odhaluje strukturu událostí a postav, hermeneutický odkrývá vložený význam a interakcionistický vysvětluje kontext situací, do kterých se jedinec dostal, přičemž se vyprávění průběžně vytváří a upravuje. Můj výzkum patří do této poslední skupiny.

Chápání interpretace výzkumu popisuje 7. kapitola již zmíněné knihy M. Vaňka a P. Mücka Třetí strana trojúhelníku. Badatel by v ní měl sdělit smysl výslovně řečeného, i toho, co zůstalo skryté a vše zařadit do kontextu s hlavní myšlenkou výzkumu. V případě Milana Kubese jsem se pokusila popsat jeho charakter na pozadí historických událostí, které ho výrazně ovlivnily a vedly k zásadním životním

²²⁶ Hájek, M. Čtenář a stroj. Vybrané metody sociálněvědní analýzy textu. Praha. SLON, 2014. 182 nn.

²²⁷ Hájek, M. Čtenář a stroj. Vybrané metody sociálněvědní analýzy textu. Praha. SLON, 2014

rozhodnutím. Důležitou okolností bylo i to, že to byl člověk velice společenský, který byl velmi rád a velmi často mezi lidmi, jeho přátelé na něho měli velký vliv a on také zpětně ovlivňoval své okolí.

VI.2. Závěr: Osobnost Milana Kubese

Milan Kubes, známý spíše pod svou přezdívkou Plukovník byl silná osobnost. Jako člověk byl jedinečný a autentický, stejně jako jeho život. Byl sečtělý a nechybělo mu formální vzdělání. Uvědomoval si, že žijeme jen jednou a život si nelze vyzkoušet nanečisto, že každé rozhodnutí něco udělat nebo nedělat má svou váhu a nemusí se vrátit. Věřil, že svět může změnit síla slova, proto se podílel na tom, aby světlo světa spatřily texty, které považoval za důležité. Hájil hodnoty humanity, demokracie a lidských práv. Hledal a využíval každou příležitost, jak komunistický systém, v němž lidé žijí v nesvobodě v tehdejší Československu, udolat a na jeho porážce má nesmazatelné zásluhy. Disidentská literatura přežila i díky němu, pomáhal ji zveřejňovat a šířit.

Základním principem života Milana Kubese bylo úsilí o lepší a veseljší život pro všechny, cestou k tomu bylo setkávání s lidmi. Je příkladem toho, že i za nepříznivých okolností bylo možné žít radostný, plný a hodnotný život. Ostatně rozhodnutí odejít do exilu je také projevem síly, jak o tom píše Pavel Tigríd²²⁸. Ať už se bál, jako při první cestě do východního bloku po dvaceti letech, do Maďarska v roce 1989, nebo si nebezpečí nepřipouštěl, když se setkával s pracovníky tajných služeb, pro věc, kterou považoval za dobrou, byl schopen hodně udělat. Vážil si lidí, kteří byli statečnější a kreativnější než on. Mluvila o tom Petruška Šustrová: *Člověk služby je stejně důležitý, jako ten, kdo se vystavuje na odiv. Byl neokázalý. Byl hodně dobře zorientovaný. Pro věc, kterou uznal za dobrou, byl ochoten hodně udělat. Mnichov nebral jako něco nebezpečného, i když byl prolezlý všelijakými službami a Milan těžko mohl uniknout jejich pozornosti. Možná to nebezpečné bylo, ale on to za nebezpečné nepokládal. Byl věrný lidem, s nimiž se dal do spolku, třeba Posseltovi. Ctil a miloval Opaska.*

Bylo mu dobře mezi lidmi. Byl ústřední osobou, zapojoval se do nejrůznějších projektů, sám mnohé vymýšlel. Využíval příležitosti, jak mu je život nabízel, a to lehce, samozřejmě, s radostí ze společenství přátel. Podle pana Kučery *jeho práce nebo postoj nezávisely na nějakém jeho rozhodnutí nebo idejích, ale na lidech, na*

²²⁸ Tigríd, P. Politická emigrace v atomovém věku. Index, Köln. 1974 a Prostor, Praha. 1990. str. 75 a 76 ... v mnoha případech jde o akt svobodné vůle, o volbu, o rozhodnutí uvážené a dlouho rozvažované. Dnes jako vždycky, patří k nejsvobodnějším činům nesvobodného či nespokojeného člověka. Ale ať už čímkoli je motivováno rozhodnutí politického emigranta nevrátit se domů, nikdy není projevem slabosti, ale naopak síly. Pozice Čechoslováků, kteří se takto rozhodli a kteří zároveň neztrácejí zájem o osud země, v níž se narodili a jejíž řečí mluví, je takřka nezranitelná: nic totiž po ní a z ní nechtějí, dokonce ani návrat.

přátelství, konkrétních vztazích. To je i případ Posselta, kterého považoval za hodnotného čestného člověka. Člověk se obvykle na základě nějakého ideového směru seznamuje s lidmi. U Milana to bylo obráceně, přátelství s lidmi bylo impulsem, měl rád Opaska, Posselta, které si oblíbil na základě osobní známosti. Honza Mootl říká: Byl pořád stejný a pořád stejně vypadal, jako Lino Ventura. Byl to hodný šlechetný člověk, pomáhal, kde mohl, platil za lidi účtenky v hospodě. Byl to mystifikátor. Měl hodně rád Tigrida, to byl také výjimečný, milý a příjemný člověk.

Pro Miroslava Skalického byl Milan nejdůležitější člověk v exilu. Protože propojoval a spojoval různé okruhy lidí, to nikdo jiný nedělal. Poskytoval prostor členům společnosti, jejímž byl nenápadným středem. František Stárek to potvrzuje: Vykonával takzvanou drobnou práci, která sice nebyla vidět, zato byly vidět výsledky. Zůstával ve stínu slavných, kteří pak dávali interview. Byl skromný až příliš. Velmi usiloval o česko-německé usmíření. Mluvila o tom také Iva Šustrová: Význam Kubese v exilu byl skutečně dost velký, i když ke "stěžejním" osobnostem nepatřil, to byl Tigrid, Pelikán, Prečan, Opasek, Medek a jistě i další, co se mi teď nevybavují. Milanova témata byla underground a Sudeťáci. Bylo to jistě i dáno jeho bydlištěm v Mnichově. Milan byl taky orientován spíše prakticky než programově, záleželo mu hodně na kontaktu s lidmi. Podle Zbyňka Benýška byl v exilových snahách centrální postava, organizační motor, ale nebyl úporný. Dával lidi a věci dohromady, ale ne úporně, nýbrž s humorem, rozevlátě, bylo u toho hodně zábavy. Zdravá část exilu byla veselá, i Opasek. Ten měl Milana obzvláště rád. Milan nebyl moc věřící, ale měl s nimi hodně historek.

Uměl být kritický, ale jeho kritika byla laskavá, pomáhala hledat pravdu. Petruška Šustrová říká: Lidsky byla důležitá schopnost nebrat sám sebe příliš vážně, brát vážně věci, ale mluvit o nich zlehčujícím tónem. Když se blíží možný konflikt, snažit se to zlehčit žertem, usnadnit tomu druhému, aby svou neudržitelnou pozici dál netlačil, nehnat lidi do kouta, taková velká velkorysost, to je dost důležité. Souviselo to s nevtíravostí a neupřednostňováním své osoby. Byl si vědom svých chyb a svých slabostí, a proto byl tolerantní vůči ostatním. Pokud měl vůči někomu výhrady, nedával je příliš najevo. Měl nějaké animozity vůči některým lidem, ale nemluvil o tom, třeba vůči Moudrému nebo Krylovi nebo Divišovi. Měl od nich trochu odstup., jak říká Zbyněk Benýšek.

Snadno získával přátele a přátelství štědře oplácel. Užíval života bez patetického a okázalého trpělivosti. Jeho morální filosofii bych popsala jako odhodlání k životu ve svobodě a v pravdě, i když se pravdě občas zpronevěřil, obě jeho manželky a životní partnerky by mohly vyprávět. Za život v pravdě považuji věrnost sobě samému, svým principům. Mravní čin nezávisí na něčím pohledu zvenčí, nelze ho vysvětlit racionálně, jeho hodnota někdy míří za obzor. Předpokladem života v pravdě a

svobody je převzetí osobní zodpovědnosti za život. Pravda pak závisí na svobodné vůli k takovému rozhodnutí, ne na všemocném Bohu.

Zbyněk Benýšek říká, že Milan byl výkonný, výborný organizátor. Byl chytrý a věděl, měl dobrý čich na to, kde je ten dobrý, nezatuchlý, životodárný exilový odpor, který, až to tady praskne, bude spojený s disentem tam, což se také stalo. Muselo se to propojit, on to uměl propojit už tenkrát. Byly nějaké spojovací kanály, všechno bylo propojené, vědělo se, kdo co dělá. Exil je atomizované maloměsto, on byl centrem. Nezapomněl původní východiska, s kterými odjížděl. Exulanti většinou zapomněli nebo zahodili to, proč odešli. Počítal s tím, že se vrátí.

Byl vtipný a vždycky připravený pomoci. O tom mluvili téměř všichni respondenti, za všechny ocituji alespoň Bernda Posselta: *Znáte mou pohřební řeč. Myslel jsem skutečně vážně, že Milan měl v sobě něco svatého. Byl to způsob, jak se choval k lidem. Nikdy nikoho neopustil, nikdy nenechal nikoho ve štychu. V Bibli je psáno, že dobrý pastýř pečuje o každou ovci, když se nějaká zaběhne, ovčák ji hledá, dokud ji nenajde. Milan byl téměř jako kněz, on to dělal. Staral se o lidi, i o lidi, které jiní ztratili. To byla podle mě velkolepá vlastnost. Měl velmi rád lidi. Byl velmi citlivý, vnímavý. Velice se ho dotýkal osud jiných lidí. Když potkal někoho, kdo měl problém nebo trápení, velmi se tím zabýval. Ale byl pozitivní. Lidem se snažil pomoci.*

Jarmila Binarová se s ním v Mnihově potkávala velmi často a dobře ho znala. Přesto říká, že byla samá záhada. O sobě vůbec nemluvil. Snažil se urovnávat spory mezi lidmi a propojovat různé okruhy tak, aby lidé byli schopni spolupracovat. Přátelství patřilo mezi nejvyšší hodnoty: *Milan byl záhadný jak hrad v Karpatech. Byl velmi vzdělaný, ale nedával to najevo. V Německu učil, dlouho studoval. S Milanem jsme se viděli vždycky v hospodě, byl pořád mezi lidmi. Byl velmi velkorysý, vždycky za ostatní platil. Když jsem chtěla platit, řekl třeba: „Kup si něco na sebe a zbytek si dej na vkladní knížku“. Byl nenáročný vůči sobě, žil velmi skromně. Pro něho bylo důležité přátelství. Pro pubertáky byl skvělý strýc, srovnával spory mezi rodiči a dětmi. O vážných věcech se s ním nedalo mluvit, všechno převedl na srandu. Nedával najevo své pocity, nenechal nikoho nahlédnout do své duše. Na něho se vždycky dalo spolehnout, byl to úžasný kamarád. Měl rád Tigrida. Nikdy se nevystřkoval. Byl plachý, citlivý. Byl napůl shovívavý a ironický. Cítím k němu úctu a přátelskou lásku bez nepříjemných stránek. Milan byl bohatýr, tak zůstává v mých vzpomínkách.*

Jeho smysl pro humor byl svérázný a jeho průpovídky proslulé a nezapomenutelné. Typické oslovení při setkání bylo „Kdes byl?“, „Cos dělal?“ Paní Jarmila Binarová na to vzpomíná: *Jeho průpovídky byly nezapomenutelné. Vídali jsme se ve Frankenu, společně s otcem Opaskem, většinu přednášek jsme proseděli v hospodě. Říkával: „Účelem zetkání je zetkání“. To vystihuje podstatu setkávání. Další typické a proslulé hlášky, na něž bylo těžké odpovědět, byly: Cos dělal za války? nebo Co je novýho?*

Žertem o sobě říkával: *Nevíte? Nevadí. Kubes vám poradí. Nebo třeba: „Škoda, že není válka. To se člověk mohl vyznamenat, proslavit.“* Na to, aby se Milan Kubes proslavil a vyznamenal, nepotřeboval žádnou válku. Byl sromný a nenápadný, nepovyšoval se. Naopak nezištně pomáhal vyniknout lidem kolem sebe, pouštěl je před sebe, aby i oni mohli naplnit svá poslání.

Podle pana Rudolfa Kučery byl Milan *bytostně nonkonformní a svobodomyšlný, nechtěl se ničemu přizpůsobovat. Chtěl si vést svůj vlastní život po svém, vždycky stál napříč, nechtěl se ničemu přizpůsobit. Jemu vyhovovalo dělat tady něco, něco tam, taková svobodomyšlnost. Z toho to asi vyplývá, že nebyl schopný si založit rodinu, najít stálou práci* Milan byl člověk víry, ale Bůh podle něho byl sice vševědoucí, ale ne všemocný, proto záleží na každém člověku, na každém činu. Žít život v pravdě má smysl z principu, je správný bez kalkulace o tom, zda bude mít nějaký výsledek. Znovu bych citovala Václava Havla: "Naděje není to přesvědčení, že něco dobře dopadne, ale jistota, že má něco smysl - bez ohledu na to, jak to dopadne." Člověk prostě má potvrdit svou identitu a žít v souladu se svými názory a hodnotami.

Milan rozhodně nebyl žádný svatoušek, chyboval, jako každý hledající člověk. Sám se o tom ve svých Pamětech²²⁹ zmiňuje, ostatně neměl ctižádost být mravním vzorem. Je rozdíl mezi skutečnou, morální hodnotou činu a vnějším posouzením, i od blízkých přátel. Nedržel se žádných dogmat. Většinu svého života strávil v nějaké hospodě, hodně pil, peníze se ho nedržely a nerad brzy ráno vstával. Petruška Šustrová si o tom myslí, že *kdyby měl jinou povahu, byl by to bohatý člověk. Učil Američany česky, americká armáda platí americké platy, to bylo něco, i když v drahém Mnichově. Ale Milan šel s platem domů a cestou zaplatil celé hospodě. Byla to velkodušnost a trochu i frajeřina.* Jeho kázeň a píle byly velmi nenápadné, někteří jeho známých by řekli, že pilný nebyl a kázeň neměl žádnou. Opak je pravdou. Byl velmi pracovitý, a když o něco šlo, bylo na něj spolehnutí. Přitahoval ho bohémský polosvět, podsvětí, odvaha k nekonformnímu životnímu postoji, jak ji nacházel v undergroundové kultuře. I jiné opoziční skupiny považoval spolu s Havlem za „ostrůvky pozitivní deviace“ a všemožně je podle svých sil podporoval.

Občas zuřil nad stavem českého národa, kmene, jak říkal, který není schopen si dobře vládnout a zvolit si dobrého prezidenta. Měl proto raději zůstat ve společenství dalších středoevropských národů v Rakousku-Uhersku nebo se více zapojit do nové Evropské unie. Byl zastáncem evropského projektu, myšlenky evropské identity a evropské odpovědnosti. V Evropském parlamentu měl kontakty daleko dříve, než jsme se stali členy Evropské unie. Stýkal se třeba s předsedou německé Strany zelených Horáčkem. Mezi jeho nejbližší přátele však bezesporu

²²⁹ „Nevedl jsem vždycky zrovna příkladný život, a když jsem jednou projevil strach, že to se mnou po smrti špatně dopadne, řekl mi [Karel Fořt, známý jako Otec Karel]: „Neboj se, pán Bůh je kavalír, ten umí odpouštět“.

patřil Bernd Posselt, který si toho velmi vážil a měl Milana Kubese upřímně rád: *S Milanem jsme se stali velmi blízkými přáteli, skutečně nejbližšími přáteli. Svě 70. narozeniny před dvěma lety slavil jenom s 5 lidmi, já a pan Otte jsme byli mezi nimi. Poznal jsem ho jako mimořádně zajímavého člověka. Protože na jedné straně to byl člověk s velmi pevnými principy a názory, ale současně byl velice otevřený pro jiné názory a měl fantastickou kulturu diskotování. Měl geniální nadání spojovat lidi s naprosto odlišnými názory. A to dělal v českém exilu, mezi sudetskými Němci a Čechy a vůbec mezi lidmi. Musím říci, že, například pro mě, a to patří v jeho biografii mezi zásadní body, že konzervativní katolické prostředí, jaké bylo zčásti v Opus bonum, dal dohromady s undergroundem. To mě fascinovalo už tenkrát. To byla naprostá protichůdnost. Tak jsme se poznali. Neustále jsme se setkávali, společně jsme pořádali mnoho akcí, především jsme byli privátně blízcí přátelé.*

Jeho morální kompas v souladu s Patočkou nezávisel na názoru jiných lidí ani na praktických důsledcích jeho činů pro něho samotného. Měl ho zabudovaný v sobě, uvnitř, a neodhaloval ho. K Bohu měl vztah jako k horizontu jednání, podobně o tom píše Václav Havel²³⁰. Svě morální principy aplikoval na působení v politické oblasti. Nevnímal se jako oběť neosobních sil, které nemůže ovlivnit. Měl vzpurného ducha a odvahu temným a drtivým silám odporovat, i když boj třeba vypadal beznadějně. Přemýšlel o své roli v životě a měl odvahu dělat zažité věci jinak. Nebál se převzít zodpovědnost za svá rozhodnutí. Podle Ludka Bednáře *Žil naplno, vše dělal v rámci života, bez kalkulací, dával dohromady lidi. Byl to bezvadný chlap, kumpán. Byl vždycky u toho, když se něco dělo, a pomáhal, podílel se, jak uměl. Bez lidí, jako je Milan, by spousta věcí nebyla, nefungovala, nebo by byla jinak. Uměl hodně věcí, a co uměl, to dělal. Byl hluboce věřící, chodil často do kostela. Propojovala se v něm inteligence, spontánnost, živelnost, byl svobodomyšlný. Byl poctivý, i k sobě samému. Byl to svérázný člověk. Byl to skvělý organizátor a byl hodně pracovitý, ale nechtěl se tím, co dělá. Byl jako by neviditelný, ale organizačně toho dělal strašně moc. V Mnichově učil Američany česky, psal pro sudeťáky, spolupracoval hodně s Tigridem. Tady už pak spíše jenom psal a hlavně hodně pil.*

²³⁰ Svědectví, ročník XVI, číslo 62, 1980, str. 213 nn.: Člověk si tu ovšem – ať chce nebo nechce – musí často klást otázku, zda to má všechno smysl a jaký. Čím víc o tom přemýšlím, tím víc si uvědomuji, že tu poslední a rozhodující odpověď nenaleznu v nějakých vnějškovostech, závislých na tak zvaných informacích; žádné informace mi na tohle neodpoví. Odpověď – pozitivní odpověď nalézám nakonec vždycky jen v sobě, ve své celkové víře ve smysl věcí, ve své naději. Čemu je totiž člověk vlastně odpovědný? K čemu se vztahuje? Co je posledním horizontem jeho počínání; absolutním úběžníkem všeho, co dělá; neobelstitelnou «pamětí bytí», svědomím světa i nejvyšší «soudní» instancí; co je tím rozhodujícím měřítkem, pozadím či prostorem každé jeho existenciální zkušenosti? A co je zároveň tím nejdůležitějším svědkem či záhadným partnerem jeho každodenních rozprav se sebou samým; tím, čeho se člověk, ať je vržen do jakékoli situace nepřetržitě ptá, na co spoléhá a k čemu se svým konáním obrací; tím, co ho svou vševedoucností a nepodplatitelností straší i zachraňuje; tím, na co člověk vlastně jediné dá a kvůli čemu se snaží? Od dětství cítím, že bych nebyl sám sebou – lidskou bytostí – kdybych nežil v trvalém a mnohotvárném napětí s tímto svým «horizontem», zdrojem smyslu i naděje – a od mládí si nejsem jist, zda tu jde o «zkušenost boha» či nikoliv. ... Celý text Dokumenty, příloha číslo

VI.3. Dokumentační příloha

V Dokumentační příloze je celkem 42 dokumentů:

- 1 Paměti, Dokumenty, příloha č. 1
- 6 Zdroj: Lidové noviny, Plukovník. Jan Rejžek. Dokumenty, příloha č. 2
- 7 zdroj: Šustrová, P. LN, 17.10.2014, http://neviditelnypes.lidovky.cz/fejeton-umiraji-0jg-/p_spolecnost.aspx?c=A141018_173424_p_spolecnost_wag Dokumenty, příloha č.3
- 8 zdroj: http://www.rozhlas.cz/plus/nazory/_zprava/ivan-stern-zemrel-milan-kubes--1409612 Dokumenty, příloha č. 4
- 9 zdroj: Babylon. Studentský list pro seniory 3. číslo, ročník XXIII. 3. listopadu 2014, článek Plukovník, příloha č. 5
- 10 zdroj: http://www.bernd-posselt.de/article.php?efxf_artikel=1591, překlad celé obřadní řeči v příloze Dokumenty č. 6
- 11 zdroj: archiv ABS, Zpráva o pověsti ze 3.8.1970, součást vyšetřovacího spisu k trestnímu řízení ve věci nedovolené opuštění republiky, Dokumenty, příloha č. 7
- 15 zdroj: archiv ABS, Zpráva o pověsti ze 3.8.1970, Dokumenty, příloha č. 8
- 20 zdroj: archiv ABS. Posudek zaměstnavatele, Dokumenty, příloha č. 9
- 31 zdroj: archiv ABS. Výpověď svědka (otce) 2, Dokumenty, příloha č. 10
- 36 zdroj: archiv ABS. Protokol o výpovědi svědka, Dokumenty, příloha č. 11
- 37 zdroj: archiv ABS. Dopis, Dokumenty, příloha č. 12
- 38 zdroj: archiv ABS. Obžaloba 1 a 2, Dokumenty, příloha č. 13
- 39 zdroj: archiv ABS. Usnesení, Dokumenty, příloha č. 14
- 40 zdroj: archiv ABS. Rozsudek 1 a 2, Dokumenty, příloha č. 15
- 48 zdroj: archiv ABS. Dopis otci, Dokumenty, příloha č. 16
- 87 Bernd Posselt. e-mail ze dne 17.4.2015, 19:20, viz Dokumenty, příloha č. 17
- 94 V ediční poznámce knihy Dvanáct zastavení (vzpomínky), 1992, ed. M. Jirásková stojí: Svá vzpomínková zastavení autor namlouval s přestávkami na magnetofonové kazety dva až tři roky (1983 - 1986), a to v Mnichově a v Rohru, za technické spolupráce Milana Kubese. Milan Kubes je zmíněn i v poděkování - za připomínky k části týkající se exilu a Opus bonum. Obé jako fotokopie v příloze Dokumenty č.18
- 119 OBRYS. Impressum, Dokumenty, příloha č. 19
- 120 OBRYS. březen 1981. Dokumenty, příloha č. 20
- 121 OBRYS. březen 1981. Dokumenty, příloha č. 21
- 122 OBRYS. březen 1981. Dokumenty, příloha č. 22
- 123 OBRYS. září 1981. Dokumenty, příloha č. 23
- 128 zdroj: ABS. Záznam STB o pašování knih. Dokumenty, příloha č. 24
- 130 zdroj: ABS. Záznam STB o Premiérovi Dokumenty, příloha č. 25
- 131 zdroj: ABS. Záznam STB o Tigridovi a Kubesovi, Dokumenty, příloha č. 26
- 134 <http://echo24.cz/a/itP5G/zakazane-knihy-pro-cechy-skutecne-platila-cia>, Dokumenty, příloha č. 27
- 135 zdroj: Drda, A. článek Plukovník. Babylon. Studentský list pro seniory 3. číslo, ročník XXIII. 3. listopadu 2014, celý článek Plukovník v Dokumentech, příloha č. 28
- 147 Voknoviny 10/1989, Dokumenty, příloha č. 29
- 148 Infoch 10/1989, str. 9, Dokumenty, příloha č. 30
- 149 Zdroj: Infoch 13/1989, str. 4 a 5, Dokumenty, příloha č. 31
- 150 Zdroj: Babylon 3/XXIII P. Šustrová, Dokumenty, příloha č. 32
- 151 Zdroj: Infoch 13/1989, str. 15, Dokumenty, příloha č. 33
- 152 Zdroj: ABS. Policejní spis o F. Stárkovi, Dokumenty, příloha č. 34
- 154 Zdroj: Revue pro studium totalitních režimů Paměť a dějiny2008/04, ročník II, str. 99 - 112, Dokumenty, příloha č. 35
- 158 Infoch 14/1989, str. 12, Dokumenty, příloha č. 36

- 161 fotokopie tiráží, Dokumenty, příloha č. 37
163 Střední Evropa 2004, Dokumenty, příloha č. 38
165 <http://www.ibabylon.cz/brambory-jsou-v-radku>, Dokumenty, příloha č. 39
166 Střední Evropa 491/1995, Dokumenty, příloha č. 40
168 Sud.Zeit. 61/5, viz Dokumenty, příloha č 41
230 Svědectví, ročník XVI, číslo 62, 1980, str. 213 nn, Dokumenty, příloha číslo 42

VI.4. Seznam pramenů

Informace jsem čerpala z Archívu bezpečnostních sborů, z Knihovny Libri Prohibiti, ze soukromých archívů přátel a z internetu. Internetové odkazy jsou uvedeny vždy pod čarou u příslušné poznámky. Cenné informace jsem našla i v knihách, které uvádím ve zvláštním seznamu a v různých dokumentech, které rovněž uvádím ve zvláštním seznamu.

VI.5. Seznam respondentů a podrobnosti rozhovorů

Doc. PhDr. Rudolf Kučera, Csc. (*1947), vystudoval filosofii a dějiny, byl členem Československé akademie věd. V roce 1978 byl kvůli své spoluúčasti na Chartě 77 propuštěn a poté pracoval jedenáct let jako stavební dělník. V této době stál u zrodu české sekce Panevropské unie Čechy a Morava, jejíž je dnes předsedou. V letech 1993 až 2003 byl ředitelem Institutu politologických studií na FSV UK v Praze. Je poradcem pro KDU-ČSL a US-DEU. Spolupracuje se Sudetoněmeckým krajanským spolkem a je zastáncem požadavku na revizi Benešových dekretů. Kriticky hodnotí ideu vytvoření národních států ve střední Evropě, Versailleský mír i způsob, jakým po první světové válce vzniklo Československo. Je členem Vědecké rady Nadace Centra proti vyhánění, ředitelem Institutu politologických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, místopředsedou Rady vysokých škol, členem redakční rady Revue Střední Evropa, členem redakční rady Panevropa Deutschland, spolumajitelem pražské pobočky Sudetoněmeckého krajanského sdružení (Landsmanschaftu), předsedou Panevropské unie Čech a Moravy. V současné době působí na Filosofické fakultě UJEP v Ústí nad Labem a na CEVRO Institutu v Praze. Interview 3.3. v 11 hodin, pizzerie v Jeseniově ulici na Žižkově, Praha

Jaroslava Marešová, životní družka Milana Kubese, s nímž žil posledních deset let života, interview 3.3.2015, ve 14:00, restaurace U Parlamentu

Luděk Bednář (*1955), redaktor a editor České pozice, publicista, editor týdeníku EURO. V roce 1979 byl vyloučen z Fakulty elektrotechnické ČVUT za pořádání bytových seminářů. Jako publicista se v 80. letech podílel na samizdatovém vydávání revue Střední Evropa, po roce 1990 publikoval společensko-politické a ekonomické texty mimo jiné v Lidových novinách, Hospodářských novinách, MF Dnes, Respektu a Reflexu. Je podepsán pod řadou překladů zejména odborné literatury. <https://www.euroskop.cz/8613/10388/clanek/hlavnim-rysem-evropske->

identity-je-jeji-permanentni-krize/ Rozhovor 10.3.2015, 19.00, U tří prasátek, Vinohrady, Praha.

Peter Barton (*1957), jednatel Sudetoněmecké kanceláře Praha (Sudetendeutsches Büro Prag), SKS - Informační středisko Praha, s.r.o., Tomášská 21/14 118 00 Praha 1 Interview v úterý 10.3.2015 ve 12.00 v kanceláři SKS, Tomášská 21/14, Praha

František Stárek, zvaný Čuňas (*1952), český publicista, bývalého šéfredaktora časopisu z okruhu českého undergroundu Vokno, disident, signatář Charty 77, vězeň totality, odsouzeného na 5 let vězení, po roce 1990 pracovník BIS, nyní pracovník ÚSTR, rozhovor 11.3.2015 v 15 hod. v kanceláři v ÚSTR, Praha

Zbyněk Benýšek (*1949), básník, malíř, prozaik, signatář Charty 77, od r. 1982 žil ve Vídni, kde založil a deset let redigoval uměleckou revui Paternoster, od r. 1992 žije v Praze. Interview 11.3.2015, 18.00, vinárna v Rumunské ulici

Petruška Šustrová (*1947), česká publicistka, překladatelka z angličtiny a polštiny, signatářka Charty 77, vězeňkyně totality, bývalá disidentka. <http://www.databazeknih.cz/zivotopis/petruska-sustrova-15691>. Interview 13.3.2015, v 11:00, kavárna Retro, Francouzská ulice, Praha.

Iva Šustrová, spolupracovnice Opus bonum, blízká přítelkyně Milana Kubese v Mnichově koncem 80. let, e-mail dne 15.03.2015 09:00

Jarmila Binarová, v Mnichově pracovala v knihkupectví Arkýř v Mnichově, manželka spisovatele, překladatele, signatáře Charty 77, redaktora Svobodné Evropy Ivana Binara, interview 17.3.2015, u ní doma, Praha 7, v 10.00 hod

Jan Mootz (*1959), překladatel, v exilu v letech 1980 – 1990, interview 19.3.2015, 16.30, hospůdka U Budyho, Libeňský ostrov, Praha

Jan Rejžek (*1954), český hudební a filmový kritik, novinář, interview 25.3.2015, 20.00, vinotéka Vínečko, Bruselská ulice, Praha 2

Bernd Posselt (*1956), německý politik, novinář, mluvčí Sudetoněmeckého zemského spolku „Sudetendeutsche Landmannschaft“, bývalý poslanec Evropského parlamentu, předseda Svazu vyhnanců v Bavorsku, předseda Panevropské unie v Německu, interview se uskutečnilo 28.3.2015 o přestávce na konferenci Dialog v divadle Reduta v Brně

Karel Havelka (*1950), přítel Milana Kubese, signatář Charty 77, v letech 1980 - 1989 žil v exilu ve Vídni, v Praze vydavatelství Globus International a Alkaz, interview 2.4. 2015 v 17.30, cukrárna u Masarykova nádraží, Praha.

Jan Pelc (*1957), undergroundový spisovatel, v letech 1982–1990, působil v redakci exilového čtvrtletníku [Svědectví](#), jehož šéfredaktor [Pavel Tigríd](#) ho ovlivnil. Zde v roce 1983 řídil knižní edici Světlík a souběžně vydával „nepravé periodikum“ Kus řeči. Přispíval do dalších periodik, např. Listů, Paternosteru či samizdatového Vokna. Od listopadu 1989 žil střídavě v Praze a v Paříži, kde v roce 1995 působil na českém velvyslanectví. Od r. 1993 žije v České republice. <http://www.czechlit.cz/autori/pelc-ian/>, <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=474>. e-mail 17.4.2015

V.4 Seznam literatury

Arendtová, H. Mezi minulostí a budoucností, Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002 (překl. T. Suchomel a M. Palouš), eseje 4. „Co je svoboda?“

Barša, P., Strmiska, M. Národní stát a etnický konflikt. Brno: CDK.1999. kap. Moderní státy a národy

Benyovszky, L. a kol. Úvod do filosofického myšlení. Plzeň. 2007

Berger, P.L. Pozvání sociologie. Barrister & Principál, 2003

Berger, P.L. a Luckmann, T. Sociální konstrukce reality. Brno. CDK. 1999

Elšíková, M. Dobré dílo Anastáze Opaska. Praha. 1999

Filosofie v podzemí a filosofie v zázemí: Kacířské eseje o filosofii dějin jako inspirace pro československý disent, Rudolf Kučera, in Filosofie v podzemí a filosofie v zázemí, Praha, Nomáda, 2013

Hájek, M. Čtenář a stroj. Vybrané metody sociálněvědní analýzy textu. Praha. SLON, 2014

Hendl, J. Úvod do kvalitativního výzkumu. 1.vyd. Praha. Karolinum. 1997

Horský, J. Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním. Argo. Praha. 2009

Jedermann, F. Ztracené dějiny, Havel,F.P., Kistler, H. Němci a Češi 1848-1948, München, 1987

Jirásková, M. ed., Dvanáct zastavení (vzpomínky), 1992. doplněné vyd. Torst, Praha. 1997

Lukacs, J. Na konci věku. Academia, Praha. 2009

Otáhal, M. Opozice, moc, společnost. 1969 / 1989. Praha. 1994

Sokol, J. Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů. Praha. Vyšehrad. 2007

Scheler, M. Můj filosofický pohled na svět. Ivan Hodovský. Vyšehrad. Praha 2003

Scheler, M. Místo člověka v kosmu, Jan Patočka - Úvodní studie. Praha. 1968

Sokol, J. Filosofická antropologie. Člověk jako osoba, Praha. Portál, 2002

Svědectví, ročník XVI, číslo 62, 1980

Šmahel, F. Idea národa v husitských Čechách, kapitola Absence nacionálního momentu v husitském radikalismu. Argo. Praha. 2000

Tigríd, P. Politická emigrace v atomovém věku. Index, Köln. 1974 a Prostor, Praha. 1990

Vaněk, M. (editor). Mocní? A bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Interpretační studie životopisných interview. Doskočil, Z. Pražské jaro a počátky tzv. normalizace očima disidentů. Prostor. Praha. 2006

Vaněk, M., Mücke, P. Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie. Karolinum. Praha, 2015

V.5. Další informace, poděkování

Děkuji za to a je mi ctí, že jsem v životě Milana Kubese potkala a že jsme byli přátelé. Byl mi velkou inspirací.